

Григорій Гончарук

**Президенти України
і
колектив кафедри**

Серія : «Мемуари професора»

Книга восьма

Одеса
«Прес-кур'єр»
2020

УДК 378.4 (477.74-25):321.7:94
Г657

Гончарук Г. І.

Г657 Президенти України і колектив кафедри. Серія «Мемуари професора»: книга восьма / Григорій Гончарук. – Одеса : Прес-кур'єр, 2020. — 216 с.
ISBN 978-617-7797-13-4

Досліджуючи сучасну історію незалежної України, колектив кафедри історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету не обійшов увагою президентів України Леоніда Кравчука, Леоніда Кучму, Віктора Ющенка, Петра Порошенка. Діяльність очільників держави стала об'єктом монографічних і дисертаційних досліджень науковців кафедри, зі свого боку президенти сприяли проведенню низки всеукраїнських наукових конференцій, що проводила кафедра. Про все це і розповідає пропонована книжка. А ще у ній викладена і доводиться концепція: **одночасно з критикою, громадянам слід навчитись шанувати своїх президентів.**

У книзі використано фотографії Ігоря Яковлева, а також з особистого архіву автора та з публікацій.

Друкується за рахунок пенсійних заощаджень автора.

УДК 378.4 (477.74-25):321.7:94

ISBN 978-617-7797-13-4

© Гончарук Г. І., 2020.

Зміст

<i>Передмова.....</i>	<i>4</i>
<i>Леонід Кравчук – наймудріший з комуністів і серед рухівців .....</i>	<i>9</i>
<i>Шлю свої вибачення першому Президенту України .....</i>	<i>44</i>
<i>Від Леоніда Кравчука до Майдану .....</i>	<i>60</i>
<i>Леонід Кучма: Україна – не Росія.....</i>	<i>71</i>
<i>Президент Віктор Ющенко: до сліз українець .....</i>	<i>157</i>
<i>Петро Порошенко: невикористаний шанс України .....</i>	<i>189</i>
<i>Колектив кафедри .....</i>	<i>201</i>
<i>Післямова. Вчімося шанувати своїх президентів .....</i>	<i>207</i>
<i>Література .....</i>	<i>213</i>

Передмова

Очевидно, назва цієї книги читачу не зовсім зрозуміла. Бо неспівставними виглядають прописані в Конституції особи з владними повноваженнями, правами і колектив кафедри з п'яти ставок доцентів-істориків з порівняно низькою зарплатнею. Чи не таких мав на увазі Віктор Ющенко, третій Президент України, коли ввів в політологічний лексикон поняття «маленький українець». Вони дійсно маленькі за названими атрибутами. Але за природними ознаками: кількість почуттів, здібностей, таланту – ці малі українці стоять на рівні з потужними особистостями, а в знаннях, свідомості, дослідницьких талантах, можливо, і переважають їх. Не такі вони вже й маленькі.

Але завдання цієї книги дещо інше: шукати не відмінності видатних і пересічних громадян, а точки їх дотику, напрямки взаємовпливу, можливості позитиву від вивчення їх діяльності, спілкування – і усного, і письмового.

Розумію також, в порівнянні видатних особистостей і маленьких українців обмаль причин для задоволення других першими. Як у Олександра Твардовського про Василя Тьоркіна: «Не те харчи». Коли пишуться ці рядки, у розкритій щойно газеті читаю: за даними соціологічних опитувань Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та соціологічної служби Центру Розумкова повагу до влади, як складову патріотизму, зачисляють в Східному регіоні України 42%, а в решті, значно менше: 28% - у Північному, 20% - у Центральному та 16% - у Західному¹. Уявляю, яку критику викличе книга, у якій ризикую сказати добрі слова про наших президентів. Хвалити владу небезпечно, особливо у скрутні часи для країни. Чим бідніші люди, тим меншою є підтримка влади серед громадян.

¹ Газета «Чорноморські новини», 23 січня 2020 року

Мемуарний стиль обрано не випадково. Він, на відміну від суто дослідницького, дозволяє втручатися в сферу емоцій і оживляти наукові сюжети. Перша книга мемуарального жанру автора цих рядків побачила світ у 1992 році – «Афганістан, прости»².

Хтось з впливових осіб (чи то ректор політехнічного університету, чи то діяч з обласного керівництва), з огляду на наявність московських керівників серед персонажів видання, порадив мені при нагоді вручити книгу Президенту України Леоніду Кравчуку. Я так і зробив. У приймальній Президента на вулиці Банковій, окрім секретарші, сиділи двоє молодих людей. Довідавшись про мету мого візиту, вони ознайомились з книгою. Визнали її цікавою. І запропонували мені два варіанти: завітати одразу після обіду, коли Президент повернеться з якогось важливого заходу, і вручити йому особисто, або довірити їм, і вони зроблять те саме. Мені більше підійшов другий варіант, бо ще мав зайти до міністра закордонних справ і залишити книгу міністру Анатолію Зленку; потім треба було відвідати офіс Народного Руху України, а там вже пора на поїзд «Чорноморець». Інші сім моїх книг під різними назвами створили серію видань «Мемуари професора». Остання з них була презентована в кінці минулого року. Всі отримали позитивні рецензії, добрі відгуки у пресі. Така одноманітність оцінок мені не подобається. Хочеться критики, навіть гострої. Бо саме зауваження сприяють розвитку, удосконаленню людини. Похвала гасить намагання робити краще, заспокоює, позбавляє стимулу до руху. До мене більше підходять слова Михайла Лермонтова: «А он, мятежный, просит бури, как будто в бурях есть покой».

Перші мої книги названої серії наштовхнули мене на думку, що суспільство вступає в епоху мемуарного жанру. Він для нас дуже актуальний. Більшовики жахались істо-

² Григорій Гончарук. Афганістан, прости. Москва – Одеса: Реклама, 1992. – 263 с. + фото 14 с.

ричних згадок. На те були серйозні об'єктивні причини. А саме: про монархічно-капіталістичну імперію згадувати незручно. Немає морально-політичного обличчя. Вона знищена їх руками, соціальні пануючі, в тому числі заможні, найефективніші у виробництві класи ліквідовані. Своє жакливе репресивне минуле не підлягало не те, що друкованим згадкам, навіть говорити - думати було небезпечно.

Новітня незалежна Україна відкрила шлюзи минулому. І воно ринуло творчим потоком у суспільство. До тих мемуарних видань, що називались в моїх попередніх книгах у минулому році, слід додати книги Володимира Горбуліна, Леоніда Кравчука і Кондолізи Райс.

Маленькій відступ. Вражає кількість талановитих, професійних осіб, які допомагали авторам мемуарів у підготовці книг, та фондів спонсорювання видань. Це приємно усвідомлювати. Мимоволі порівнюєш з умовами написання своїх: попереднє керівництво українофобів розтрощило фешенебельну кафедру історії та етнографії України, що знаходилась в головному корпусі, й переселили її в антисанітарне приміщення якоїсь невідомої сумнівної структури, що начебто виконувала військові замовлення, і знаходилась за подвійними решітками з арматури. Сьогодні хтось постійно зриває пломби з колби ключів, нишпорить в моїй кімнаті, краде документи для моїх книг. А самі видання здійснюють за рахунок пенсійних заощаджень. Та все доводиться терпіти заради книг.

Володимир Горбулін написав «Мій шлях у задзеркалля»³. Талановитий автор. Прекрасна книга. Не відчуваю у себе волі, чи здібностей рецензувати, або просто відгукуватись про таку, для мене неосяжну, книгу. Вона, на мій погляд, перенасичена фактами (часто дрібними), думками та висновками. Єдине, що мені не зрозуміле: «Щоправда, на відміну від Горбачова, він не зміг стати інтелектуалом; книжки намагався відчитувати, утім, видно, багато чого було

³ Володимир Горбулін. Мій шлях у задзеркалля – Київ: Брайт Бук, 2019. – 256 с.

прогавлено в дитинстві та юності»⁴. Або: «На відміну від першого президента - інтелектуала й партійного ідеолога, Леонід Данилович був людиною досить недорікуватою й ніколи не намагався увійти в образ високочолого представника інтелектуальної еліти»⁵.

На мій погляд, інші добрі слова, в тому числі мудрість, не тільки нівелюють попереднє визначення, а суперечать йому⁶.

Не знаю, де знайшов автор право ділити президентів на інтелектуалів і не інтелектуалів. Бувають же небагатослівні особи талантами або геніями. Про це згодом.

Книга Леоніда Кравчука «Перший про владу»⁷ має безумовну історичну цінність. Тут зібрані не тільки факти, події, а, що показово, – думки та емоції першого Президента України про його державотворчі рішення, переживання та убоління за долю України. Цікавий стиль, легкий і своєрідний. Мікро чи міні-нарис про кожну подію чи особистість. На 337 сторінках книги майже 140 окремих наративів. Очевидно, як і всі мемуари, так і запропоновані, окрім головного, мають інші навантаження: сказати читачеві не відоме про автора і не розповісти про те, чого читач ніколи не дізнається, бо про те невідоме знає тільки автор. Але нам і цього достатньо. У нашій книзі буде дещо те, чого немає у виданні Леоніда Макаровича. Для нього це було не головне, не важливе.

Із задоволенням читається книга Кондолізи Райс «Демократія»⁸. Авторка – друга в історії Сполучених Штатів Америки і перша афроамериканка – жінка на по-

⁴ Там само. – С. 41

⁵ Там само. – С. 46 – 47

⁶ Там само. – С. 42.

⁷ Леонід Кравчук. Перший про владу. Стандартний титульний лист відсутній. Київ: Підписаний до друку 25.12.2018 р. Фамільна друкарня. – 337 с.

⁸ Кондоліза Райс. Демократія. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. – 320 с.

саді держсекретаря. Належить до шестидесяти шести найвищих дипломатів у минулому країни. Книга прекрасна. Авторка талановита. Вражає точність оцінок діяльності президентів України. Саме тих, про яких йдеться в нашому виданні. І хоч Кондоліза Райс характеризує наших очільників держави з огляду на їх, так би мовити, макрополітичну діяльність, а у нас, переважно, — кафедральні точки дотику з президентами, думки наші у багатьох випадках співпадають. Окрім названої посади у 2005 – 2009 роках Райс була лідером Республіканської партії, радником Президента Буша з національної безпеки. Її, одній з найвідоміших політиків, були добре відомі та зрозумілі обставини і процеси в Україні. Вона не тільки влучно оцінює ситуацію, але, здається, по-людськи вболіває за долю нашої країни. Далі автор цих рядків буде звертатися до думок, висновків, прогнозів Кондолізи Райс відповідно до тематики нашої книги.

Джерельна база нашого видання має свої особливості. Вони пов'язані необхідністю довести наявність дослідження діяльності президентів на кафедрі, як об'єкту та предмету процесу вивчення. З цією метою довелося вдаватися до чисельних цитувань наших видань, навіть до повторення цілих розділів попередніх праць. Важливим джерелом книги стали документи самих президентів, адресовані колективу кафедри. Особливо у зв'язку з проведенням всеукраїнських наукових конференцій. Джерелом дослідження стала періодична преса, яка інформувала читачів про роботу наукових форумів. А також книга Євгена Ізотова «Огни бухты Провидения»⁹, в якій згадується виступ першого Президента України Леоніда Кравчука та описується доля Чорноморського пароплавства, тобто українського торговельного флоту. Фотографії, що розміщені у виданні, взяті з авторського архіву, зроблені співробітником нашої кафедри Ігорем Яковлевим та з публікацій.

⁹ Євгеній Ізотов. Огни бухты Провидения. Очерки. – Одесса: Друк, 2002. – 116 с.

**Леонід Кравчук –
наймудріший з комуністів
і серед рухівців**

Основні дати життя і діяльності Леоніда Кравчука

- 1934, 10 січня** — народився у селі Великий Житин (Рівненська область).
- 1958** — закінчив Київський державний університет ім. Т. Шевченка, економіст, викладач політекономії. Кандидат економічних наук. Професор ряду національних і зарубіжних університетів.
- 1958-1960 рр.** — викладач Чернівецького фінансового технікуму.
- 1960-1967 рр.** — консультант-методист Будинку політпросвіти, лектор, помічник секретаря, завідувач відділом агітації і пропаганди Чернівецького обкому КПУ.
- 1967-1970 рр.** — аспірант Академії суспільних наук при ЦК КПРС.
- 1970-1988 рр.** — завідувач сектору, інспектор, помічник секретаря ЦК, перший заступник завідувача відділу, завідувач відділу агітації і пропаганди ЦК КПУ.
- 1988-1990 рр.** — завідувач ідеологічного відділу, секретар ЦК КПУ, другий секретар ЦК КПУ.
- 1989-1990 рр.** — кандидат в члени Політбюро ЦК КПУ.
- 1990-1991 рр.** — член Політбюро ЦК КПУ (у серпні 1990-го заявив про вихід із КПРС), Голова Верховної Ради УРСР, а потім — України. Народний депутат Верховної Ради УРСР X–XI скликань, народний депутат України XII (I) скликання.
- 1991, 5 грудня** прийняв присягу Президента України.
- У липні 1994 року** Леоніда Кравчука на посаді Президента змінив екс-прем'єр-міністр Леонід Кучма.¹⁰

---

¹⁰ https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B4_%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

Методологія наукових досліджень вимагає визначення ключових слів при розкритті теми. У цьому розділі вони такі: Леонід, мудрість, комуніст. Ще стародавні філософи помітили з'язок імені людини з його характером, поведінкою, звичками. Тож Леонід – з грецької «леву подібний». Дослідники таємниць імен стверджують, що Леонід в різні періоди року буває різним. Леонід вміє ладити з людьми, в житті він прекрасний стратег; добре оцінює наслідки, не мучиться зайвими власними докорами сумління; часто підкоряє жінку швидкістю й неочікуваністю дій, показний чоловік, дуже добрий, витривалий, слідкує за своїм здоров'ям; хитрий, вміє розв'язувати інциденти, пов'язані з порушенням правопорядку, його манери полонять багатьох жінок, вимагає дипломатичного поводження з собою; гордий, не терпить критики на свою адресу, не терпить нахабства, насмішок, гучних звинувачень, особливо обговорення його недоліків; інтелігентний, спокійний, урівноважений. Про його характер, розум, поведінку, та інші якості дослідник пише на 13 сторінках¹¹. Тут названі передусім ті риси, з якими доведеться зустрічатися у наступних матеріалах цього розділу.

Друге ключове слово розділу – мудрість. Очевидно, мудрість – категорія філософська. На жаль, у довідковій філософській літературі такого слова знайти не міг. Навіть сорок третій збірник Мудрості народу «Латинські прислів'я та приказки» не містить прямого визначення мудрості¹². Всі, здається, вважають це поняття ідентичним розуму. Але все-таки

---

¹¹ Б. Ю. Хигир. Тайна мужского имени. Полная энциклопедия имени : АСТ : Астрель, Москва: 2003 – С. 492-504.

¹² Латинські прислів'я та приказки. Упорядкування і переклад з латинської Юрія Цимбалюка. Вступне слово Йосипа Кобова. Київ : Дніпро, 1987. — 254 с.

знайшов. У філолога: Мудрость – «Глубокий ум, опирающийся на жизненный опыт»¹³.

А ключове слово комуніст багатьом знайоме. Це член Комуністичної партії Радянського Союзу, яка ставила за мету побудувати безкласове суспільство, а створила тоталітарну державу, репресивну, агресивну і яка на восьмому десятиріччі розвалилася.

Діяльність першого Президента України заслуговує на багатотомне дослідження, на докторську дисертацію. Задача даного нарративу скромніша: визначити ту складову його праці, яка безпосередньо торкалась колективу нашої кафедри і особисто автора цих рядків.

Леонід Макарович засвітився у нашому вишівському житті в історичній час: в момент виникнення у країні першої опозиції — Народного Руху України за перебудову. Проект Програми Руху був опублікований 16 лютого 1989 року в газеті «Літературна Україна». То була ідеологічно-політична бомба. По всій Україні почали створюватися місцеві організації. То був політичний землетрус республіки.

Вивчення документа та обговорення його в колективі кафедри переконало автора цих рядків, тоді завідувача кафедри історії КПРС, що в Україні розпочинаються незворотні національно-демократичні процеси, які варті глибокого вивчення і подальшого відслідкування їх розвитку. Так розпочався збір документів, матеріалів, преси про Рух. Тут і з'явилася постать Л. М. Кравчука в житті нашого кафедрального колективу. А через деякий час побачили світ публікації і навіть книги. Леонід Маркович, як завідувач відділом ідеологічної роботи Центрального комітету Комуністичної партії України, за своїм службовим статусом і обов'язком мусив бути головним опонентом зародженої організації, став

---

¹³ С. И. Ожегов. Словарь русского языка. Издание четвертое. Исправленное и дополненное. Государственное издательство иностранных словарей. – Москва, 1961. – С. 355

одним з персонажів цих публікацій. Наведу уривки з книги «Народний Рух України. Історія»¹⁴ про поведінку цього діяча, які будуть і по суті проблеми, і як докази предмету наших досліджень.

31 січня 1989 року в Республіканському будинку кіно відбулися збори. Їх відкрив і вів секретар правління Спілки письменників, перший секретар правління Київської СПУ І. Драч з приводу обговорення проекту Програми НРУ. Він згадає: «Відбулося її обговорення в Будинку кіно на загальних письменницьких зборах, і це все було відзняте на телебаченні, і ця програма, як відеокліп, була запущена на телебачення. Усі письменники, які брали у всьому тому участь, хвилин 20 мали, а зате Леонід Макарович мав годину двадцять, і чи така пропорція відповідна була.

Він коментував, громив цей Рух, цю програму, цих письменників, які брали участь у творінні цієї програми, тоді була дана вказівка по всіх партійних організаціях України дивитись цю телепередачу і відповідно ставитись, як каже завідувач ідеологічним відділом ЦК Компартії України Леонід Макарович Кравчук»¹⁵.

Раніше Іван Драч не висловлював критики на адресу Л. Кравчука.

Іван Драч: *«Я пам'ятаю, ми сиділи невеличким колективом уже в редакції «Літературної України» і доредоговували останні слова програми, яку на рівні СП і Інституту літератури було ухвалено, щоб вона була надрукована в «Літературній Україні». Статут не дозволили надрукувати. Були відповідні перетрактації з Леонідом Макаровичем Кравчуком, ідеологічним відділом ЦК, й нам було дозволено надрукувати тільки програму»*¹⁶.

---

¹⁴ Григорій Гончарук. Народний Рух України. Історія. 1989 – 1996 рр. Вид. друге, доп. – Одеса : Астропринт, 2014. – 334 с.

¹⁵ Там само. – С. 16 – 17

¹⁶ Там само. – С. 19

Наведемо декілька прикладів з численного ідеологічного, політичного й організаційного арсеналу боротьби партійного апарату проти створення Руху після того, як партію «підвела» Президія АН УРСР. В антирухівському процесі надзвичайно активну роль відігравав завідувач ідеологічним відділом ЦК Компартії України Л. М. Кравчук. У боротьбі проти Руху значною мірою розкрився його організаторський талант і надзвичайна гучність дипломатичних здібностей. Саме за ставленням до НРУ відкрилася наявність у нього декількох політичних облич, акторське вміння вмить змінити декілька ідеологічних масок, але робив він це з однією і тією метою: якщо не вдасться зліквідувати Рух, то хоч би вихолостити його програму, а якщо й тут не пощастить, то будь-якою ціною підкорити його діяльність своїй волі.

За останні п'ять років Леонід Макарович виявив перед народом України та керівниками чисельних країн вражаючі якості політика-митця, вміння без парасольки пройти «між краплинками дощу». Але тоді, під час обговорення проекту Програми Руху, Л. М. Кравчук був своєрідним сірим кардиналом партії, відповідальним за ідеологічно-комуністичний духовний світ громадян республіки. На посаді Президента України він скаже про тих, яким сам був колись: *«...Я дуже добре розумію цих людей – вони були піддані активній обробці ідеологією. Ідеологія – це наркотик. Звикнувши до її догм, важко їх позбутися. Необхідні прозріння, здоровий глузд та бажання. Єдині дійові ліки тут – час»*. З цієї формули виходить, що Л. М. Кравчук у той час був головним комуністичним «наркоманом» в Україні. Його легше осудити, ніж зрозуміти.

В історичній літературі показана надзвичайна гнучкість Л. М. Кравчука, амплітуда якої інколи сягала 180 градусів під час формування ініціативної групи сприяння перебудові, започаткування народного фронту, чи народного руху в листопаді–грудні 1988 року. Не зменшилась ця амплітуда й

протягом підготовчої роботи до установчого з'їзду НРУ у 1989 році. Він добре володів на практиці основним правилом дипломата: політика — мистецтво можливого на шляху до поставленої цілі. А мета була — не допустити створення Руху.

Діяв він відповідно до партійної формули боротьби з опозицією. Ця формула карбувалася, шліфувалася протягом всієї діяльності КПРС: новотвори — нічого нового для добробуту трудящих не несуть, без підстав претендують на верховенство у суспільстві, замахуються на єдність партії та суспільства, на дружбу народів, відвертають увагу та сили людей від вирішення актуальних завдань у народному господарстві; ці наміри небезпечні для країни і викликають обурення населення. Висновок: партія зобов'язана захистити народ від антинародних дій.

Перестановки слів у межах цієї формули можуть бути які завгодно, але за різних варіацій висновок не змінювався. Важливим чинником цієї ідеології було не забезпечення кожної складової частини окремо, а організація на рівні етапних заходів — їхня загальна взаємодія.

Функціонування цього партійного постулату можна простежити під час зустрічі «за круглим столом» представників усіх творчих спілок та товариств республіки, яку організував ідеологічний відділ ЦК Компартії України 24 березня 1989 року, коли розгорталися події, пов'язані зі створенням крайових організацій Руху на базі оприлюднених документів.

Л. М. Кравчук започаткував бесіду та відразу спрямував «круглий стіл» до бажаної мети: нині до ЦК КПУ, творчих спілок, засобів масової інформації, інших інстанцій та установ надходить велика кількість листів, пропозицій трудящих з приводу Руху. Це різні за змістом листи. Вони свідчать про те, що всенародної підтримки проект Програми Руху не отримав. Навпаки, позиції розділяються. Більшість відгуків спрямовано проти ще однієї організації. Але все ж іде дискусія, яка штучно

відвертає людей від практичних справ. В чому полягає основна критика Руху та проекту Програми? Люди пишуть в своїх листах, що все в ньому зводиться до трьох слів: «диктувати», «вимагати», «контролювати». Жодних же планів конкретної роботи проект програми не несе. Відзначається, що ініціатори не вказують на якість, конкретні організаційні, кадрові, матеріальні основи Руху. Пропонується невизначена, аморфна структура. До неї можуть увійти люди і цілі об'єднання з будь-якими поглядами, настроями, позиціями і платформами. Не випадково вже зараз так звана Українська Гельсінська Спілка та інші подібні угруповання претендують на те, що саме вони можуть скласти політичну і кадрову базу Руху. Для організації підтримки ідеї Народного Руху нині використовуються недемократичні форми, різні підтасовки.

Це вже неприємна реальність. Люди стривожено ставлять питання, що це буде за організація? Нова структура, що діятиме паралельно партії, чи альтернативна?

Як бачимо, Л. М. Кравчук діяв відповідно до наведеної вище капеересівської формули. Сам організував «круглий стіл», підібрав його учасників, які майже всі його підтримали і доповнили.

Не виключено, що партійні комітети організували бажані листи від трудящих. Не варто докоряти автору вступного слова за те, що він погрішив проти партійної науки, яка застерігає від наведення конкретних планів та заходів у стратегічних документах, передусім у програмі, бо, як ще вчив комісарів Л. Д. Троцький, в боротьбі проти українського народу всі за собою однаково добрі.

І. Ф. Драч був ближче від інших до істини. Політичні процеси в імперії виходили з-під контролю ініціаторів перебудова. Тому свідоцтв було чимало: вибори до Верховної Ради СРСР, створення різних напівполітичних організацій («Меморіал», «зелені» та інших), успіхи народних фронтів

у Прибалтиці, зміни і відступи в позиціях М. С. Горбачова та його прибічників. Усе це надихало ініціаторів Руху на енергійну роботу по створенню саме такого, чого боїться партійний апарат.

Формула, за якою діяв Л. М. Кравчук, була використана як далекобійна артилерія всієї партії. Різноманітна діяльність ідеологічного відділу ЦК КПУ, аналогічних структур в обкомах і міськкомках партії, комітетів партійних організацій найшла своє відображення на Пленумі ЦК КПУ 16 травня 1989 року.

Стояло питання «Завдання партійних організацій по посиленню партійно-політичної роботи в сучасних умовах». Доповідь зробила перша особа — член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК КПУ В. В. Щербицький. Він відверто сказав, що турбувало партійну еліту: *«...Як відомо, активізувалися спроби створення республіці нової політичної структури, яку іменують її ініціатори «Народним Рухом України за перебудову (НРУ)». У проекті його програми проглядається, що, за задумом ініціаторів, це має бути масова, широко розгалужена організація, яка б стояла над органами радянської влади і, по суті, була опозиційною КПРС. Не випадково про входження до НРУ поспішили заявити «Українська Гельсінська Спілка» та їй подібні організації».*

А далі, як водилось, апеляція до трудящих, які не приймають ідеї національної відокремленості, сепаратистських цілей, якими пройнятий проект програми НРУ. І посилання на колективи трудящих, передусім АН УРСР, Укрпрофраду, ЦК ЛКСМУ, правління товариства «Знання», які виступили проти створення НРУ.

Не станемо звертати увагу читача на те, як готувались рішення колективів, керованих парткоммами. Тут важливо зафіксувати в пам'яті різко негативну позицію ЦК відносно створення НРУ, щоб здивуватись її різкій зміні через півтора

місяця. А поки що перший вимагав від політиків та партійних організацій давати відсіч націоналістичним, екстремістським елементам, викриваючи їх справжні цілі. Варто зазначити також, що Пленум розглядав НРУ як партію, альтернативну КПУ. В цьому він, Пленум, був далекогляднішим за ініціаторів створення Руху і був дуже близький до поглядів ненависної Української Гельсінської Спілки.

Поведінка Л. М. Кравчука, як дзеркала ідейно-політичної діяльності ЦК КПУ стосовно Руху, це процес, що складався з декількох етапів: запобіжні дії, аби не допустити створення НРУ; намагання вихолостити проект Програми після того, як стало очевидним марність заходів перешкодити утворенню Руху (виступ Л. М. Кравчука на установчій конференції Київської організації НРУ); спроби прибрати до рук Рух, щоб зробити з нього кишенькову громадську структуру.

Враховуючи занадто гнучкий характер, діалектичність поглядів та політичну мудрість Л. М. Кравчука, не варто виключати можливість його подвійної гри: перша — парадна, відкрита, публічна — для Політбюро ЦК КПУ, друга — таємна, обережна — для окремих ініціаторів Руху. Не слід відкидати можливість певних домовленостей між, скажімо, Леонідом Кравчуком, з одного боку, й Іваном Драчем — з іншого. Інакше як зрозуміти твердження першого вже після з'їзду Руху: *«З деякими керівниками Руху, в тому числі з Іваном Федоровичем Драчем, ми знаходимо взаєморозуміння з ряду принципівих питань»*¹⁷.

Які тут могли бути принципові питання? По-перше, Іван Драч не буде намагатися перетворити Рух у партію, і не буде заперечувати керівної ролі КПУ.

Навіть після з'їзду він скаже: *«Рух — широкий різноманітний, занадто різномірний для того, щоб бути прообразом нової партії... Відтіснити КПУ на другу роль може*

---

¹⁷ Там само. — С. 26 — 31

тільки сама компартія». По-друге, Іван Драч не буде допускати різної критики на адресу ЦК КПУ і передусім Л. М. Кравчука. А останній, зі свого боку, обіцяв негласно підтримувати роботу ініціаторів по створенню Руху. Саме про таку підтримку казав Д. Павличко на першому з'їзді НРУ. Гіпотеза дослідника про можливість названого таємного союзу підтверджується також іншими фактами, які читач побачить при розгляді наступних матеріалів¹⁸.

Таємні симпатії до Руху Леоніда Кравчука проявлялися поступово й обережно. Вже 1 липня 1989 року на установчій конференції Київської організації НРУ була жвава розмова про суть і завдання. «Серед виступаючих був завідувач ідеологічного відділу ЦК КПУ Л. М. Кравчук, який цього разу був змушений визнати незворотність рухівських процесів і, що дивно, сказав, що відділ не виступав і не виступає проти Руху»¹⁹.

Чи то еволюція поглядів, чи то подальше відкриття симпатій до Руху проявились на Установчому з'їзді НРУ, що відбувся в актовій залі Київського політехнічного інституту 9 – 10 вересня 1989 року. «Цікавий за змістом та інтригуючий за політичним статусом був виступ Л. М. Кравчука. Зокрема: *«Я хотів би порадити вам, щоб ваші рішення, ваші лозунги завжди мали вихід на конкретну справу. Тут було чимало виступів, які закликали до справи, до роботи. Це хороші і правильні слова. Важливо, щоб вони не розійшлися з ділом. Важливо, щоб такі слова, які прозвучали у виступах Олесья Гончара, Дмитра Павличка, Івана Драча, Володимира Яворівського та інших промовців були і взяті на озброєння Рухом. І щоб ті слова, які закликали до конфронтації, були відкинуті»*²⁰.

---

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само. – С. 36 – 37.

²⁰ Там само. – С. 58.

Поведінка Л. М. Кравчука на з'їзді в основному відповідала тому напрямку, який визначився на установчій конференції Київської організації Руху, хоч вже спостерігається еволюція його політичних поглядів, вичерпавши всі можливості не допустити створення НРУ. Виконуючи волю ЦК КПУ, Леонід Макарович намагався вихолостити все радикальне у вимогах НРУ, приборкати радикалів, спрямувати на так звані конкретні справи, якими займається партія. У його виступі помітна складність тактики ЦК стосовно НРУ. З одного боку, підкреслюється, що «парторганізації республіки хотіли б бачити в Рухові свого природного й активного союзника в справі оновлення суспільства», застерігається від поспішностей, радиться, щоб рішення, гасла завжди мали вихід на конкретну справу; з іншого боку, — вказується на велике число невважених, помилкових суджень та гасел, на недопустимість «тільки антирадянщини і антисоціалізму», погрози комуністам, які в Русі діють проти партії. Закінчив Кравчук тим, чим розпочав: *«Рух... не може бути над владою. Він покликаний допомагати владі, виявляти ініціативу... щоб краще діяла народна влада, він повинен конструктивно співробітничати з органами влади»*. На Установчому з'їзді НРУ він також зазначив: *«Що для мене також з'їзд став і школою, він збагатив мої уявлення про політичні течії, він збагатив мої уявлення про те, що може бути завтра, післязавтра, куди ми йдемо, куди ми можемо прийти, але я хочу закінчити все ж таки тим, з чого розпочав: щоб ми прийшли до суверенної України»*. (Бурхливі оплески).

До речі про оплески, які є барометром сприйняття оратора. На Установчому з'їзді промова і відповіді Л. М. Кравчука на запитання делегатів переривались оплесками 20 разів, бурхливими оплесками — 6 разів. Для порівняння: промова В. М. Чорновола — 10 разів²¹.

---

²¹ Там само. — С. 59 — 60

Залишається загадкою для дослідника зміст стосунків Івана Драча і Леоніда Кравчука. За гострого несприйняття Руху, особливо на етапі його зародження, головний ідеолог ЦК КПУ ні разу не критикував «батька» НРУ, зате декілька разів підкреслював взаєморозуміння з ним.

Іван Драч про це мовчав. Проте Дмитро Павличко відвертіша людина, сказав на I з'їзді Руху, що ЦК КПУ допомагав ініціаторам НРУ. Прикметно, що це було мовлено для пом'якшення критики, що неслась на адресу функціонера ЦК. Навіть якби цього не було сказано, то не важко догадатись про допомогу. Тому прикладів вистачає. Один з них: при всій продемократичній натурі Петра Михайловича Таланчука, ректора Київського політехнічного інституту, без згоди ЦК КПУ чи зміг би він надати приміщення для I з'їзду НРУ?²²

Надзвичайно складною була поведінка голови Руху Івана Драча. Читачу, спробуй уявити кінцеву мету його бажань. «На засіданні Центрального Проводу Руху, яке відбулося на початку серпня 1991 року, обговорювалось питання про висунення кандидата від НРУ на посаду Президента України. В роботі засідання не брали участі Вячеслав Чорновіл та Михайло Горинь. Вони знаходились у львівській лікарні. Богдан Тернопільський та голова Руху Іван Драч висловились проти кандидатури Чорновола. Останній мотивував свою позицію приблизно так: «Проти Чорновола я в принципі не заперечую, але вже пообіцяв Лук'яненкові, який мене про це просив».

Цікавою з точки зору трансформації політичних поглядів була думка Лариси Скорик. Вона виступила проти інституції президентства, тому не підтримувала жодної кандидатури. Окрім названих, усі члени Центрального Проводу проголосували за Вячеслава Чорновола²³. Метаморфоза поведінки Івана Драча буде не зрозумілою автору.

---

²² Там само. – С. 100

²³ Там само. – С. 129.

А тепер переглянемо «Протокол сесії Великої Ради Народного Руху України» від 1 вересня 1991 року, м. Київ. Цей документ був надісланий до Центрвиборчкому УРСР. В ньому сказано: всього членів Великої Ради Народного Руху України — 128, присутні на сесії — 91. Обговоривши питання про висунення кандидата у Президенти України, Велика Рада Народного Руху на підставі статті 10 Закону про вибори Президента України та статті 34 закону про вибори народних депутатів України ухвалила: висунути кандидатом у Президенти України Чорновола Вячеслава Максимовича, 1938 року народження, голову Львівської обласної Ради народних депутатів, освіта вища, безпартійного, мешкає за адресою: 290058, м. Львів, вул. Левітана, 16, пом. 53.

Результати голосування: за — 57, проти — 30. Голова Народного Руху України Іван Драч. Заступник голови Секретаріату Сергій Одарич».

На цій сесії Великої Ради Руху була схвалена пропозиція Вячеслава Чорновола: на завершальному етапі виборчої кампанії зняти свої кандидатури всім демократам на користь того, хто буде мати найвищий рейтинг серед представників демократичних сил.

Згідно з таким рішенням, керівники НРУ, бажають вони того чи ні, зобов'язані виконувати рішення Великої Ради як найкраще. Так, у всякому разі, прийнято в усіх партіях і організаціях демократичного спрямування. Здавалося, це розуміли керівники Руху. 12 вересня Координаційним радам крайових організацій Руху було відправлено листа такого змісту: *«Вельмишановні керівники організацій Руху. Сьогодні найважливішим напрямком діяльності нашої організації є підготовка суспільної думки в ключових питаннях державного будівництва України. Особливу роль в цьому процесі відіграють вибори першого Президента незалежної України. Позиція Руху щодо цього питання має велике значення для підсумків кампанії.»*

Ми прихильно і толерантно ставимось до всіх претендентів, висунутих демократичними силами. Водночас, керуючись вищими державними інтересами України і інтересами єдності і впливовості нашої організації, ми закликаємо Вас в своїй діяльності керуватись Ухвалою Великої Ради Руху від 1 вересня цього року. Пропонуємо створити організаційні структури по збору підписів і веденню агітаційної роботи за претендента на посаду Президента від Народного Руху України — Вячеслава ЧОРНОВОЛА.

Успіх кандидата Руху — це успіх Руху.

З повагою до Вас

Голова Руху (підпис) Іван Драч.

Заступник Голови Руху (підпис) Олександр Лавринович.

Просимо наше звернення довести до всіх структур Вашої організації».

Начебто поведінка керівника Руху була послідовною, працювала на рухівську справу, відповідала Статуту НРУ, політичній етиці і моралі. Але те, що трапилось всього через два дні, не вкладається в жодні рамки здорових відносин між керівниками та крайовими організаціями Руху.

Читач, мабуть, як і свого часу дослідник, не повірить своїм очам. 26 вересня «Літературна Україна» повідомила: 14 вересня кандидатура Левка Лук'яненка майже одногосно (двоє утрималось) була висунута розширеною Радою республіканського Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта».

Раніше претендентом на посаду Президента України Левко Лук'яненко висунутий українською Республіканською партією та Спілкою українських студентів. Його кандидатуру підтримають Політична Рада НРУ, Київська організація Спілки письменників України, Українська молодіжна асоціація, відомі громадські та політичні діячі Микола Руденко, Іван Драч, Михайло Горинь, Павло Мовчан, Микола Поровський, Світлана Лі та інші.

Поруч з цим повідомленням велика стаття Миколи Руденко «Я — за Левка Лук'яненка».

Не будемо втручатись у дискусію, яка кандидатура краща для громадян України. Про це вони скажуть самі. Але поставити ряд запитань щодо поведінки керівників Руху — Івана Драча, Михайла Гориня і Миколи Поровського — треба було б. Перше: чому вони не поважали рішення Великої Ради Руху про ухвалу висунути Вячеслава Чорновола кандидатом у Президенти України? Друге: як могло статися, що Політична Рада Руху не підтримала рішення Великої Ради Руху? Третє: чи можуть після цього члени Руху довіряти своїм керівникам і Політичній Раді, яка входить в структуру Руху? Четверте: чи не заклали керівники НРУ цим самим другу міну (після колективного членства і створення Політичної Ради) під єдність Руху? П'яте: чи не була їхня поведінка зрадою всій справі Руху? Дослідник не може сказати нічого на виправдання названих керівних осіб Руху. Коментарі зайві.

Хіба ще слід нагадати читачеві, що Микола Поровський, перераховуючи важливі політичні акції Руху в 1991 році, не випадково не згадав позитивним явищем участь Руху (точніше — свою особисту) в виборчій кампанії Президента України. Не вистачило духу.

Метаморфоза поведінки Івана Драча була не зрозумілою автору цих рядків ще тоді, перед виборами Президента. Очевидно, голова Руху важко переживав свою «подвійну гру» і відчував провину перед Рухом та історією України. Трапилось це 16 листопада 1991 року ввечері в колишньому готелі Одеського обкому партії в номері Івана Драча. Закінчився перший день Першого міжнаціонального всеукраїнського конгресу і, згідно з домовленістю, ми з генералом Віктором Сологубом, моїм земляком, гостювали у голови НРУ. Мова йшла про залучення Сологуба, тоді начальника відділу Головного Розвідувального Управління Генерального

Штабу Радянської Армії, до створення концепції Армії України. Була випита не одна чашка кави. Торкались різних питань. І, звичайно, виборів Президента. Мене тоді вразила наполегливість, з якою добивався відповіді Іван Федорович на своє запитання до мене: «Ви сумніваєтесь, що Чорновіл переможе?» Моя відповідь була такою — Переможе, але не на цих виборах.

— А на яких? — знову запитав Драч.

— На яких переможе, не знаю. Впевнений, що не 1 грудня.

— Чому?

— Передусім тому, що у свідомості громадян поки що зберігається старий стереотип керівника. Вони ще вірять в доброго комуніста, як колись в доброго царя. А колишньому зекові доведеться ще багато працювати на довіру до себе...

Дивно було те, що мої аргументи заспокоїли Івана Федоровича, але в свою чергу змусили мене замислитись над питанням: кому все-таки Драч бажає перемоги на виборах? Чорноволові? Ні. Лук'яненку? Теж ні, бо ні разу навіть не згадав про нього. Залишався третій — Кравчук. Найімовірніше — Кравчук. Якщо так, тоді відкривалась головна причина чому ігнорує Драч інтереси Чорновола. Це — його робота.

Поява такої версії допомогла мені тоді розвіяти власні сумніви. По-перше, не міг Іван Федорович, особа глибокого розуміння людських душ і тонкий політик, не бачити, що у Левка Лук'яненка набагато менше шансів перемогти на виборах у Президенти, ніж у Чорновола. Його, Лук'яненка, непідстрижені вуса важко сприймалися не тільки на Півдні і Сході України... По-друге, щоб зрадити рішенням Великої Ради Руху, відвернувшись від кандидатури Чорновола, треба було мати Драчу в своїх розрахунках щось значно силь-

ніше та вагоміше, ніж нелюбов до Чорновола або симпатії (чи були вони?) до Лук'яненка. Іван Федорович розумів: на карту він поставив занадто багато — свій авторитет, авторитет і майбутнє Руху. Вони не йшли у жодне порівняння з долею двох колишніх в'язнів. І тільки перемога Леоніда Макаровича Кравчука була варта для Драча його складної поведінки під час передвиборчої кампанії в Президенти України.

Цю мою версію підтверджують й інші докази. Стосунки між Кравчуком і Драчем були змістовнішими, ніж між Драчем і двома іншими вище зазначеними претендентами. У Кравчука незрівнянно вищий рейтинг серед населення — він ближче за всіх до крісла Президента. Історія їхніх взаємин переконливо свідчила про можливість різних домовленостей. Тобто, перемога Леоніда Макаровича повинна була бути бажанішою для Драча, ніж перемога інших претендентів.

Якщо ця версія має право на існування, тоді легше зрозуміти ціну Драчевого подарунка Кравчукові: перевівши Рух на підтримку безнадійного претендента Лук'яненка, Драч значно послабив шанс Чорновола як єдиного реального конкурента Кравчука.

Не слід виключати попередніх домовленостей Драча та Кравчука. Більше того, схоже, що автором сценарію був сам Кравчук, тобто людина політичних інтриг високого хисту. Наступні стосунки останніх трьох осіб неодмінно спрацюють або на користь, або на шкоду висловленої версії.

Під час передвиборчого марафону проявились не тільки морально-політичні якості Івана Драча. Сам Левко Лук'яненко, чий рейтинг напередодні виборів був вп'ятеро нижчий, ніж у Чорновола, відмовився знімати свою кандидатуру, то послаючись на власну незгоду з деякими програмними положеннями Чорновола, то на волю його партії.

Читачеві, мабуть, цікаво знати, як поводити себе інші фундатори Руху. Дмитро Павличко запропонував Чорноволові зняти свою кандидатуру на користь Лук'яненка, «котрий відбере значно менше голосів у Леоніда Кравчука». Олена Бондаренко згадує: *«Мені розповідали, що дехто з наших прихильників плакав від гіркоти, коли за кілька днів до президентських виборів по телебаченню Михайло Горинь агітував на всю Україну не проти кандидата номенклатури, а проти рухівського кандидата».*

Нічого не скажеш: кравчуківські «чари» виявились сильнішими за рухівські ідеї, за солідарність та рішення керівних органів.

Сам В. Чорновіл так пов'язував виборчу кампанію з діяльністю керівництва Руху: *«Розкол Руху з ДемПУ та УРП на-зрівав. Виявився він і під час президентських виборів. ДемПУ та УРП не тільки виставили своїх кандидатів на посаду Президента, але й розгорнули боротьбу проти кандидата Руху. Частина членів Центрального Проводу Руху активно використовувала пресу, радіо, телебачення для боротьби проти рухівського кандидата, посилаючись на те, що рішення Великої Ради Руху для них має рекомендаційне значення, а рішення партій, членами яких вони є, — обов'язкове для виконання»*

Вибори допомогли перевірити прибічників єдності лав Руху, так би мовити, в «польових» умовах, коли дії людини говорять гучніше за її слова.

Нам залишається назвати підсумки виборів у відсотках: Гриньов В. Б. — 4,17; Кравчук Л. М. — 61,59; Лук'яненко Л. Г. — 4,49; Табурянський Л. І. — 0,57; Чорновіл В. М. — 23,27; Юхновський І. Р. — 1,74.

Кожний громадянин, а також кожен рухівець, мусив замислитись над підсумками голосування, звірити свої бажання та передбачення з громадською думкою.²⁴

---

²⁴ Там само. — С. 130 — 135.

Надзвичайно драматичним виявився III з'їзд НРУ, який відбувся 28 лютого – 1 березня 1992 року в Палаці культури Київського політехнічного інституту. Для НРУ, для його голови і для Президента України. Автор цих рядків був присутній на з'їзді на запрошення Центрального Проводу НРУ. Але досліджувати зазначену проблему слід не за емоціями, а за історичними джерелами. Тому знову звертаємося до книги, яка написана на підставі стенограми з'їзду та періодичної преси.

«По закінченню доповіді Іван Федорович не зірвав тих овацій, що лунали на I і II з'їздах. Він явно не врахував новий рівень аудиторії: перед ним сиділи вже не рухівці-романтики, а політично досвідчені молоді і немолоді люди, які першими підняли синьо-жовтий прапор боротьби за незалежність України, і, здавалося, перемогли, але плоди перемоги залишились у ворогів незалежної України, з якими Іван Драч переконливо пропонує співпрацювати замість того, щоб вести змістовну розмову за наступний етап цієї боротьби до повного визволення України з-під партноменклатурної влади.

Ні, не те делегатам хотілося почути від голови Руху...

Його, Івана Драча, міг виручити Леонід Макарович, якби запропонував рухівцям використати шанс, що дає проголошення незалежності України, для боротьби за її повне визволення від колоніальної влади. Але цього не сталося. Президент мав інші наміри. Та, здається, делегати нічого втішного для себе і не очікували від нього. Про це свідчить ряд неповажливих жестів з їхнього боку по відношенню до Президента: після того, як було оголошено, що слово надається Леоніду Макаровичу, і він попрямував до трибуни, на трибуні раптом з'являється якась людина з якоюсь промовою, а потім з порушеного питання зав'язалась дискусія.

З огляду на стенограму III з'їзду НРУ й особисте враження автора цих рядків, делегати, з одного боку, неначе не надто хотіли слухати Президента України. В президії та навколо нього була якась метушня. Президент зупинився неподалік трибуни – дорогу перекрили якісь незрозумілі чоловіки, що постійно рухались. З іншого боку, коли головуючий Михайло Горинь оголосив виступ Президента, були оплески. Оплески були й тоді, коли Президент вже став за трибуною. Наведемо його виступ відповідно стенограми з'їзду. Він актуальний і сьогодні.

«Леонід Кравчук:

- Шановні делегати Всеукраїнських Зборів Руху!

Я хочу принести вибачення, що саме ця довга дорога до трибуни викликала певну неточність нашої роботи, але, мабуть, дорога до Незалежної України в кожного з нас по-своєму була ще більш складною, ще більш важкою і трудною. Але сьогодні ми можемо сказати, що незалежна Україна вже є. (Оплески). І це, мабуть, найважливіше з усього, що можна сказати саме тут, на Всеукраїнських Зборах Руху.

Чого саме тут? Тому, що я, наприклад, ніколи не погоджуюсь з тим, щоб змагатись, хто більше, а хто менше зробив для України, для її незалежності. Але для справедливості, для історії потрібно сказати, що Рух зробив для цього найбільше. І саме завдяки цьому ми в 1991 році, який стане роком історичним для країни, як рік Першого З'їзду Руху, який відбувся саме в цьому залі, ми здобули незалежність, ми здобули державну незалежність, своє вагоме слово сказав народ України. Сказав тому, ще раз хочу підкреслити, що була проведена та надзвичайно історична робота, яка принесла саме такий наслідок.

І ось ми маємо ще молоду, ще несильну, але вже незалежну Україну. А тепер треба Україну будувати, зміцнюва-

ти, облаштовувати. Я абсолютно погоджуюся з доповіддю Голови Руху Івана Федоровича Драча, який аргументовано довів сьогодні всім, що саме ця робота є нині першочерговою. І коли б можна було повернутись до часів гасел і часів лозунгових формулювань нашої роботи, то я б сказав, що головне завдання Руху — це будівнича робота, будівництво незалежної держави. І це, мені здається, має стати головною темою розмови на Всеукраїнських Зборах Руху. І ось виникає тут цілий ряд питань, цілий ряд проблем, як це зробити. Я, не претендуючи на якісь рекомендації, не хочу, щоб саме так мене зрозуміли, хотів би викласти деякі міркування з цього приводу, а саме, перш за все, в політичній сфері.

Вважаю, що в політичній сфері нашої роботи має бути визначальним принципом — єдність, об'єднання всіх прогресивних сил, всіх сил, які підтримують і хочуть докласти свій розум, свої руки до розбудови незалежної України. Чи маємо ми сьогодні таку базу, таку основу — загальнополітичну, загальноекономічну, щоб об'єднатись і провести таку надзвичайно велику роботу по розбудові незалежної України? Як це не важко говорити — складна ситуація і загальнополітична, і економічна, але, мені здається, на основі того аналізу, який ми можемо зробити, така основа уже є. Що сьогодні тут може бути найпершим? Я вважаю, що насамперед треба об'єднати в одне могутнє русло людей, відданих Україні, і людей, здатних провести ідею незалежності в життя. Тобто поєднання відданості і професіоналізму. Тому що відданість сама собою є переконанням, і без нього не можна приступати до будівництва держави. Але також не можна допустити, щоб за цю справу бралися люди, які не вміють провести ідею в життя. Тут є взаємна органічна єдність, тому що професіонал, який не є людиною, відданою справі, більш

небезпечний тому, що він буде вміло працювати проти нас. Так само є небезпека, коли є тільки бажання допомогти, але немає для цього знань і професіоналізму.

А звідси виникає дуже важлива проблема: як ставитися до людей, до кадрів, які не є в самому Русі? Я пам'ятаю, на Першому З'їзді Руху тут були висловлені дуже мудрі слова, що ми маємо залучити до цієї великої роботи ті сили, які є скрізь. Ми маємо спертись на широку базу, знаходити відданих людей, здатних здійснити високі завдання по розбудові України. Це, вважаю, є найважливішим сьогодні. Не допустити ніякого гоніння на людей, не допустити зневаги до тих, хто йшов до незалежності важкими, трудними шляхами, але прийшов до неї, і використати цих людей для будівництва незалежної держави. Ми 1 грудня перемогли. Тому перемогли, що зрозуміли це і об'єдналися. Всі кандидати у Президенти, при найрізноманітніших поглядах на деякі речі, в цій справі — справі єдності, справі залучення всіх верств населення до розбудови незалежної України, були єдині.

Чому це найважливіше сьогодні — об'єднання усіх сил? Я хочу вам навести буквально декілька прикладів. Вони є характерними. Нещодавно я повернувся з Гельсінкі, де Україна поставила свій підпис під важливим документом — приєдналася до європейських структур, а саме до Наради з питань безпеки і співробітництва. Це була підведена риска під минулим для України. Україна сьогодні є загально визнаною державою в світі. І ось в Гельсінкі, а після повернення з Гельсінкі я мав розмову по телефону з Президентом Франції Міттераном і вчора — з Президентом Сполучених Штатів Америки Бушем. Одна найважливіша ідея була присутня в цих розмовах: Україна сьогодні є стабілізуючим фактором в Європі, і не тільки в Європі. На Україну вже дивляться, як на стабілізуючий

фактор. І до України ставляться відповідно. Я навіть не сподівався, який резонанс мав і буде мати цей "круглий стіл", про який говорив Іван Федорович, який ми провели з вами, і зустрічі. Навіть задають запитання: в жодній країні не змогли б поставити свої підписи під документом і праві, і ліві, і по центру які йдуть, а в Україні цього досягли. Досягли, тому що об'єдналися навколо однієї великої ідеї — розбудови Незалежної України. (Оплески).

І тут я хочу приступити до дуже делікатного питання. Ми сьогодні дійсно маємо всі підстави бути незадоволеними, навіть більше, ніж незадоволеними (я про це кажу скрізь) тією роботою, тією підступною інколи роботою, яка ведеться проти України засобами масової інформації з колишнього центру та й російськими. І це нас ставить в таке становище, що ми мусимо і повинні це робити на державному рівні — відповідні заяви, відповідні висловлювання, відповідні оцінки. Це є закономірно. Це ми маємо робити і будемо робити. Але тут є одна дуже делікатна межа: якщо ми будемо робити, відкидаючи демократичні сили Росії, а вони там є, ми втратимо. Якщо ми будемо вести роботу на об'єднання всіх демократичних сил, справді демократичних, і Росії, і Білорусі, і Молдови, які є найближчими нашими сусідами, — ми виграємо.

Я можу погодитись з вашим незадоволенням політикою, яку проводить сьогодні уряд Росії, Верховна Рада Росії, яка створила для нас додаткові складнощі, в тому числі й навколо Криму. Але я завжди хочу, щоб ми пам'ятали: за Росією Єльцина може прийти Росія жириновських. І що є сьогодні більш небезпечне для нас?. Чи можемо ми відмежуватись від тих процесів, які йдуть сьогодні в Росії, маючи певні, не подолані сили в Україні? Коли в четвер в Москві мороз, то наприкінці п'ятниці він доходить частогусто і до Києва. (Оплески). Я хочу, щоб ми зрозуміли одну

найважливішу річ: якщо стануться в Росії непередбачені процеси децентралізації і те, що відбувається сьогодні в Москві,— ці сили торують собі інші дороги,— ми можемо бути поставлені в надзвичайно складні умови. І я тут хочу висловити одну думку — ми маємо сьогодні виступити з гаслом допомогти демократичним силам Росії. (Оплески). Допомогти мудростю, зваженістю і об'єднати зусилля, щоб не допустити, борони Боже, тих процесів, які можуть негативно вплинути на наші внутрішні проблеми і які можуть обов'язково вплинути на ті сили, які дримають в наших надрах, сили протиукраїнські, щоб вони не одержали додаткових імпульсів і додаткової підтримки. Ще раз хочу сказати, що вистояти можемо тільки разом. Вирішити всі складні питання можемо разом, в тому числі і таке надзвичайно важке питання для нас, яким є сьогодні проблема Криму.

Крим сьогодні — це карта дестабілізації України. І тут особливо потрібна нам чіткість, ясність і розсудливість. Звідси — надзвичайна відповідальність Верховної Ради Криму, відповідальність Росії і відповідальність наша з вами. Світ дивиться на наші дії. Права Криму мають бути найбільш широкими в руслі тих законів і тих постанов, які прийняла Верховна Рада України. Зараз слово за депутатами Верховної Ради Республіки Крим. Сподіваюсь, що вони добре розуміють:

Вилучення з Конституції Республіки Крим положення про те, що ця республіка є в складі України, поставить під загрозу весь конституційний процес, поставить під загрозу виконання постанови Верховної Ради України про розмежування повноважень між Республікою Крим і Україною. (Оплески). Я сподіваюсь, що депутати Верховної Ради Криму розуміють цю виняткову, історичну відповідальність і перед собою, і перед Україною, і перед усім сві-

том. І сподіваюсь на те, що це розуміння буде зафіксоване в тих документах, які буде приймати Верховна Рада, в тому числі і щодо своєї Конституції.

Третє таке зауваження, міркування, що стосується наших внутрішньополітичних проблем. Ми не маємо допустити ейфорії, що у нас уже немає сил, які мають інші політичні орієнтири, ніж незалежна Україна. Я не буду вдаватись в аналіз цього, але хочу сказати: головне, щоб подолати ці сили, потрібно мати на місцях сильну владу. Різні є точки зору на те, як побудувати цю сильну владу, але без цього не можна відлучити ті сили від державного керма. І тут я хочу, щоб мене також правильно зрозуміли. Зверху, з Києва, ми можемо зробити багато, в тому числі і Президент, і Верховна Рада, і керівництво Руху. Але якщо там на місцях, не будуть діяти активно осередки Руху, то з цим завданням справитись буде надзвичайно важко. Діяти обережно, з увагою, розумно, з повагою: шукати, знаходити ставити до керма тих людей, які можуть збудувати нашу незалежну державу. (Оплески).

В сфері економічній ми маємо генеральне завдання — побудувати незалежну нову економіку, фундамент державної незалежності України. І я знову ж таки підтримую Івана Федоровича Драча, що для того, щоб це зробити, ми маємо мати державу. Ми маємо вчитись на історії. Коли ми святкували ювілей першого Президента Грушевського, ми говорили, що тоді втратили тому, що не побудували держави, не зійшлися на цьому головному завданні всі сили і втратили, і не здобули перемоги. Ми маємо робити висновки з історії і не повторювати помилок наших попередників. Економіку треба будувати. Шляхи визначені. А тепер, мені здається, на більш коротку перспективу нашу (не можу сказати, якою вона буде в часі) треба мати програму врятування економіки.

Йдеться про те, що в цей екстремальний час, в час надзвичайного внутрішнього розбрату в економічній сфері, економічного тиску, економічних санкцій, ми повинні мати програму економічного порятунку. І я просив би прилучитись до цього всіх вас, в тому числі і делегатів, і всіх сил нашого Руху. Третє завдання — це захистити державу від спроб обкрадати її. Ми маємо тут цілий напрям такої роботи, відповідні програми, маємо відповідні документи і будемо їх перетворювати в життя разом.

Третя проблема — військово-політична сфера. Ми не можемо за будь-яких умов, як би нам не було важко, який би тиск на нас не здійснювали, відмовитись від Збройних Сил України. (Оплески). Я хочу саме з цієї трибуни вам сказати, що Президент України розуміє значення Збройних Сил, розуміє роль Збройних Сил в захисті нашої держави, і ми ніколи не відступимо від того, що почали робити. (Оплески). Можна зараз вести дискусію — чи так, чи не так ми це робимо, але для нас визначальним (і це головне для світу) важливим є те, що ми маємо будувати свої Збройні Сили, керуючись законами і угодами. Ми так зараз і діємо. А те, що сьогодні вже майже 400 тисяч військовослужбовців приєдналися до України, свідчить про те, що ми йдемо все ж таки правильно.

Друге. Взятись за будівництво Збройних Сил (це завдання надзвичайно важливе), ми маємо захистити і економічно, і політично, і соціально людину у військовій формі. Ми маємо захистити їх сім'ї, створити такі умови, щоб вони могли жити і працювати. Це надзвичайно важливе завдання, навколо якого весь час іде спекуляція. І треба зробити все, що можливо і неможливо, щоб це завдання було виконане.

І на кінець останнє — внутрішні рухівські проблеми. Я не є делегатом з'їзду, не буду торкатися їх, тому що це вже я втрутився б у ваші внутрішні справи, але є одна дум-

ка. От я собі весь час задаю запитання з того часу, коли ми почали працювати і співробітничати з Рухом: що є силою Руху? Для мене абсолютно однозначно — головним для Руху була Україна і її народ, і в цьому його сила. (Оплески). Рух був сильний і залишився сильним, тому що він є демократичний процес, він підняв ідею відродження України, з якою від самого початку свого існування виступив і не відступав від того. Саме ця ідея здобула сьогодні всенародне визнання, саме боротьба за її втілення становить основу діяльності Президента України.

Що стосується організаційних форм діяльності Руху, то я виступаю за його відокремленість від будь-якого політичного сектантства (оплески), вузькоєгоїстичних політичних інтересів та цілей, за широко гуманістичний, демократичний і відкритий характер його дій. Я щиро сподіваюся, що ці Збори чітко і недвозначно визначать позицію Руху в новій політичній ситуації, в колі тих важливих завдань, які стоять перед українською державою.

Коротка, але насичена історія Руху засвідчує його щасливе вміння до правильного вибору тактики і стратегії задля вирішення загальнонаціональних проблем. Я вірю, що ідея української державності буде тим консолідуючим фактором, який об'єднає зусилля Президента і зусилля Народного Руху України. (Оплески). Принаймні, Президент готовий до такої співпраці. І та наша спільна робота не буде марною. Як наслідок — український народ, народ добрий, миролюбний, працьовитий, посяде належне йому місце у світовому співтоваристві.

*Слава Україні! (Оплески)».*²⁵

Прошу читача порівняти останній абзац виступу Президента з останнім абзацом промови В'ячеслава Чорновола: «На закінчення хочу висловити впевненість, що

---

²⁵ III Всеукраїнські збори Народного Руху України 28 лютого – 1 березня 1992 року. Київ: 1995. – С. 28 – 33.

*Рух збереже свою силу і свою єдність, і разом з тим не скотиться на відверто угодовські позиції, не стане Рухом підтримки дурноголових і твердолобих. (Оплески). Ми не маємо права загубити наш Рух, звести його на манівці. Адже іншої масової політичної сили, яка могла б взяти на свої плечі відповідальність за долю України, сьогодні просто немає. Отже, з оновленим Рухом — до самостійної, демократичної Української Держави! Слава Україні!».*²⁶

Різні вони, ці закінчення двох промовців. Президент незалежної України пропонує співпрацю НРУ, а Вячеслав Чорновіл, який був обраний одним з трьох співголів Руху на цьому з'їзді, відповів йому образою. Та делегати з'їзду відчули мудрість Леоніда Макаровича: як і на Першому з'їзді, так і на Третньому з'їзді, удвічі більше нагородили його оплесками, ніж Вячеслава Чорновола, який фактично оголосив політичну війну Президенту України. Ця війна для двох виявилась шкідливою. Про це у висновках.

«Подальший хід подій свідчить, що ніхто з головних героїв драматичного III з'їзду Руху не збирався поступатися своїми постулатами, зраджувати своїм ідеям заради інтересів опонента. Тарас Кузьо із Лондону в статті до «Народної газети» влучно визначив поведінку деяких з цих дійових осіб. Він зокрема пише, що в країні, де бракує професійних політиків, де поети й письменники очолюють парламентські комісії, «хитрий лис» — Президент Леонід Кравчук виглядає єдиним, «з ким можна мати справу». Вячеслав Чорновіл під час президентських виборів на запитання, чим відрізняється його програма від програми Кравчука, відповів: «Нічим, окрім того, що мої погляди мають вік тридцять років, а Кравчука — тридцять днів».

Так, відносно Руху Кравчук був послідовним по суті, хоч за формою тонким дипломатом. Закликаючи Рух до співпраці, він не приховував, що хоче використати у своїй

---

²⁶ Там само. — С. 137.

державницькій справі рухівську відданість Україні, але державні посади буде надавати «професіоналам» (читай, партноменклатурі). Відправивши впливового політика Левка Лук'яненка послом до Канади, Кравчук одним пострілом убив двох зайців: по-перше, тим, що позбавив УРП талановитого лідера, а Україну — політика, і по-друге, тим, що Михайло Горинь, ставши лідером УРП, відійшов від керівництва Руху, порушивши обіцянку на III з'їзді вийти з УРП, чим вніс напругу в стосунках між організаціями Руху і УРП в областях. Його заява до Малої ради Руху 19 червня 1992 р. свідчить про те, що подальша партизація Руху приречена. Як політичного діяча, Гориня можна зрозуміти: краще бути першим в УРП, ніж третім у Русі. Але як знайти послідовність у його діях як людини і патріота?

Послаблюючи Рух, Леонід Кравчук посилював його противників, особливо партноменклатуру. Уже перші призначення представників Президента в областях засвідчили, що переважна більшість із них — відомі консерватори з колишньої партійно-радянської верхівки, які не користуються підтримкою демократичних сил. Свою тривогу з цього приводу відзначила Мала Рада 21 березня 1992 року в заяві, яка була опублікована в «Народній газеті» в березні за номером 11. Її зміст наводимо повністю: «Проаналізувавши перші призначення представників Президента в областях, Мала Рада Руху із тривогою відзначає, що представники, в основному, — відомі консерватори із колишньої партійно-радянської верхівки, які не користуються підтримкою демократичних сил. У більшості випадків рекомендації з місць зігноровано. Оскільки більшість вакансій ще не заміщено, застерігаємо, що такі призначення унеможливлять консолідацію всіх суспільних сил на шляху розбудови незалежної демократичної держави і змусять організації Руху стати в опозицію до президентських структур виконавчої влади на місцях».

Але це рішення не сприйняв Леонід Кравчук. Він продовжував призначати партійно-консервативних осіб своїми представниками в областях і районах, а ті, відповідно, формували апарати із своїх людей. Наче намагаючись помститися Рухові за непокірність, за небажання сидіти в президентській кишені, Кравчук спішно запрягав партійно-номенклатурну шкапу до непосильного возу реформ, намагаючись перехитрувати всі політичні сили. Політика складна, але істина проста: на кого поставиш, те будеш і мати. Було схоже, що Президент робить все, щоб перехитрувати самого себе. Він успішно руйнував можливості для співпраці з Рухом, який, не дивлячись на всі негаразди внутрішнього порядку, залишався наймасовішою політичною силою.

Але керівництво НРУ навіть після цього попередження робило чисельні спроби співпрацювати з Президентом в вирішенні окремих проблем. Про це мова буде ще йти, як буде йти і про реакцію на пропозиції Руху з боку Президента.

У цій ситуації читачеві мабуть буде цікаво знати, що Іван Драч, обіймаючи посаду голови товариства «Україна», теж залишився вірний своєму виборові. Він зізнався: *«Я ніколи не стану в опозицію до Кравчука. Я буду його послом в Русі». Можна здогадуватися, з якою метою – для перетягування Руху в президентську кишеню.*²⁷

Втім, стосунки між Президентом і найактивнішим керівником Руху, що постійно мріяв перехопити владу в Україні, В'ячеславом Чорноволом, загострювалися. Президент, природно, не мав бажання віддавати владу. Влада тільки тоді чогось варта, якщо вона здатна захистити себе. Далі цитата з книги: «Сам Президент не утримався від спокуси знайти ще один «компрокат» на Чорновола. І знайшов же де сказати — на Всесвітньому форумі українців, неначе люди

---

²⁷ Григорій Гончарук. Народний Рух України. Історія. 1989-1996 рр. Вид. друге, доп. – С. 161 – 162.

зі всього світу їхали до Києва, щоб почути брутальні слова брата про брата. І придумав же: *«Дехто у бажанні перетворити Рух на знаряддя боротьби за владу, на власну кишенькову партію для досягнення своїх цілей перейшов принципово важливу межу. Вона відділяє боротьбу за владу в державі від боротьби проти самої держави... Пан Чорновіл непересічна фігура... Але сьогодні він уже шкодить Україні»*.²⁸

Наш аспірант, кандидат історичних наук Ю. В. Діденко в своїй монографії доводить, що формально було оголошено про розпад коаліції навколо Руху. І Українська республіканська партія, і Демократична партія України проголосили себе послідовними прихильниками Президента України Л. Кравчука.²⁹

Ще один наш аспірант, кандидат історичних наук І. В. Яковлев у своїй книзі теж не бачить ролі Президента України в розколі Руху. Наведемо думки історика: *«Для Л. Кравчука важливе значення під час першої політичної боротьби за крісло керманіча країни мав той факт, що І. Драч не тільки не висунув свою кандидатуру на посаду президента країни, але, що найбільш важливо, він не підтримав головного опонента Л. Кравчука В. Чорновола. За це В. Чорновіл неодноразово в гострій формі висловлювався на адресу Івана Федоровича. Після перших незалежних президентських виборів на території України Іван Федорович Драч, як голова Народного Руху України, наполягав на підтримці чинного президента задля інтересів всіх громадян Української держави. На його думку, продовження конфронтації було нерозумним рішенням, оскільки український народ отримав незалежність і обрав свого легітимного президента, йти проти президента - означало б йти проти народу. Та зруйновані амбіції на крісло керманіча, які мав В. Чорновіл,*

---

²⁸ Там само. – С. 207

²⁹ Ю. В. Діденко. Народний Рух України у державотворчих процесах України (1989 – 2002). – Одеса: «Астропринт», 2006. – С. 57.

завадили йому прийняти конструктивне рішення та перейти в провладну коаліцію. Натомість рішення, яке прийняв В. Чорновіл, перебуваючи на місці голови Народного Руху України, про перехід до опозиції призвело до значущого зменшення кількості представників Руху та розколу в ідеології партії».³⁰

Отже, наведені матеріали з книг, написаних на кафедрі історії та етнографії України, дають підстави стверджувати, що Леонід Макарович Кравчук – наймудріший серед комуністів політиків і керівників Народного Руху України. Те, що він саме такий, про що свідчить таємниця його імені, доводить його поведінка, успіхи, підтримка як самих комуністів, так і українського народу в найскладніший період боротьби за незалежність України в кінці 80 – початок 90 років ХХ століття. Шлях від завідувача ідеологічним відділом Центрального Комітету Компартії України до голови Верховної Ради і на кінець посади першого Президента України виявився під силу тільки йому. Тут потрібний глибокий розум помножений на життєвий досвід, освіта, виховання, виключна харизма, Божа благодать і благословіння. Жарти про його винахідливість чи хитрість влучно проявились у прислів'ї: «Кравчук пройде між краплями дощу». А мені хочеться порівняти з ним іншу формулу-загадку: чим відрізняється розумна людина від мудрої? Відповідь: розумна людина вийде з будь-якого складного становища, а мудра не потрапить до нього. Іншої такої людини в той історичний час не знайшлося. Навіть достойний конкурент на горизонті не з'явився.

Стосовно рухівців. На переконання автора цих рядків, у НРУ наймудрішим був його батько, голова Руху Іван Федорович Драч. Його розуму, здібностей виявилось достатньо, щоб не тільки бути серед головних організаторів цієї першої опозиційної громадсько-політичної організації, а ще в тому, що він – чи то свідомо, чи то по Фрейду – відчув мудрість Леоніда

---

³⁰ І. В. Яковлев. Життя та громадсько-політична діяльність Івана Драча. – Одеса: Астропринт, 2019. – С. 71.

Кравчука і вів рухівську справу відповідно до таємної підтримки майбутнього Президента України. Саме це бачив і відчував Леонід Кравчук. Вони ні за яких обставин не ображали один одного, уникали гострої взаємної критики, неначе однаково серйозно усвідомлювали відповідальність за долю України. То були стосунки двох наймудріших патріотів України.

Читач, очевидно, може дорікати автора цих рядків, що він не бачить помилок першого Президента України. Відповідно темі глави скажу: якби Леонід Кравчук на III з'їзді Руху закликав не до віртуальної, взагалі співпраці з рухівцями, а пообіцяв би найбільш здібним посади у влади, він був би набагато краще сприйнятий делегатами. Власне, пізніше Президент практикував залучення рухівців до влади. Чимало рухівців, в супереч позиції голови НРУ, пішли на співпрацю з Леонідом Кравчуком. Серед них Левко Лук'яненко, Дмитро Павличко, Іван Заєць. Їх з Президентом об'єднувала не ідеологія партії, а щось порівняно вище: справжня любов до Батьківщини, що потребувала синівської допомоги в розбудові держави.

Хоч наведено чимало матеріалу про те, що діяльність першого Президента України була предметом наукових досліджень нашої кафедри, але автора багато років мучила совість якоїсь особистої вини за недосконалість вивчення діяльності Президента. Про це буде сказано в наступній главі. Йшов пошук наведення контактів з ним. Врешті-решт це здійснилось. Розповім детальніше. На кафедрі кипіла робота з підготовки X Всеукраїнської наукової конференції «Народний рух України: місце в історії та політиці». Попередні конференції теж були дітищем нашого колективу. Мені подумалось: а чому б не запросити Леоніда Макаровича на конференцію? Уявлялось, що він не забув про Рух. Відгукнеться. Став шукати, як саме його запросити. Вийшов на народного депутата IV скликання Верховної Ради України, багаторічного члена Центрального проводу Руху, керівника Миколаївської обласної організації, мого аспіранта, який захищав кандидатську дисертацію по історії НРУ (а таких у мене дев'ять), Юрія Діденка. Він у чудових

стосунках з Іваном Зайцем, одним із керівників Руху, тепер заступник голови громадської організації «України – НАТО» Леоніда Кравчука. Іван Заєць пообіцяв допомогти. І допоміг. Саме 10 вересня 2019 року, в день 30-річчя Народного Руху України, на пленарному засіданні конференції під бурхливі оплески було зачитано вітання. Ось воно:

ПЕРШИЙ ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

«10» вересня 2019 р.

Учасникам

X Всеукраїнської наукової конференції
«Народний рух України: місце в історії та політиці»

Шановні друзі!

Щиро вітаю з Вашою ювілейною – X Всеукраїнською конференцією. Зичу Вам успіхів на цьому форумі і на ниві дослідження історії Руху.

Ваша Конференція проходить в ювілейні дні пам'ятної історичної події – проведення Установчого з'їзду Руху. Тридцять років тому в Будинку культури Київського політехнічного інституту було утворено громадсько-політичну організацію, яка очолила сучасні національно-визвольні змагання українців.

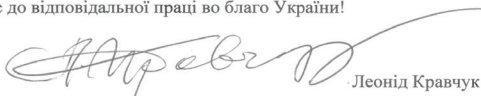
Народний Рух України – явище багатоджерельне. Рух постав з широкої народної ініціативи і об'єднав у своїх лавах найширші верстви народу – науковців, письменників, правозахисників, робітників, селян... Рух озброїв українське суспільство об'єднуючими ідеями національного відродження, власної державності та демократії. І через два роки українці відродили власну державність – Верховна Рада прийняла Акт проголошення незалежності України, який було схвалено народом на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року.

Я брав участь у роботі Установчого з'їзду Руху, виступав перед його делегатами і добре пам'ятаю творчу атмосферу цих Зборів. Започаткована на з'їзді співпраця продовжилася і пізніше, коли я вже був Головою Верховної Ради та обіймав пост Президента України. Це була плідна співпраця. На жаль, цей час тривав недовго. А тому не все задумане вдалося втілити в життя.

Нині Україна переживає тяжкі часи. Українська державність випробовується на міць збройною російською агресією. Існує велика потреба у справжніх реформах, здатних підвищити добробут народу, утвердити міцну національну свідомість та потужну політичну волю. Потрібна повна мобілізація нації, щоб з переможною гідністю пройти ці випробування. Найперше, чого потребує нація – це єдності.

Закликаю Вас до відповідальної праці во благо України!

З повагою,

Леонід Кравчук

Отже, послужний список, наведені матеріали про обережну боротьбу зі створенням Народного Руху України і наміри співпрацювати з ним в ім'я розбудови незалежної України переконують в неперевершеній мудрості колишнього одного з керівників комуністів республіки, першого Президента України Леоніда Макарівича Кравчука.

Шлю свої вибачення першому Президенту України

9 березня 2002 року. День народження українського генія і пророка. Порт Іллічівськ. Біля причалу – лайнер-красень теплохід «Тарас Шевченко». Він повернувся з італійського десятирічного полону і тепер, відреставрований, притулився до рідної землі. Він був заарештований, як і низка інших суден з пропискою в Одесі, в інших країнах, за радянські борги. Вирвати його з полону намагались народні депутати, юристи, журналісти. Марно. Його викупив власник рибальської флотилії «Антарктика» Валерій Кравченко.

І ось святковий день презентації повернутого на Батьківщину теплохода. На свято були запрошені і ми з дружиною. День був ще не сонячний, але вже й не похмурий. Хмари, піднявшись високо в небо, стали якимись прозорими й легшими, ніжний, солонуватий південний вітер спрямував їх на північ. Нас зустрів біля трапа молодий, манірно одітий чоловік і спрямував до кают-компанії, що нагадувала чудово мебльовану актову залу. При вході стояли перший Президент України Леонід Кравчук, мер Іллічівська Валерій Хмельнюк і ще декілька чоловіків. Нам на зустріч вийшов Валерій Кравченко і представив нас присутнім особам. На моє здивування Леонід Кравчук, протягуючи руку, сказав:

— А я вас пам'ятаю. Ви подарували президії Установчого з'їзду «Злагоди» книгу про національну ідею. В перерві засідання я обіцяв вам прочитати і при нагоді сказати свою думку. Тепер кажу: книга мені сподобалась.

То була приємна несподіванка. Я миттєво отямився і відповів:

— Леоніде Макаровичу, враховуючи вашу повагу до книг, прошу прийняти від мене цього разу моє видання про другого Президента України. Вона так і називається «Президент і Одеса».

Він взяв книгу, сказав спасибі і став її гортати. А коли господар презентації теплохода запросив нас до зали, я встиг сказати:

— Леоніде Макаровичу, якщо книга вас зацікавить, можемо поговорити на предмет героя наступної книги про першого Президента.

Він каже:

— Я бачу, що видання цікаве. Детально поговоримо після засідання.

До президії організатор заходу запросив Леоніда Кравчука, Валерія Хмельнюка, ще кількох не знайомих мені чоловіків і мене, шепнувши на вухо прохання сказати пару слів. Тож, мені довелося думати більше про те, що говорити у своєму виступі, ніж слухати попередніх промовців. Але на виступ Леоніда Кравчука не можна було не звернути увагу. До того, що писалось в першому розділі, додам: він ще і златоуст! Говорив обґрунтовано, логічно. І правильно. Але, чи то в мене такий характер, чи просто захотілось, як кажуть, дістати першого Президента, не втримався я, щоб не згадати недобрый поголос про Кравчука.

У своєму виступі я спочатку відзначив благородство Валерія Кравченка, згадав, як він позитивно відгукнувся на моє прохання з народним депутатом, моїм сусідом Юрієм

Кармазіним матеріально допомагати у збільшенні тиражу видання згаданої вище книги «Народний Рух України. Історія», як він талановито і самовіддано боровся на виборах мера Одеси у 1998 року. А ще сказав так:

— Різні, дуже різні у тебе сини, Україно. Один не зберіг, розтинькав майже чотириста суден торговельного флоту, а інший, вихованець інтернату, за власні кошти викупує лайнер з-під арешту...

В цю мить краєм ока побачив, як Леонід Макарович ворухнувся на стільці. Після зборів мені годі було питати його про доцільність писати про нього книгу. Тим більше, що він уникав зустрічі наших поглядів. Але якась зрадлива думка штовхнула мене підійти до нього і спитати про можливість розмови про книгу.

Почув:

— Ні. Будьте щасливі.

Учасників презентації запросили в ресторан. Розпорядник окремо зустрів президію і повів її за перший стіл в правому ряду. Мені не хотілось псувати апетит першому Президенту і ми з дружиною сіли за перший стіл у лівому ряду, де сиділи заступник редактора газети «Одеські вісті» Віктор Мамонтов і його донька Ела, моя аспірантка, вже кандидат політичних наук. З-за столу, де сиділа президія, стали махати руками і кликати мене до себе. Я не реагував. Тоді через весь зал, а нас відділяло кілька рядів, підходить до мене Валерій Кравченко, бере під руку, піднімає мене з стільця і пробує провести за стіл президії. Я гарячково шукаю причину, щоб залишитись за цим столом. Придумав. Кажу:

— Я дуже вдячний за запрошення. І надто жалкую, що не доведеться сидіти за святковим столом з такими поважними людьми. Причина проста: ми з дружиною зробили офіціантці замовлення.

Кравченко щось сказав і залишив мене у спокої.

А наша офіціантка і розпорядник спостерігали цю картину. А коли ми всі четверо покидали ресторан, офіціантка підійшла до мене і вручила примірник святкового меню зі словами «Це вам приз адміністрації ресторану».

Минув час. На якомусь святковому зібранні, організованому міською владою, яку очолював Руслан Боделан, я зустрівся, як кажуть лоб в лоб, з Валерієм Кравченком. Привіталися, розговорилися, на моє питання, чому він, як мені здається, сумний, почув жажливе:

— Григорію Івановичу, я знаю в обличчя свого кілера...

Я на мить сторопів. А потім питаю:

— А запобігти якось можна? Я можу чимось допомогти?

А влада?

Кравченко повільно похитав головою і каже:

— У них грошей більше, ніж у мене, а значить і влада їхня...

У цей момент хтось підійшов до нього. Вони привіталися. Валерій вибачився переді мною і пішов з гостем по великому залу. До мене підійшов Володимир Максимович, заступник голови міськвиконкому, а я з трудом поволі відходив від тих страшних слів Кравченка.

Через деякий час після вбивства Валерія Кравченка повернувся з роботи, а дружина мені каже, що мене викликають в міську прокуратуру і залишили телефон. Я подзвонив. Мені сказали:

— Григорію Івановичу, це не обов'язково зараз. Можете прийти у зручний для вас час.

— Ні, – відповів я – ви хочете, щоб я не спав всю ніч? Їду до вас.

У кімнаті слідчих сиділи двоє. Той, що був ближче до дверей, мене впізнав. Привітався. Запросив сісти. І одразу запитав:

— Що вас пов'язувало з Валерієм Кравченком?

— А що стало приводом для мого виклику? – перепитав я.

— Серед інших ми знайшли у нього вашу візитну карточку. Ось вона. Що ви на це скажете?

— А більше ви нічого не знайшли, що нас пов'язувало? Слідчий заперечливо хитнув головою.

— Спробуйте знайти у нього мою книгу «Одеське протистояння». Відкрийте у тому місці, де мова йде про вибори мера Одеси. Він теж балотувався. Тому став персонажем книги. У нас було декілька зустрічей.

— Достатньо, – сказав слідчий, – прочитаю книгу. Якщо будуть запитання, я вас знайду. А зараз, вибачте за турботу. Дякуємо. Ви нам допомогли.

Кілька разів у думках повертався я до презентації теплохода «Тарас Шевченко». Довго не міг зрозуміти, чому не сприйняв мій виступ Леонід Кравчук. Здавалося, я казав правду, а за правду не ображаються. Пізніше з'ясувалось, що я сам тривалі роки перебував в полоні неправди. А трапилось це так.

Одного разу, повертаючись з чергового щоранкового відвідання моря, біля готелю «Аркадія» зустрів я двох чоловіків. Один з них був старший викладач нашої кафедри, кандидат історичних наук Іван Гречуха. Учасник війни, поранений в руку під час висадки повітряного десанту в тил ворога на територію окупованої Чехословаччини. Він про це написав книгу «Страницы дружбы беззаветной». Декілька десятиліть працював в Одеському обкомі партії завідувачем партійним архівом. Побачивши мене, він запропонував познайомити зі своїм співбесідником. На що той сказав:

— Я знаю Григорія Івановича. Він часто бував у нас в обкомі. Він, як завідувач кафедри історії КПРС, перебував на обліку у райкомі, міськкомі, обкомі партії і значився в

номенклатурі Центрального комітету Компартії України. Я читав його книги «Афганістан, прости», «Одеське протистояння», «Атакований за призвание».

Обличчя промовця мені здалося знайомим. Він не дочекавшись моєї реакції на свій монолог, запросив до себе в номер покуштувати французького коньяку. Коньяк справді виявився чудовим. Закуска вдала: лимон, шоколад, фініки. Під час розмови з'ясувалося, що він працював в Одеському обкомі партії у транспортному відділі, а зараз працює в Москві. Допомогли радянські партійні зв'язки. Часто буває в Одесі з питань морських перевезень. Скориставшись моментом, я його запитав:

— А що сталось з ЧМП? Куди ділось більше 400 суден? Невже не міг такий спритний наш президент його врятувати?

Почув шокуючи відповідь:

— Кравчук не в силах був нічого зробити, ЧМП – власність Радянського Союзу. Документи всі в Москві. Капітани і замполіти затверджувались в ЦК КПРС. Навіть секретар партійного комітету ЧМП не був підпорядкований місцевим партійним органам, а на пряму виходив на ЦК КПРС. Кожне судно мало свою документацію: паспорт, формуляр, бортовий журнал. Воно автономне. Є один господар – Москва. Президент Кравчук, можливо, допустив помилку, коли сказав у своєму виступі на телеканалі, що Україні забагато 400 суден. Після цього розпочався посилений дерибан торговельного флоту, особливо - виведення в офшори без обіцяного ремонту. Це послужило причиною заборгованості й експропріації суден. Але прямої вини в цьому Кравчука немає.

У моїй свідомості стався переворот. Я вмить зрозумів, чому обідився перший Президент України: причина тому - моя флотська неосвіченість і нечемність. Незадоволеність своєю поведінкою на презентації теплохода довгі роки пе-

реслідувала мене. Не міг собі пробачити незаслуженої образи Президента. І поправити прикрий казус вже неможливо. В думках марно шукав можливої зустрічі з Леонідом Макаровичем, щоб вибачитися перед ним.

З такими думками я попрощався зі своїми співбесідниками і направився додому. Раптом на тій самій вулиці Генуезській зустрів Євгенія Ізотова. Ми з ним разом «випускались» з історичного факультету Одеського державного університету. Він знався на морській справі, військову службу ніс на Балтійському і Чорноморському військових флотах, посідав різні посади в Чорноморському морському пароплавстві, був головою Регіональної федерації морських профспілок, радником голови федерації. Євгеній Іванович володіє пером: опублікував 10 книг і велику кількість статей з питань соціального захисту моряків і вдосконалення системи працевлаштування на суднах під іноземними прапорами. Він засновник всеукраїнської газети «Моряк України» та співзасновник всеукраїнської газети «Воронцовський маяк». Допомагав моїй аспірантці документами й консультаціями з теми її дисертації щодо профспілок морських портів. Автор багатьох поетичних збірок. Будучи росіянином за походженням, родичем відомого в тридцяті роки ініціатора руху ударників гірника Микити Ізотова, він закоханий в Україну. Один з його віршів, яким розпочинається збірка «Мед любові», так і називається — «Україна».

Перебуваючи під враженням розмов в готелі, мені хотілось продовжити тему про зникнення торговельного флоту України. Євгеній Іванович каже:

— Гриша, епізод з теплоходом «Тарас Шевченко» і Леонідом Кравчуком згадується у моїй книзі «Огни бухты Проведения». Призначай час. Я принесу тобі це видання.

Ввечері ми зустрілись на 5-й станції Великого фонтану в кафе-ресторані «Мілан». Я майже вихопив у нього книгу і став читати:

«9 марта 2002 года в день рождения великого украинского поэта Тараса Григорьевича Шевченко акционерной рыбопромысловой компанией «Антарктика» был отремонтирован пассажирский лайнер имени поэта. Он много лет работал с иностранными туристами, принося немалую прибыль, а затем фактически был брошен пароходством и куплен рыбопромысловой компанией «Антарктика». После капитального ремонта судна состоялось поднятие на нем Украинского государственного флага, на котором присутствовал и первый Президент Украины Леонид Макарович Кравчук. Тяжело и грустно было смотреть на это торжество. Ранее я писал, что 50% пассажирского флота от бывшего СССР досталось Украине и теперь мы радуемся, что на Украине будет в строю один единственный отремонтированный, старенький пассажирский лайнер. Леонид Макарович Кравчук вечером того же дня выступил по телевидению. Естественно, одесситы не преминули задать ему вопрос — куда же делось одно из мощнейших в мире пароходств? Ведь оно как бы начало разрушаться при президенте Л. Кравчуке и при премьер-министре Л. Кучме. На что Леонид Макарович Кравчук ответил примерно так: «Я был Президентом всего 2,5 года. Начальником пароходства был П. В. Кудюкин. С переизбранием меня с поста Президента, П. В. Кудюкин после суда был посажен в тюрьму. Но к этому времени пароходство насчитывало 264 судна, а сейчас, по сути, ни одного. Поэтому, где эти суда, нужно спрашивать у других людей, тех, кто руководил и руководит пароходством и тех, кто создавал офшорные компании».

Именно они и послужили началом развала и отчуждением собственности ЧМП. Чья же идея и кто инициатор создания офшорных компаний?

Мы все помним борьбу начальника ЧМП В. В. Пилипенко с П. В. Кудюкиным. Многие были на стороне Виктора

Васильевича Пилипенко и считали, что именно он борется за сохранение ЧМП, а некоторые считают и твердо уверены в этом и до сих пор. Выступлениями в печати, на сессиях Верховной Рады Виктор Васильевич Пилипенко создал себе ореол борца против «акционирования» Павлом Викторовичем Кудюкиным пароходства, под прикрытием которой наш Украинский флот уйдет к иностранным причалам. И невольно задаешь себе вопрос: а что лучше — «акционирование», «приватизация», которая все же оставляла надежду, что ЧМП останется хотя бы частично собственником своих судов, или же офшорные компании, которые являются завуалированным методом полного отчуждения собственности? А при каком начальнике пароходства возникла первая офшорная компания?

При вдумчивом и тщательном исследовании вы все же скажете, что первая «офшорка» была создана, когда начальником был Виктор Васильевич Пилипенко. Может быть, он и не подозревал, что «из искры возгорится пламя». Он был неадекватно и, допуская, несправедливо снят с должности начальника пароходства, вместо него пришел Павел Викторович Кудюкин со своим видением сохранения пароходства, но и он не осуществил свою программу и был обвинен во многих грехах, а разгоревшееся пламя офшора, к которой В. Кудюкин не имел отношения, за несколько лет уничтожило пароходство, если говорить о виновниках преступления «века»³¹

Так, шановний читачу, у пошуках правди про зникнення Чорноморського пароплавства мені в один день довелося «покуштувати» два коньяки: французький і одеський. Але, повернувшись додому, мені їх смак виявився з гіркотою. Тим не менш знайшов хоч якийсь полегшення: при Президентіві Кравчуку зникло менше половини суден ЧМП; він не мав пря-

---

³¹ Евгений Изотов. Огни бухты Провидения. – Одесса: Друк. 2002. – С. 102 – 103

мого відношення до такого зникнення; у нього не було сил і засобів боротися проти злодіїв, шахраїв, злочинців. Значить, я все-таки не мав права – ні юридичного, ні морального – звинувачувати президента у зникненні всього торговельного флоту України.

А ще довелось запам'ятати пораду Євгена Ізотова: *«Гриша, я написав в газету велику статтю на цю тему. Мені не тільки заборонили її публікувати, а ще й попередили більше не братися за цю тему. Що і тобі раджу»*. Висновком може бути продовження крилатої фрази Леоніда Кравчука: маємо те, що маємо та не маємо того, що розбазирали.

Якщо за дерибан торговельного флоту відповідає уряд, тоді слід до наших думок про президента віднести позицію однієї з найвідоміших політиків Кондолізи Райс:

«Перший президент України Леонід Кравчук був розумним комуністом, який уміло вів країну до незалежності. А от урядовцем він виявився не таким ефективним. Не дивно, що в Україні відразу почався економічний хаос».³²

Здається, Леоніда Макаровича легше осудити, ніж зрозуміти.

У нещодавно виданій книзі Леоніда Кравчука наведено його позиція стосовно ЧМП. Вона називається «Бласко». Процитую її повністю, хоч, схоже, автор забороняє це робити без його згоди.

«Чорноморське пароплавство було одним із найбільших у Європі. По всьому світу знаходилися його представництва. За радянських часів керувала цим гігантом Москва, але коли СРСР розпався, виникло питання: а як ми можемо утримати таку величезну і затратну структуру? У нас не було навіть солярки, щоб заправляти велику кількість кораблів, причому за валюту, бо вони плавали по всьому сві-

---

³² Кондоліза Райс. Демократія. – С. 130.

ту. Отже, пароплавство йшло до розвалу. До речі, цю ідею дуже активно підтримували комуністи, які перебували під впливом Росії, яка хотіла нас послабити, їй було вигідно розвалити Чорноморське пароплавство.

Вихід був один - перетворити цей гігант на корпорацію, надавши їй більше прав у вирішенні власних питань, зокрема, щоб інші міжнародні пароплавства могли вступати з нею у контакт не через державу, а напяму. Тому своїм указом від 1993 року я створив компанію «Бласко». З правового погляду це було парадоксальне рішення, проте інших швидких механізмів на той час не було. Керівником нової структури став Павло Кудюкін. Потім, коли вже президентом став Кучма, він підмінив мій указ, не надавши пароплавству якихось нових форм управління. І це призвело до того, що кораблі просто розкрали. Пізніше президенту «Бласко» Кудюкіну суд виніс вирок, але не за пряме розкрадання пароплавів, а за те, що він при компанії створив якісь приватні структури, через які викачувалися гроші. Кудюкін не має відношення до розкрадання торгового флоту. Він і зараз активно виступає за відновлення Чорноморського пароплавства».³³

Наведені матеріали про ЧМП мене остаточно заплутали. Стало зрозуміло, що всього комплексу причин розкрадання торговельного флоту мені не досягнути. Тим більше, відчув свою провину перед першим Президентом за звинувачення його у зникненні більше чотирьохсот українських суден. І докірнув собі прислів'ям: «Не знаєш броду – не сунься в воду». А переді мною води чимало – світовий океан, у якому плавають 420 вкрадених українських теплоходів. Ще раз прошу вибачення у Леоніда Макаровича.

---

³³ Леонід Кравчук. Перший про владу. – С. 136 – 137.

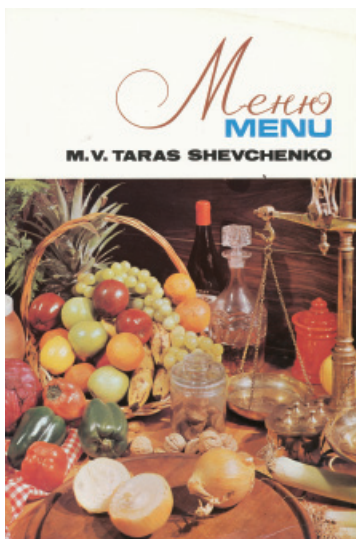
Виступає Леонід Кравчук, завідувачий відділом ідеології ЦК КПУ

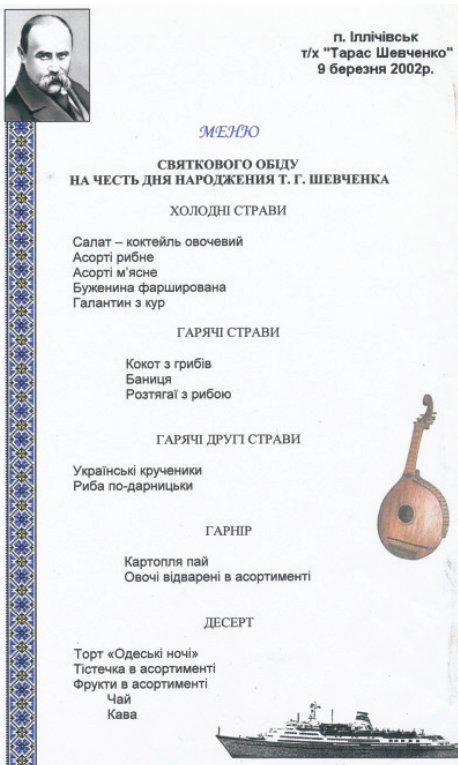
*Президент України
Л. М. Кравчук.
Важкий шлях
до рухівської
трибуни*

Запрошення на урочисті збори з нагоди
188-ї річниці з дня народження Т.Г. Шевченка

Меню святкового обіду

т/х "Тарас Шевченко"

Сувенір від Леоніда Кравчука

Під час презентації теплохода Тарас Шевченко. Зліва направо: Григорій Гончарук, Валерій Кравченко, генеральний директор "Антарктики", Леонід Кравчук, перший Президент України

*Степан Іванович Кубів,
комендант Майдану*

*Володимир Васильович Діденко,
патрульний Майдану*

Народна подяка

Штаб національного спротиву висловлює щиро вдячність гр-ну (ці)

Гонсаруку Тригорію Увановичу
за фінансову допомогу у розмірі 1500 гривень.

на підтримку життєдіяльності Євромайдану - 2013, у важкий час, коли український народ відстоює свою незалежність, право на європейський розвиток, гідне майбутнє і перспективи для наших дітей.

Борітеся – поборете!

Вам Бог допомагає!

Дякуємо, що Ви з народом України!

Слава Україні! Героям слава!

Коменданти

«Євромайдану – 2013»

С. Кубів

М. Блавацький

С. Аверченко

м. Київ

« 17 » січня 2014р

Від Леоніда Кравчука до Майдану

У середині вересня 2013 року вищим навчальним закладам надійшов лист секретаря департаменту Міністерства освіти і науки України О. В. Якименко з поміткою «*Терміново. Вищим навчальним закладам (за списком) щодо участі у конференції*». У ньому повідомлялось: на виконання пункту 1 плану заходів з підготовки та відзначення 80-річчя від народження Л. М. Кравчука, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 липня 2013 року №591, 17 січня 2013 року (*тут у листі помилка: цей січень минув рік назад*) планується проведення Наукової конференції «Інститут Президента України в системі державної влади України». Інформаційний лист щодо конференції додається.

У зв'язку з цим, та на виконання пункту 2 наказу Міністерства освіти і науки від 30 серпня 2013 року №1253 (додається) просимо визначитись щодо участі у вищезазначеному заході, та до **1 грудня 2013 року** повідомити організаційний комітет Конференції за формою, визначеною в інформаційному листі у письмовій формі. Далі адреса та телефони.

Дивимось даний наказ міністра Д. В. Табачника, саме 2 пункт: «Ректорам вищих державних навчальних закладів III – IV рівнів акредитації забезпечити участь науковців в роботі Конференції».

Дивимося резолюції на листі начальника департаменту: ректора – проректору Дмитришину Д. В.; проректор – декану гуманітарного факультету Баканурському А. Г., Філіповій С. В. Час плинув. Щось не спрацювало. Проректор пише Гончаруку Г. І. 25.11. Треба розуміти – в пожежному порядку. Будучи законослухняним, мені довелося негайно виконати розпорядження начальника згідно Інформаційного листа оргкомітету, який залишив за собою право повертати тези доповідей

для доопрацювання у разі їх невідповідності тематиці конференції та визначення вимогам щодо їх оформлення. Мною були виконані вимоги, які у вигляді тез опубліковані в матеріалах конференції.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
Київ, 17 січня 2014 року

*Г.І. Гончарук, д-р. істор. наук., професор.
Одеський національний політехнічний університет*

ПРО ВХОДЖЕННЯ ЛЕОНІДА КРАВЧУКА У СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Діяльність перших трьох президентів України незворотньо покидає площину дискусій політологів і впевнено оволодіває колом досліджень істориків. Деякі напрямки праці голів держав вивчаються на кафедрі історії та етнології України Одеського національного політехнічного університету. Пишуться дві кандидатських дисертацій. Одна на тему «Кредо «Україна - не Росія» у діяльності президента Леоніда Кучми». Друга - «Драматизм, приреченість політики та історична перспективність починань Президента України Віктора Ющенка».

Уже чимало написано про здобутки та прорахунки першого Президента України Леоніда Кравчука. Найбільш

ретельно вивчав складність характеру, поведінки, перетворень ідеології, переконань, даючи то позитивні, то негативні оцінки, а інколи - просто ніякі, обмежуючись констатацією фактів з діяльності президента, відомий, найрезультативніший історик сучасності Володимир Литвин у книзі «Україна: політика, політики, власть. На фоні політичного портрета Л. Кравчука» [1]. Книга давно отримала високі оцінки професіоналів-вчених і не мені, периферійному історикові, писати щось інше. Стриману позицію щодо Леоніда Кравчука у питанні народження Народного Руху України зайняв С.В. Кульчицький [2].

Читаючи і перечитуючи інше опубліковане про першого Президента, де висловлюється переважно незадоволеність авторів уминням Леоніда Кравчука пройти «між крапельками політичного дощу», не знаходжу відповіді на питання: «А хто інший у часи смуги, надзвичайно складної внутрішньої і зовнішньої ситуації був би більш достойною кандидатурою на посаду Президента України?». Можливо, те складне, трагічне минуле, приречене тогочасне і сподівання на кращу долю українського народу і виштовхнули з середовища «високоморальної», вихованої компартійної еліти саме цю людину, з ім'ям якої пов'язане саме святе у житті України - незалежність? Можливо, не тільки її особисті якості, політична ситуація, але і сам Господь-Бог дав Україні саме цю людину, і надихнув його на великий громадянський подвиг? Його обрав на посаду Президента народ. А голос народу, кажуть, голос Божий».

Не зі всіма публікаціями слід погоджуватись про життєву, раптову зраду Леоніда Кравчука комуністичній ідеології, соціалізму. На фоні швидкісної динаміки політичних процесів у Радянському Союзі і в Україні, зокрема, еволюція політичних поглядів Кравчука не перевищувала допустимого. Дискусійним є ствердження про те, що Кравчук оволодів

Рухом, нейтралізував його, а потім розколов його, як головну опозиційну силу Комуністичній партії.

Документи і поведінка лідерів Народного Руху України свідчать про те, що, по-перше, у боротьбі з рухівцями сам Леонід Кравчук опинився під впливом національно-демократичної ідеології, а по-друге, - самі лідери Руху мали намір «перевербувати» ідеологічного лідера КПУ і співпрацювати з ним.

Еволюцію політичних поглядів Л.М. Кравчука легко просліджувати на такому порівнянні: якщо 24 березня 1989 року підготовлений і керований Кравчуком «круглий стіл», що проходив з запрошенням відомих представників інтелігенції та ЗМІ, підтримав ліквідаційську позицію ЦК КПУ щодо Руху [3, с. 29], то на Установчому з'їзді НРУ він, зокрема, сказав: «Що для мене також з'їзд став і школою, він збагатив мої уявлення про політичні течії, він збагатив мої уявлення про те, що може бути завтра, післязавтра, куди ми йдемо, куди ми можемо прийти, але я хочу закінчити все ж таки тим, з чого розпочав. Щоб ми прийшли до суверенної України». (Бурхливі оплески) [4, с. 264].

До речі про оплески, які є барометром сприйняття оратора. На Установчому з'їзді промова і відповідь Л.М. Кравчука на запитання делегатів переривались оплесками 20 разів, бурхливими оплесками - 6 разів. Для порівняння: промова В.М. Чорновола - 10 разів.

Складається враження, що, слухаючи, Леоніда Кравчука, делегати сприймали його не як противника Руху, секретаря ЦК КПУ, а як прекрасного сина українського народу, мудрого, досвідченого політика, що здатний принести чимало користі Україні. їм, делегатам, хотілось співпрацювати не стільки з комуністом Кравчуком, скільки з харизматичною людиною Кравчуком. А хіба не про це свідчать слова Дмитра Павличко: «...Товариші, я дякую Леоніду Макаровичу за його

виступ, я ще раз хочу повторити те, що було сказано вчора. Ми тут зібралися створити Народний Рух України. Ми хочемо співпрацювати з партією, з її кращими силами, і реально, конкретно з Леонідом Макаровичем Кравчуком. (Оплески)» [4, с. 421].

Ще виразливіша оцінка Рухові звучала з вуст Леоніда Кравчука, вже Президента України, на III з'їзді НРУ: «Коротка, але насичена історія Руху засвідчує його щасливе вміння до правильного вибору тактики і стратегії задля вирішення загальнонаціональних проблем. Я вірю, що ідея української державності буде тим консолідуючим фактором, який об'єднає зусилля Президента і зусилля Народного Руху України. (Оплески). Принаймні, Президент готовий до такої співпраці. І та наша спільна робота не буде марною. Як наслідок — український народ, народ добрий, миролюбний, працьовитий, посяде належне йому місце у світовому співтоваристві. Слава Україні! (Оплески)» [5, с. 32-33].

Що стосується «аморальності» Леоніда Кравчука, яка проявилась у зраді комуністичним ідеалам. По-перше, людина - це процес, її духовність, мислення, розвиток свідомості теж. Абсолютна стабільність людини настає після її життя. А по-друге, що впливає з першого, слід надавати перевагу вибору цінностей: що на що проміняв. Якщо шило на мило, то таку людину ніхто не зрозуміє. А якщо один з лідерів скомпроментованої партії, відчувши реальність політичної ситуації, своє історичне покликання і свої спроможні до цього сили, відмовився від більшовицького кошмару в ім'я самого дорогого для людини і народу, обрав доленосну категорію свого народу - незалежність Батьківщини, то де тут місце для звинувачень, чи навіть дискусій. Той, хто не володів природними якостями Леоніда Кравчука, його до кінця не дослідженими розумом та сміливістю, мужністю, той не в змозі зрозуміти його у повному обсязі,

покликаного подіями мудрого діяча, здатному з'явитися у потрібний час у потрібному місці складних перетворень, руйнацій, щоб вивести Україну з прірви Радянської держави. З метою кращого вивчення як особистості, так і державного діяча на нашій кафедрі пишеться докторська дисертація «Політична та державотворча діяльність Леоніда Кравчука».

Література: 1. Литвин В.М. Україна: політика, політики, власть / Владимир Михайлович Литвин. - Киев: Издательський Дом «Альтер-нативы», 1997. - 335с.; 2. Кульчицький С.В. Народження Народного Руху України // С.В. Кульчицький. - УїЖ. - 2010. - № 1. — С. 8-22.; 3. Гончарук Г.І. Народний Рух України. Історія / Григорій Іванович Гончарук. - Одеса: Астропринт, 1997. - 380 с.; 4. Три дні вересня вісімдесять дев'ятого. Матеріали Установчого з'їзду Народного руху України за перебудову / Ред. рада: голова М. Горинь, І. Драч, В. Дончик та ін.; Редакція «Україна, наука і культура»; Український народний рух. - К.: ВАТ «Рівненська друкарня», 2000. - 496 с.; 5. III Всеукраїнські збори Народного Руху України 28 лютого - 1 березня 1992 року (Стенографічний звіт) / Ред.: С. Лець, Є. Жеребецький; Центральний Провід Народного Руху України. - К.: В1ПОЛ. - 352 с.

Ось результат: 13.01.2014 року Наказ «Про службове відрадження Гончарука Г. І.» такого змісту:

«У зв'язку з запрошенням взяти участь у науковій конференції «Інститут Президента України в системі державної влади України

Наказую:

— Направити у відрадження завідувача кафедри історії та етнографії України ГФ Гончарука Григорія Івановича терміном з 16.01.2014 р. по 18.01.2014 р. до м. Києва в Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

— *Витрати на відрядження за рахунок 811/06*

Т. в. о. ректора

С. А. Нестеренка

Декілька слів про саму конференцію. Пленарне засідання і засідання нашої секції відбулися в актовому залі в головному, червоному корпусі Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Конференція проходила, так би мовити, у штатному режимі. Особливістю могло бути те, що всім учасникам вручили довгі з чорного кольору олівці з наконечником під колір золота. Олівець нагадував гетьманську булаву.

У президії конференції були Леонід Кравчук, Міністр освіти і науки Дмитро Табачник, ще низка діячів. Головував на пленарному засіданні голова оргкомітету конференції, доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Л. В. Губерський. Першим виступив винуватець торжества Леонід Макарович. Його промова, за моєю оцінкою, була у його стилі — правильною і майже незаперечною. Потім до слова був запрошений Міністр, за ним ще декілька діячів. Вони, як і належить на святковому зібранні, підкреслювали заслуги першого Президента України, його здібності, людські якості. Потім Кравчук і Міністр спустились зі сцени і попали в оточення учасників конференції. Переважно жінок. (Люблять вони його!) Так сталося, що я опинився поряд з іменинником. Поруч стояв Дмитро Табачник. Як і в залі, так і на цій імпровізованій тусовці, я ловив погляд Міністра на собі. Могло статися так, що він впізнав мене по фотографії в книзі «Народний Рух України. Історія», де мені, аналізуючи його статтю про В`ячеслава Чорновола «Геній деструкції»: довелося кілька разів назвати його талановитим журналістом. Однак, ми не підійшли один до одного.

У перерві пленарного засідання в коридорі була брейккава, де можна було з`їсти щось смачне. Обідньої пере-

рви як такої не було, одразу розпочалася робота секцій. На нашій секції були цікаві дискусії про все. У тому числі і про доцільність Майдану, який стрімко йшов до свого кривавого завершення. З сусідами за столом ми домовились відвідати Майдан. Однак, при виході з корпусу вони десь загубились (можливо це зробили свідомо). І я один пустився по бульвару Тараса Шевченка на Хрещатик.

Вечір видався тихий, майже не морозний. Починаючи від будинку універмагу і аж до майдану Незалежності стояли брезентні намети з надписами: «Дніпропетровська область», «Хмельницька область» та інші. При наближенні до Будинку профспілок людей ставало все більше. На майдані готувалися до вечері. Горіли вогнища. На триногах висіли каstrулі, казани, у яких кипіли перші страви. Тепло від багать, каstrуль, чанів, людей, здавалось, витіснило навіть те легке морозне повітря і майдан був переповнений різними приємними запахами. Мені, який практично залишився без обіду на конференції, здавались ці майданні аромати казково смачними.

Тут підійшов до мене симпатичний молодий чоловік, років тридцяти і представився:

— Володимир Діденко. Бачу, що ви новичок. Чим можу допомогти? Хто ви і куди прямуєте?

Я коротенько розповів йому про себе. Про конференцію. А тепер, кажу, хочу побачити Майдан. І, якщо можливо, познайомитись з його керівниками. Переді мною, я так зрозумів, був майданний патрульний.

Він погодився супроводжувати мене до комендантів Майдану. Вони розташувались у лівому крилі Будинку профспілок на другому поверсі. Його вікна виходили на майдан Незалежності. При вході у бокові двері у мене запитали паспорт. У мого супроводжувача документів не питали. Знали свого.

Володимир підвів мене до кабінету комендантів. І сказав:

— Далі ідіть самі.

Я зняв пальто, шапку. Поклав на підвіконня, попросив його покараулити і відкрив двері кабінету.

У просторому приміщенні зліва за столом сидів чоловік з інтелектуальним обличчям. Зачіска така, як у мене – лисина. Він підвівся. Вийшов із-за столу. Подав руку. Назвався:

— Комендант Кубів Степан Іванович.

Представився і я. Більше того, дістав посвідчення про відрядження до Києва. Він запросив мене присісти. Я розповів йому, що мене, як кожного нормального громадянина хвилює Майдан. Його перспектива. А ще у мене, як історика, є професійний інтерес. Можливо, колись напишу про Майдан. Серед іншого я запитав:

— Степане Івановичу, я пройшов через табір від Бульвара Шевченка. Мене вразила його незахищеність. Пошлють БТРи, бульдозери. Все знесуть. Людей подушать. Понівечать. На яку перемогу ви сподіваєтесь? Де у вас захисні сили?

Він відповів:

— З нами церква. А це означає, що з нами Бог.

На що я сказав:

— Церква – це ще не Бог. В народі кажуть: «На Бога надійся, а сам не плошай». А ще: «Береженого і Бог береже».

Він спитав:

— У вас є якісь проблеми?

— Хотів якусь копійку...

Він не дочекавшись закінчення моєї відповіді сказав:

— Грошей у нас самих немає.

— Я ще не закінчив, - відповів я. - Навпаки. У мене від відрядження залишилися якісь гроші. Хочу їх віддати вам...

З цими словами я дістав гаманець і поклав перед ним три п'ятсотгривневі купюри. Він покликав одного з двох

хлопців, очевидно охоронців що сиділи на дивані і спостерігали за нашою бесідою. Передав йому гроші і той вийшов з кабінету.

Незабаром двері відчинились і зайшла миловидна жіночка з господарським кошиком. Поздоровалась і каже:

— Ви, мабуть, проголодались. Я принесла вам пельмені.

Вона дістала велику каструлю, кілька глибоких алюмінієвих мисочок, стала накладати в них пельмені. Смачний запах рознісся по кімнаті. Степан Іванович першу мисочку і ложку поклав переді мною. А жіночка, яку він представив як свою дружину, частувала хлопців на дивані.

Читачу уяви: мені, який залишився без обіду, дали такі пахучі пельмені! Я намагався їсти стримано, але Степан Іванович все рівно побачив мій звірячий апетит і попросив дружину дати мені добавки. Я не всиг заперечити, як вона взяла миску і наповнила її.

Незабаром зайшов той хлопець, що виходив. Передав коменданту якийсь папірець. Той подивився і вручив мені. То була «Народна подяка» за моє співчуття Майдану.

На прощання я подякував дружині Степана Івановича, йому за такий казковий прийом, потиснув руку коменданта. І розхвильований сказав:

— До побачення.

На що від хлопців, що сиділи на дивані, почув:

— Слава Україні!

Тоді вже і я відповів:

— Героям Слава!

Потім, майже механічно, я направився до Маріїнського парку, де розташовувався Антимайдан. Біля будівлі Кабінету міністрів мене зупинив патруль. Спитали, куди я направляюсь і хто я?

Відповів, що я одесит, перебуваю у відрядженні, і, як історик, хочу побачити окрім Майдану ще і Антимайдан. Мені сказали:

— Антимайдан знявся. Там вже нікого нема. Так, що вам нема чого туди йти.

У мене, проскочила думка: якщо вони, такі агресивні, зняли табір, то слід очікувати чогось страшного. Невже кровопролиття? По суті антимайданівців вивели з поля битви. Друга думка: зайти до Степана Івановича і розповісти йому про цю новину і про мої здогадки. При підході до Будинку профспілок я зупинився й подумав: мабуть у керівників Майдану є своя розвідка і вони краще розуміють ситуацію, ніж я.

...У поїзді майже всю ніч перевертався на полиці, сон покинув мене. Повернувся до дому. Душа не на місці. Не можу знайти собі заняття в квартирі. Пішов на кафедру. Немає з ким поділитись тривожними очікуваннями. Увечері вмикаю телевізор. Почалось кровопролиття. Що було далі на Майдані, читачеві вже відомо.

**Леонід Кучма:
Україна – не Росія**

Основні дати життя і діяльності Леоніда Кучми

- 1938, 9 серпня** – народився у селі Чайкине Новгород-Сіверського району Чернігівської області у сім'ї колгоспників Данила Прокоповича та Параски Трохимівни. Батько пішов на війну у червні 1941 року і поліг у бою. Похований у братській могилі, що у селищі Новоселиця Новгородської області.
- 1955, вересень** - стає студентом фізико-технічного факультету Дніпропетровського університету. Перша в житті державна нагорода - медаль «За освоєння цілини».
- 1960, червень** - отримує вузівський диплом і направлення у конструкторське бюро «Південне».
- 1960-1991 рр.** - в КБ проходить шлях від рядового інженера до першого заступника генерального директора.
- 1962, липень** - одружується з Людмилою Миколаївною Талалаєвою.
- 1970, 3 грудня** - народилася донька Олена.
- 1986-1991 рр.** - генеральний директор ВО «Південмаш»-найбільшого заводу бойової і ракетно-космічної техніки. За участь у створенні унікальних технологій удостоюється Ленінської премії та Державної премії України. Кандидат технічних наук, професор. Обирається почесним доктором багатьох провідних вузів світу і дійсним членом ряду академій наук.
- 1990, 4 березня** - стає депутатом Верховної Ради України.
- 1991, лютий** - виступає на пленумі ЦК Компартії України. Заявляє: «Першим декретом нашої оновленої Верховної Ради повинен бути декрет про повний економічний і політичний суверенітет України як держави».
- 1992, 13 жовтня** - в Україні загострюється економічна і соціальна напруга. Л.Кучма призначається Прем'єр-міністром України.
- 1993, 21 вересня** - на знак незгоди з блокуванням його реформаторських зусиль подає у відставку. Очолює Союз промисловців та підприємців.
- 1994, 10 липня** - всенародно обраний Президентом України.
- 1994, 19 липня** - Президент України Л.Кучма складає присягу на вірність народу.³⁴

---

³⁴ https://uk.wikipedia.org/wiki/Кучма_Леонід_Данилов

Відомий вчений, політичний діяч у своїй меморіальній книзі написав: він так і не став інтелектуалом.³⁵ Таке визначення, якщо не ображає, то, принаймні, інтригує. При цьому автор не уточнює, що він вкладає в поняття «інтелектуал». Енциклопедичне тлумачення не дає змоги повністю зрозуміти вченого. Воно пояснює: інтелект – від латинського слова *intellectus* – пізнання, розуміння, розум; і далі пояснення: здатність мислення, раціонального пізнання; а ще – це латинський переклад старогрецького *нус* (розум), тотожний йому по сенсу. А грецьке *нус* перекладається як думка, розум. Виникає питання: невже у другого Президента України нічого цього не було? А можливо, вчений під інтелектуальністю розуміє не керівні здібності, а багатослівність, популізм, що вважається за примітивний рівень культури.

Дослідження діяльності другого Президента України, що здійснювалися вченим нашої кафедри свідчать про протилежне: небагатослівний Леонід Данилович Кучма мав всі якості високоінтелектуального очільника держави. Вважаємо, що і подальші визначення його двокаденційного президентства, можливо, іншими дослідниками не зможуть заперечити наші результати, зрозуміло, з урахуванням обмежених рамок об'єкта вивчення.

А ці рамки вузькі: це вплив Леоніда Кучми на Одесу і на нашу кафедру. Вперше Леонід Данилович згадується в книзі «Одеське протистояння».³⁶ Тут робилася спроба проаналізувати соціально-політичну драму з кровопролиттям, що спіткала одеситів у 1994 – 1998 роках. Коли в розпал боротьби за владу між командами Руслана Боделана та Едуарда Гурвіца досяг апогею, Президент України змушений був втрутитись

---

³⁵ Володимир Горбулін. Мій шлях в задзеркалля. – С. 41 – 42.

³⁶ Григорій Гончарук. Одеське протистояння. 1994 – 1998 роки. – Одеса : Астропринт, 1999. – 270 с.

в ситуацію. Саме його діяльності щодо політичних процесів у місті присвячена глава у названій книзі. Вона коротенька.

«Слово Президента»

Рішення Кіровоградського обласного суду про часткове задоволення позову Р.Б. Боделана докорінно змінило політичну ситуацію в Одесі. Вектор громадсько-політичного життя невблаганно повертався в напрямку повторних виборів. Нові обставини одній частині політиків значно додали оптимізму, іншій - розгубленості. Необхідно було визначити стратегію нового стану боротьби за владу.

Прихильники Руслана Боделана коригували свої позиції з урахуванням того суттєвого фактора, що, по-перше, на березневих виборах хоч і була допущена фальсифікація, але вона не була панацеєю від повторної поразки; по-друге, звільнення Боделана з посади губернатора, що сталося невдовзі після рішення суду, для багатьох, передусім кар'єристів, ставило під сумнів доцільність його подальшої активної підтримки. У штабі Едуарда Гурвіца посилювалася розгубленість. Причин невпевненості було достатньо. По-перше, програвши суд, Гурвіц втрачав у значної частини прибічників міф про власну всемогутність, всесильність. По-друге, звинувачення суду на адресу мера про порушення ним Закону України "Про вибори..." робило проблематичним його участь у повторних виборах на посаду міського голови. Гурвіц катастрофічно втрачав привабливість як кращий мер, лауреат демократичної премії імені Пилипа Орлика й народний посол України.

Тобто обидва політичні блоки несли втрати. Але Боделан перед Гурвіцем мав перевагу: у нього була можливість вдруге балотуватися. Останньому належало поки що боротися за право участі у виборах. Правда, Гурвіц теж мав перевагу перед Боделаном: у нього була резервна посада - народний депутат України. Це хоч і не мер Одеси з його

матеріальними та іншими можливостями, але все-таки і грошова, і поважна посада. Та ця посада, і це добре розумів Едуард Йосипович, не збереже навколо нього всіх тих чисельних дармоїдів, що чудово використовували його становище мера у власних інтересах.

У невизначеному стані опинився пан Капелюшний, який очолював міську виборчу комісію. 1942 року народження, Леонід Володимирович мав непогане, скажімо так, номенклатурне минуле. Після закінчення у 1969 році філологічного факультету Київського університету, працював у газетах “Перемога”, “Комсомолец Запоріжжя”, був власним кореспондентом “Комсомольской правды”, “Известий”... В Одесі - з 1991 року. Вона йому вмість стала дорогою. Познайомившись з тодішнім головою Жовтневого райвиконкому Едуардом Гурвіцем, зрозумів: це надовго. Вже в ранзі головного редактора газети “Слово” допомагав Гурвіцу перемогти на виборах мера в 1994 році.

Після “успішних” виборів у березні 1998 року, впевнений у своїй щасливій зірці, на запитання кореспондента Анатолія Друзенка про його дружні стосунки з Гурвіцем, Капелюшний сказав:

“Я не понимаю, почему я должен быть “между”, когда есть человек, делающий для Одессы то, что ей нужно... Тогда я и сделал свой выбор, о котором ты говоришь”.

Тобто Леонід Капелюшний пов’язав свою долю з кар’єрою Едуарда Гурвіца, який йому в усьому довіряв. Серед журналістів ходила думка: Капелюшний - “сірий кардинал” команди мера. Він не приховував, що у складі мерії, так би мовити, він. Капелюшний, міг розраховувати на посаду віце-мера з пропаганди, бо краще нічого не вмів робити.

Зрозуміло, зробивши високу ставку на Гурвіца, Капелюшний весь свій журналістський і організаторський талант спрямував на перемогу, довгострокову перемогу

Гурвіца. Та організаторський талант значно поступався журналістському. Про це вже йшлося й буде йтися.

Природно, що Капелюшний самовіддано боровся за Гурвіца-мера. І тому, що не уявляв своєї долі без нього, і ще тому (це теж важливо), що розумів: у разі поразки Гурвіца ні сучасники, ні, що страшніше, історія не простять йому, Капелюшному, ганебну організацію виборів 29 березня 1998 року.

Як тільки він, бідолашний, не викручувався. То заявляв, що не визнає рішення Малиновського райсуду про зняття Гурвіца з реєстрації кандидатом у мери, то чомусь сказав журналістам так: всі бюлетені, в яких викреслено прізвище Е.Й. Гурвіца згідно з необґрунтованим рішенням Малиновського райсуду, розповсюджено не через міськвирборчком, а безпосередньо на виборчих дільницях, вирішено визнати недійсними.

Ще один приклад непослідовних дій Капелюшного. Він, виявляється, тільки тоді вважав би листівку Гурвіца приводом для зняття кандидатури останнього зі списків для голосування, якби не мав у руках цілої пачки різноманітних листівок іншого кандидата, на яких взагалі не було вихідних даних. Тут виникає два запитання: 1) що це за логіка: не будемо розглядати порушення Закону України “Про вибори...” конкретною особою, бо є ще інші порушення? 2) дослідником встановлено: ті “різноманітні листівки” не готувалися і не підписувалися “іншим кандидатом”. То для чого Капелюшний вводить у свій політичний лексикон неіснуючі аргументи?

Ще складніші викрутаси демонстрував Капелюшний стосовно судових рішень. У середині квітня Жовтневий райсуд м. Одеси відмовив у позові до виборчої комісії кандидату від Соціал-демократичної партії В’ячеславу Кречмаровському. Тобто визнав вибори дійсними. 23 квітня

той самий райсуд відмовив у позові до міської виборчої комісії Одеському обкому Компартії України про визнання виборів недійсними. Незважаючи на ці рішення, Одеська міська територіальна комісія 4 травня прийняла таке рішення: перенести строки і скликати сесію новообраної Одеської міської ради в термін не пізніше, ніж за 10 днів після рішення Кіровоградського обласного суду за скаргою, поданою Р.Б. Боделаном на рішення Одеської міської (територіальної) комісії №50 від 7 квітня 1998 року.

Тобто апріорі комісія визнала важливість для себе майбутнього рішення Кіровоградського обласного суду.

Що ж робить міськвиборчком під керівництвом Л.В. Капелюшного? 8 травня приймає таке рішення: “У всіх своїх діях керуватися рішенням Жовтневого районного суду м. Одеси від 23 квітня 1998 року, яким встановлено, що вибори одеського міського голови відбулися відповідно до вимог Конституції України і Закону України “Про вибори депутатів місцевих рад...” і немає підстав для визнання цих виборів недійсними, а також, що рішення №50 від 7 квітня 1998 року “Про результати голосування і підсумки виборів одеського міського голови” прийнято відповідно до вимог чинного законодавства;

— вважати Гурвіца Едуарда Йосиповича законно обраним 29 березня 1998 року одеським міським головою;

— повторних виборів не проводити”.

Це рішення свідчить, що: виборча комісія спочатку сподівалася на вигідне для себе рішення Кіровоградського обласного суду, тому була готова його визнати, в чому переконує рішення міськвиборчкому від 4 травня. Згодом визнала рішення районного суду за одним позовом (і одними доказами) і не визнала рішення колегії Кіровоградського обласного суду за іншим позовом (і іншими доказами). Тобто з двох абсолютно різних за своїми документами справ комісія

вибрала те, що їй підходить, нехтуючи і суттю доказових матеріалів, і рівнем розгляду справ. За Капелюшним виходить: законне те, що йому підходить, що його влаштовує, а що не влаштовує, те незаконне.

Не зважав Леонід Капелюшний також на висновок Верховного суду України, яким визнавалось законним рішення Кіровоградського обласного суду за позовом Руслана Боделана. Не зважила міська виборча комісія на протест прокурора м. Одеси № 432 від 18 травня 1998 року про необхідність виконання рішення зазначеного суду. Виношувалася ідея проведення референдуму на підтримку результатів голосування 29 березня 1998 року і було прийнято рішення сесії міської ради з цього приводу. Здавалося, фантазіям Капелюшного щодо пошуку причин затриматись на політичній сцені Одеси не буде кінця. То була демонстрація жадоби власного верховенства, приклад неприборканості політичних претензій, політичної вседозволеності людини, що увірувала у власну винятковість. Чи не ці якості наблизили його до Гурвіца?

В умовах відвертого ігнорування міською виборчою комісією і особисто її головою Леонідом Капелюшним рішення Кіровоградського обласного суду, низки порушень існуючого законодавства, зростання психологічної напруги в місті Президент України Леонід Данилович Кучма 28 травня 1998 року видав Указ за № 511/98 «Про заходи по забезпеченню конституційних прав громадян, а також керівництва процесами життєдіяльності міста Одеси».

В Указі давався аналіз обставин одеського життя. Зокрема, говорилося, що останнім часом у місті склалася надзвичайно складна політична, економічна і криміногенна ситуація. Вона характеризується постійним протистоянням і конфронтацією політичних сил, державних структур і органів самоврядування, які покликані співпрацювати,

значним погіршенням матеріального становища людей, здійсненням цілої серії тяжких замовних злочинів, притягненням до кримінальної відповідальності ряду посадових осіб, у тому числі заступників голови виконавчого комітету Одеської міської ради.

Це стало можливим у результаті відсутності належного керівництва процесами міського життя, неправильних дій, а нерідко протиборства посадових осіб, які є відповідальними за наведення порядку, численних порушень законодавства, зокрема, під час проведення виборів одеського міського голови, у зв'язку з чим вибори визнані недійсними.

За рішенням Кіровоградського обласного суду й висновком Верховного суду України Одеська міська територіальна виборча комісія і дільничні виборчі комісії допустили низку порушень вимог закону, що в значній мірі дало підстави відмінити результати виборів міського голови.

Незважаючи на рішення суду, міська територіальна виборча комісія всупереч вимогам частини четвертої статті 48 Закону України “Про вибори депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів”, згідно з якою рішення суду є остаточним і обов'язковим для виконання, не тільки не виконала його в установлений законом дводенний термін, але навіть прийняла рішення про його невизнання.

Крім цього, перша сесія новообраної Одеської міської ради була скликана територіальною міською виборчою комісією з порушенням встановленого законом місячного терміну. Під час проведення сесії головою територіальної міської виборчої комісії Л. Капелюшним на порушення пунктів 4 і 5 частини третьої статті 50 і частини другої статті 51 Закону України “Про міське самоврядування” міською радою були обрані секретар ради, заступники міського голови і члени виконавчого комітету за письмовою пропозицією колишнього міського голови Е. Гурвіца, який ще до проведення

сесії згідно з Конституцією України склав з себе повноваження.

Розпочинаючи свою першу сесію з порушення законодавства, Одеська міська рада прийняла також рішення про проведення 28 червня 1998 року міського референдуму з питання визнання дійсними виборів міського голови 29 березня 1998 року, що є прямим порушенням частини третьої статті 6 Закону України “Про всеукраїнський та місцевий референдуми”, якою передбачено, що на місцеві референдуми не можуть виноситися питання, що належать до відання органів суду, а також пов’язані з обранням службових осіб.

Враховуючи викладене і численні звернення громадських організацій, колективів, окремих громадян, стурбованих таким становищем, а також рішення Ради національної безпеки і оборони з цього питання і керуючись статтею 102 Конституції України, Президент постановив:

“1. Доручити виконуючому обов’язки Генерального прокурора України Б. Ференцу вжити установлених законом заходів щодо Одеської міської територіальної виборчої комісії, якою допущені грубі порушення виборчого законодавства та відповідних рішень новообраної Одеської міської ради, а також забезпечити дійовий прокурорський нагляд за додержанням законів при проведенні повторних виборів міського голови.

2. Запропонувати Центральній виборчій комісії здійснювати консультативно-методичне забезпечення діяльності Одеської територіальної виборчої комісії в організації повторних виборів одеського міського голови у повній відповідності з чинним виборчим законодавством.

3. Тимчасово, на період до виборів в установленому порядку міського голови, призначити віце-прем’єр-міністра

України Білоблоцького Миколу Петровича виконуючим обов'язки одеського міського голови.

4. Виконуючому обов'язки одеського міського голови М. Білоблоцькому:

– у двотижневий строк внести на розгляд Одеської міської ради пропозиції щодо здійснення невідкладних заходів по стабілізації соціально-економічної ситуації в місті, нормалізації роботи міського господарства, посиленню боротьби зі злочинністю;

– всебічно сприяти громадським організаціям, політичним партіям, трудовим колективам, офіційним спостерігачам від інших держав і міжнародних організацій у здійсненні ними нагляду за дотриманням закону під час організації і проведення повторних виборів одеського міського голови.

5. Кабінету Міністрів України надати допомогу органам виконавчої влади і місцевого самоврядування міста Одеси у вирішенні питань зміцнення законності і правопорядку, у вирішенні економічних і соціальних проблем”.

Дожилися одесити до історичної ганьби! Здавалося, у минулому було все: і радість, і горе, і успіхи, і слава. Але щоб продемонструвати свою нездатність жити за нормами держави, в межах єдиного правового поля, поважати закони країни - такого ще не було. В Указі Президента названі основні правопорушники: Леонід Капелюшний і Едуард Гурвіц.

Кінець травня 1998 року видався по-своєму жвавим для одеситів. Про це свідчить, наприклад, перша сторінка “Одесского вестника” за 27 травня. Тут було вміщено: названий Указ Президента України, матеріал про перебування прем'єр-міністра України в Одесі, біографічні дані виконуючого обов'язки одеського міського голови Миколи Білоблоцького, інформація про звільнення Руслана Боделана

з посади голови обласної державної адміністрації та інформація про призначення головою Одеської обласної державної адміністрації Сергія Гриневецького. А також фотоматеріали про останній дзвінок у школах міста.

Але в політичному плані життя міста спокійним не було. Голова міськвиборчкому Леонід Капелюшний на противагу названого Указу Президента України Леоніда Кучми щодо рішення Кіровоградського обласного суду на прес-конференції заявив, що вважає, як і раніше, рішення Кіровоградського суду антизаконним. Мовляв, визнання виборів недійсними - прерогатива міської виборчої комісії. Тобто Капелюшний продовжував вважати законним те, що йому вигідно.

Привласнивши собі право тлумачити закони України, на що має право тільки Конституційний Суд, Леонід Капелюшний всупереч Закону «Про вибори...» стверджував: посилання на ст.49 Закону про вибори, що забороняє балотуватися на повторних виборах особі, яка учинила дії, в результаті яких вибори були визнані недійсними, в рішенні Кіровоградського суду відсутнє. Пан Гурвіц як громадянин України має право висунути свою кандидатуру. Так само, як і пан Боделан.

Тобто, Леонід Капелюшний віртуозно поставив у рівні статуси особу, що порушила Закон і привела Одесу до повторних виборів, і людину, яка стала на захист законності і добилася торжества справедливості. Леонід Капелюшний, ніяк не хотів визнати, що основні дії проти Гурвіца здійснив саме він, як голова виборчої комісії, і саме його дії призвели до повторних виборів в Одесі.

Але викрутаси Капелюшного були обмежені чіткими вимогами Президента України провести на законній основі повторні вибори в Одесі. Відчуваючи, що жартувати далі небезпечно, Капелюшний змушений був визнати актуальність Указу Президента України. У драматичній і тривожній для

себе особисто ситуації він провів 28 травня 1998 року засідання Одеської міської територіальної виборчої комісії з порядком денним: “Про визнання недійсними виборів одеського міського голови і проведення повторних виборів”. Рішення було прийняте з трьох пунктів:

1. *Визнати вибори одеського міського голови, які проведені 28 березня 1998 р., недійсними.*

2. *Призначити проведення повторних виборів одеського міського голови на 23 серпня 1998 року.*

3. *Повторні вибори провести у складі тих самих виборчих комісій, за тими самими виборчими округами, виборчими дільницями, за тими самими списками виборців у порядку і терміни, встановлені Законом.³⁷*

Та комісії, які привели одеситів до повторних виборів, не могли залишатися незмінними у своєму складі. Тому 8 червня 1998 року на другому пленарному засіданні другої сесії Одеської міської ради 23-го скликання під головуванням Миколи Білоблоцького було розглянуто питання про оновлення складу міської виборчої комісії. Це питання розглядалося першим. Волею більшості депутатів Леоніда Володимировича Капелюшного було виведено зі складу комісії, звільнено від обов'язків голови міськвирборчкому. Було також позбавлено членства в комісії Н. Прейгер, М. Кузнецова, І. Нетудихатки, В. Подоляна.

На сесії міськради головою Одеської міської виборчої комісії було обрано Людмилу Будяк, медика, безпартійну, а секретарем – Неонілу Флотську.

Отже, втручання Президента України Леоніда Кучми поклало край вакханалії в Одесі. Леонід Капелюшний змушений був сказати: “Указ Президента України повинен неухильно виконуватися”. То були останні слова лебединої пісні невдахи-голови міськвирборчкому.

---

³⁷ Григорій Гончарук. Одеське протистояння. – С. 137 – 146.

Указ Президента України Леоніда Кучми протверезив одеських політичних ляльководів. Вони відчули, що в державі маємо сильну владу і рішучого Президента. Вони змушені були змінити тактику і тональність оскаженілої боротьби за владу.

Полегшено зітхнули одесити. Відчувши державну опору, громадяни почали сподіватися на можливість повернення життя у місті до нормального психологічного стану, спокою і впевненості у здоровому завтрашньому дні.³⁸

Вдруге Леонід Данилович згадується в книзі, присвяченій 185-річчю з дня народження Тараса Шевченка «Українська національна ідея і сучасність».³⁹ Тут розмістимо уривок з доповіді Президента на урочистих зборах з нагоди 5-ї річниці незалежності України 23 серпня 1996 року. Всього півтори сторінки. Цей уривок ми теж проскануємо, але згодом. Книга написана підготовлена на базі нашої кафедри. Крім думок про національну ідею голови Одеської обласної державної адміністрації Сергія Гриневецького та одеського міського голови Руслана Боделана, до складу авторського колектива увійшли 27 дослідників з різних вищих навчальних закладів Одеси, в тому числі дев'ять членів нашого кафедрального колективу. Більше про цю книгу згодом.

Леоніду Даниловичу Кучмі присвячена книга «Президент і Одеса».⁴⁰ Він не просто головний герой. Як кажуть у наукових дослідженнях, його діяльність є об'єктом, а він – предметом пошуків. Про це свідчить навіть перелік головних розділів:

---

³⁸ Григорій Гончарук. Президент і Одеса. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 68 – 80.

³⁹ Українська національна ідея і сучасність. Під загальною редакцією д-ра істор. наук, проф. Г. І. Гончарука. – Одеса: Астропринт, 1999. – 225 с.

⁴⁰ Григорій Гончарук. Президент і Одеса (1994 – 2001). Видання перше. Підготовлено за сприяння одеського міського голови Руслана Боделана. – Одеса: Астропринт, 2001 – 234 с.

«Це головне...».

«Президент поспішає до Одесси».

«Мер Одеси Гурвіц хоче грошей. Великих грошей».

«Одесити просять Президента захистити їх від свавілля місцевої влади». «Президент вивчає причини одеського протистояння».

«Слово Президента».

«Президент допомагає тим, хто береться за справу серйозно».

«Леонід Кучма про Одесу (уривок з книги «Про найголовніше».)»

«Голос народу – голос Божий».

«Перша леді в Одесі».

«Референдум в Одесі».

«Терор проти Президента в Києві і підтримка Президента в Одесі». «Мріяли чимало, а збудував Леонід Кучма».

«Відомі особистості про Президента України Леоніда Кучму».

Руслан Боделан: «Знову проголосував би за діючого Президента».

Сергій Гриневецький: «Гадаю, бути Президентом нелегко»

Сергій Ківалов: «Від спілкування з Л. Д. Кучмою збагачується державницьке мислення».

Цікава інформація міститься в кінці під заголовком *«Коли версталася книга»* з газети «Одесский вестник» від 27 листопада 2011 року. Тут повідомляється, що Л. Кучма схвалив пропозицію Одеського міськвиконкому про проведення експерименту в Одесі, пов'язаного з безвізовим в'їздом в місто.

Перед тим, як дати коментарі до контенту книги, вважаю за необхідне навести кілька сторінок вступної частини. Це

тим більше важливо, що саме тут йдеться не тільки про причини й факти гоніння другого Президента України, а ще й про неабиякі успіхи прем'єр-міністра тих років Віктора Ющенко, якому присвячується наступна глава. Отже:

«26 квітня 2001 року. Сумний і тривожний день. 15-річчя Чорнобильської трагедії. Більше трьох мільйонів уражених радіацією громадян України. Західні країни зволікають з виділенням обіцяних 222 млн доларів на будівництво нового саркофагу під назвою "Сховище" над четвертим реактором АЕС. Так дякує Європа за своєчасне виконання Україною зобов'язань закрити атомного монстра...

Цього ж дня, 26 квітня 2001 року, вибухнув політичний Чорнобиль. Ганебний союз комуністів та олігархів у Верховній Раді учинив урядовий переворот: висловив недовіру прем'єр-міністру Віктору Андрійовичу Ющенку, першому голові уряду, якому вдалося зупинити падіння економіки в бездонну прірву і навіть активізувати виробничі процеси, а також розпочати своєчасну виплату заробітної плати держбюджетникам, не брати кредити в міжнародних фондах й виплатити півтора мільярди доларів зовнішнього боргу. Справжні патріоти вбачали в Ющенкові першого дійсно проукраїнського голову уряду. Майже двадцятитисячний натовп біля стін Верховної Ради, якого ще не бачила ця споруда, свідчив про тривогу населення за долю держави. Чимало маніфестантів не приховували сліз.

У цей день Парламентська Асамблея Ради Європи розглядала питання про виключення України з цієї демократичної структури під приводом порушення прав людини в нашій державі та відсутності свободи слова. Чимало політиків та журналістів вбачали в цьому європейському явищі спроби тиску на Президента й Верховну Раду України з метою припинити езекуцію Віктора Ющенка, якого вважали прозахідним прем'єром.

Президент України Леонід Данилович Кучма не виявив бажання утримати прем'єра у керівному кріслі. Його поведінка під час формування обструкціоністської ситуації у Верховній Раді навколо Ющенка була логічним продовженням низки публічних зневажливих, гострих випадів проти керівництва уряду за його зовнішньоекономічну діяльність, насамперед, у питаннях “газових” угод з Туркменістаном та протибартерних угод з Росією. Проте опозиційна преса називала начебто істинну причину нелюбові Президента до Ющенка - стрімке зростання популярності останнього. Підвищенню рейтингу прем'єра міг позаздрити будь-який політик. Голова уряду йшов з відривом від інших політиків майже на 30 відсотків.

Каталізатором нездорових пристрастей між Президентом і Ющенком був зовнішній фактор. Він складний, до кінця не вивчений. Та й чи буде коли-небудь вивчений взагалі? Там, де задіяні спецслужби, знайти правду майже неможливо. Впадає у вічі нетерпіння деяких західних інституцій усунути Президента України, який виявився “нездатним” до ручного управління “західної демократії”, і посадити Віктора Ющенка, який вважається прозахідним політиком, у крісло глави держави. Відомий фінансист Сорос відкрито почав вимагати від Леоніда Кучми відмовитись від посади Президента на користь Віктора Ющенка. Цей безцеремонний ультиматум Президенту незалежної держави “увінчав” довгий ланцюг системи тиску на Леоніда Даниловича. Серед її складових - оскаженілий галас ‘неминучості дефолту’, ненадання кредитів МВФ, галас про «наскрізь корумповане оточення глави української держави», прозахідна, точніше, антипрезидентська діяльність сили-силенної іноземних “фондів”, “центрів”, “інститутів”, що провели безліч семінарів, низку вдалих піар-кампаній з метою “виховання” опозиції Президенту й формування громадської

думки у потрібному Європі напрямку, тиск на Президента з метою вплинути на формування вигідного для Заходу бюджету України, повчання й грубі окрики. Відвертий диктат на адресу Президента України із-за океану здійснювався методично, цілеспрямовано, безсоромно.

Непіддатливість, стійкість Леоніда Даниловича драгували наддержаву, різні західні “фонди”. “Подразник” мусив очікувати радикальних методів впливу. 21 грудня 2000 року київська газета “Сьогодні” попереджала: в Україні найближчим часом буде розіграний грандіозний політичний скандал. Приблизно через місяць “вибухає” “касетний скандал”: Президента звинуватили в причетності до вбивства журналіста Георгія Гонгадзе. Вмить формується химерна опозиція з якимись небаченими й нечуваними переплетіннями: ліві й крайньо праві забували про свої політичні чвари, почали в один голос вимагати відставки Президента. Наметові містечка, криваві сутички “висококваліфікованих демонстрантів” з правоохоронними органами 9 березня 2001 року в Києві переконливо засвідчили не лише про злі наміри опозиції, але й про її багатих спонсорів.

Вимоги відставки Президента й заміни його тимчасово викопуючим обов’язки глави держави прем’єром Ющенком не могли не викликати рішучості Леоніда Даниловича ефективно захищатися.

Були вдало використані наміри “олігархічних” фракцій у Верховній Раді не допустити зміщення легітимного Президента з намірами комуністичної фракції у спілці з олігархами спершу прибрати Ющенка, а потім спільно з націонал-демократами попалити й самого Президента. Щоб усунути Ющенка, голосів вистачило, а щоб розпочати імпічмент Президента, голосів не набралось. Президент вистояв, зберіг посаду, на яку його обрали більш, ніж 12 млн громадян України.

В автора цих рядків були власні “претензії” до Президента. Мав підстави бути невдоволеним і “приєднатися” до опозиції. Саме 26 квітня мені повідомили, що з Адміністрації Президента повернули представлення про присвоєння мені звання “Заслужений працівник освіти України”. Вже втретє Вчена рада Одеського політехнічного університету клопоче перед Президентом про присвоєння такого звання... Завітав до високопоставленого чиновника в обласній адміністрації, поцікавився чому знову повернули представлення, чим я гірший від тих, кому Президент присвоїв таке звання. З’ясовується, нічим. Мої “робочі” показники навіть переважають. Залишилось поіронізувати, мовляв, очевидно одне: “Президенту не підходить моя національність - українець”.

Але опинитися в стані опозиції завадило якесь шосте почуття необхідності саме в такий час підтримати Президента. Можливо, не як особистість, скільки як главу моєї молоді, незміцнілої, незалежної України. Адже мені як історику добре відомо, як у нас поводитися з провідниками і раніше, і в недалекому минулому. В Україні немає могили жодного з гетьманів. При загадкових обставинах у Росії помер перший Президент Української Народної Республіки Михайло Грушевський. Збирали кримінали на першого Президента незалежної України Леоніда Кравчука (чи не з метою особистої безпеки він вступив до олігархічної партії?). І ось взялися за Леоніда Кучму. То ж у душі якого українця не підніметься хвиля обурення проти цього, кого не пройме хвилювання за долю лідера свого народу? Яким треба бути народоненависником, щоб дозволяти місцевим запродавцям з допомогою інших держав знущатися над і головою України?

Так, Леонід Кучма не святий. Гак, він як колишній директор заводу схильний до міцної іноземної лайки. (У такому

“патріотичному” оточенні ще не те скажеш). Але він як людина, громадянин має право на презумпцію невинності. Хіба ж можна на підставі необґрунтованих звинувачень про недоведену причетність до вбивства журналіста плюжити главу держави? Цим самим ми ганьбимо себе, свій народ, нашу Україну. Як відомо, в історії був такий випадок: легендарний запорозький отаман Іван Сірко наказав вбити сотні хлопчиків, народжених українками від татарських чоловіків, щоб запобігти перетворення їх згодом на воїнів Кримського хана, які пустошили Україну. Батьківщина зберегла і шанує могилу славного отамана. А за що лжепатріоти кинулись цькувати Президента України? Чому вони ладні повірити зраднику держави, якомусь майорові Мельниченку, а не мірять главі держави, обраному народом? Вибачайте, так звані опозиціонери, але немає довіри до вашого патріотизму. У ваших діях більше користі, ніж любові до України. Ви можете не поважати Президента як людину, але повинні зважати на вибір народу.

Автор цих рядків вірить, що Віктор Ющенко, якого як прем'єра “задушив Захід в своїх обіймах”, отримавши серйозний політичний урок, вийде з цієї важкої для себе й країни ситуації достойно й займе належне йому місце серед керівників держави. А сьогодні найважливіше інше: стабільність в Україні збережена, відсунута можливість приходу до президентської влади антиукраїнської особи, особливо від крайньо лівих. Напущений опозицією туман розсіюється.

Столичні політологи, історики, політики, очевидно, обуряться, мовляв, периферійний вчений взявся захищати Президента, не маючи ні достатньої документальної бази, ні уявлення про життя в коридорах влади, не відаючи про стосунки столичного політичного істеблішменту, ні про таємні пружини, що рухають невидимі важелі влади й тем-

ні сили опозиції. Це правда. Автор цих рядків не політик. А Одеса - не Київ. Тому й хочеться висловитися від імені пересічного одесита, який належить не до тих громадян, що кинулись на заклик опозиції виступити проти Президента, а до тих поміркованих, які більше дбають про долю України і не довіряють тим, хто хоче її обезглавити.

Інформаційний бруд, вилитий на Президента, потоками несеться з Києва до Одеси. Деякі одеські газети "підгавкують" столичним. Виходячи з можливостей регіонального історика, роблю те, що можу, для встановлення істини. А саме: на ставленні Президента Леоніда Кучми до нашого міста, на численних документах, матеріалах засобів масової інформації вивчити самому та допомогти нинішнім і майбутнім читачам краще зрозуміти діяльність глави держави, щоб зробити власний висновок, дати власну, а не чужу, упереджену оцінку його діяльності. Розумію, що обласних центрів в Україні двадцять п'ять. Що результати моїх досліджень варті однієї двадцять п'ятої частки у сукупності можливих аналогічних досліджень. Не заперечую. Та без одеської частки історичної правди неможлива повна всеукраїнська правда. До того ж, Одеса в діяльності Президента посідає значне як господарське, так і політичне місце. Неабияку частину своєї президентської енергії Леонід Данилович віддав саме нашому місту. Особливу увагу він приділяв Одесі, коли у 1998 році у місті відбувалися такі події, що змусили Президента продемонструвати власну державницьку зрілість, рішучість і політичну далекоглядність.

Отже, шановні столичні вчені й політики, периферійний історик з Одеси усвідомлює власне право на дослідження діяльності Президента України стосовно життя південного мільйонного міста, що двічі підтримувало його на виборах, не піддалось на провокаційні дії опозиції і зако-

номірно вважає його своїм Президентом, що заслуговує на добрі слова, критику, підтримку і захист.

Не зайве буде сказати: саме 26 квітня 2001 року, коли вируванні пристрасті на вулицях столиці, а політична ситуація бентежила свідомість і душі кожного патріота України, коли на адресу Президента у Верховній Раді лунали осудливі промови, а опозиційні ЗМІ захилювалися від власного задоволення, що є нагода очорнити главу держави, автор цих рядків, переборюючи душевний неспокій, викликаний винесенням народними депутатами недовіри прем'єру Віктору Ющенку, прийняв рішення якомога глибше зрозуміти Президента. У цей критичний і складний для нього час досконало вивчити його різнобічну діяльність.

Безумовно, головним фактором, що спонукав мене взятися за написання книги, - інтереси України, її незалежність, безпека, майбутнє. Та при всій громадянській відповідальності історика за долю Батьківщини мене штовхало до пера раніше не знайоме почуття, скажімо так, поколінно-соціального обов'язку дослідити одеську "галузь" діяльності Леоніда Даниловича. Це почуття, очевидно, викликане низкою обставин. А саме: ми з Президентом українці одного покоління (різниця у віці один рік), діти війни. Його батько загинув у роки Великої Вітчизняної. Мій повернувся інвалідом. У його матері було троє дітей, а нас у батьків четверо. Крім важкого, скривдженого дитинства, мали сільську юність. Обидва за гороскопом - Леви (народилися в один день). Правда, є суттєва різниця: у Леоніда Даниловича довший і красивіший ніс, більше збереглося на чолі волосся. Він не одесит, але походка у нього морська, в розвалку, трохи налягає на праву ногу, неначе підтверджує рухом своїм улюблені слова: "Я переконаний... , що я правий".

На другому з'їзді Конгресу української інтелігенції мені довелося бути в президії на сцені Національної опе-

ри з Леонідом Даниловичем. Декілька разів помічав, що у нього посмішка щедрої, доброї людини, якою він, на жаль, рідко користується при спілкуванні з громадянами під час телевіступів.»⁴¹

У першій главі книги «*Це головне*» йдеться про домінуючий авторитет Леоніда Кучми у виборчій кампанії президента України у 1994 році. В Одеському регіоні він переміг уже в першому турі. На повторних виборах 10 липня 1994 року за політичного прем'єр-міністра Леоніда Кучму проголосувало 52 відсотки виборців, які взяли участь у голосуванні, за Леоніда Кравчука – 45 відсотків виборців України. Закінчується глава так: «... одесити, жителі Одещини не помилилися. Їх вибір співпав з більшістю виборців України. Скажемо ще коротше: «Президент наш!» За інтелектуальними, моральними, людськими якостями як політик і господарник, як прагматик і далекоглядний патріот незалежної України, як людина послідовна, вірна своєму слову, яка володіє політичною ситуацією, Леонід Данилович відповідав вимогам одеситів. Говорячи його словесною формулою, скажу: «А це головне...».⁴²

В третьому, четвертому й п'ятому розділах йдеться про, політичне, соціальне, моральне свавілля місцевої влади та звертання одеситів до Президента України про захист від зазіхання на їхні права.

У розділі «*Президент допомагає тим, хто береться за справу серйозно*» наводяться факти конкретної допомоги Леоніда Даниловича Одесі та розміщена низка документів. Зокрема Указ Президента України про забезпечення збереження будівлі Одеського державного академічного театру опери та балету; доручення Президента України за результатами поїздки Президента України до Одеської області 2 – 3 вересня 1999 року Пустовойтенку В. П., Гриневецькому С. Р.,

---

⁴¹ Там само. – С. 3 – 9.

⁴² Там само. – С. 24.

Боделану Р. Б. (за згодою) *«Забезпечити введення в дію каналізаційно-насосної станції 10-А в місті Одесі»*; Указ Президента України Про історичні забудови у центральній частині міста Одеси 23 жовтня 1999 року; а вже 28 жовтня прем'єр-міністр В. Пустовойтенко надіслав розпорядження *«До Указу Президента України від 23 жовтня 1999 року»*, в якому визначив конкретні заходи щодо виконання відповідного пункту Указу назвав відповідальних осіб за їх виконання. Таких було більше 20.

У зв'язку з набранням чинності Закону України *«Про спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-Франко» на території Одеського морського торговельного порту* Президент України 23 березня 2000 року припинив дію Перехідних положення ... свого Указу від 28 червня 1999 року. А 23 березня 2000 року підписав Постанову Верховної Ради України *«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування у зв'язку із створенням спеціальної (вільної) економічної зони «Порто-Франко» на території Одеського морського торговельного порту»*.

За результатами робочої поїздки Президента України до Одеської області 10 квітня 2001 року Леонід Кучма дав низку письмових доручень прем'єр-міністру В. А. Ющенку та ще більше 20 особам з питань покращення фінансування заходів з подальшим питної води, запобіганням економічним та надзвичайним ситуаціям в мікрорайонах Лузанівка і Пересип м. Одеси та ще на здійснення інших низки заходів. Всього 11 доручень Президента України.

А тепер про вибори Президента України Леоніда Кучми на другий термін голови держави. Ця виборча компанія, на думку автора, була надзвичайно емоційна, хвилююча. Коментарями тут не обійдешся. Доведеться помістити весь розділ з названої книги. Він називається *«Голос народу – голос Божий»*. Переді мною зо два пуди матеріалів виборчої

кампанії Президент України 1999 року. Програми кандидатів, листівки, буклети, портрети, статті «за» і «проти», фейлетони, карикатури тощо. Все розкладено на купи згідно з адресатами. Найбільша купа листівок чомусь про Євгена Марчука. Домінує один жанр, скажімо так, портретистика. Він, Євген Кирилович, вміє позувати. На всіх фотографіях, як співаєть-ся в пісні, «элегантен, как рояль». Інколи здається, що не від нього, живого, як писали газети, тхне одеколоном, його фотографії махнуть парфумами.

Другий за висотою стос документів – про Петра Симоненка. І впадають у вічі кольорові портрети кандидата в Президенти. Розміром 20х40 см. То він на фоні України, то в кабінеті підписує якусь книгу. Портрети екіпіровані закликком, що «немає кращого за Петра Симоненка». Є портрети з текстом російською мовою. Домінує на плакатах червоний колір. Кумедні карикатури на Петра Миколайовича. Особливо та, де він втиснувся серед сфотографованих разом вождів - Леніна й Сталіна. Але на відміну від них одягнув на голову «кашкет», як у вождя американських «красношкірих». Газета «Україна сьогодні» вмістила фотографію зустрічі Симоненка з населенням, а матеріал назвала «Бродить привид України», перефразуючи відомий вислів К. Маркса й Ф. Енгельса: «Бродить привид по Європі, привид комунізму».

Чимала купа матеріалів про Олександра Мороза. Ззовні пристойний, симпатичний. На словах відданий народу України. Але дослідником він сприймається як редиска на-впаки: зверху білий, а всередині червоний.

Осібнo стос про «канівську четвірку» - Марчука, Мороза, Олійника і Ткаченка. Сподобався гумор діючого Президента з приводу створення четвірки. Він якимось підмітив, що серед них не вистачає Лазаренка. Як і було передбачено, союз розпався з причини відсутності принципової ідеологічної основи.

Наталя Вітренко при всій приємній зовнішності, на погляд дослідника, програла своєю агресивністю. Вона чимось не вписувалась в уявлення пересічних громадян про типову українську жінку. Добру, щиру, доброзичливу. Вітренко, очевидно, позбавлена менталітету українки і тому не могла бути кумиром ні для жінок, ні тим паче для чоловіків.

Матеріалів про Леоніда Кучму небагато. Порівняно з матеріалами про інших кандидатів, їх можна класифікувати за різними ознаками. Наприклад, на позитивні і негативні, матеріали виборчого штабу, результати соціологічних досліджень і різні вправи засобів масової інформації, документи партій, звернення чи статті відомих постатей і просто безіменні листівки, прокламації тощо.

Серед п'ятнадцяти кандидатів Леонід Кучма мав суттєві відмінності. Насамперед це те, що він п'ять років перебував на посаді Президента України і його конкретні справи були кращими агітаторами й пропагандистами переобрання його на другий президентський термін. Але існували проти Леоніда Даниловича так звані контраргументи, яких не мали й не могли мати його конкуренти. Це суттєве неприємне явище: країна при всіх досягненнях продовжувала перебувати у важкій економічній кризі. Не випадково журналісти називали найсерйознішим опонентом Леоніда Кучми стан економіки. Як бути в цій ситуації кандидату в Президенти Леоніду Кучмі? Яким чином краще показати свої досягнення? Читач, мабуть, уже здогадався. Правильно. Широко застосовувати метод порівняння, що було на старті президентської діяльності і чого досягнуто. Саме і цього розпочинається "Виборча програма кандидата в Президенти України Л. Д. Кучми". Наведемо це самокритичне порівняння повністю:

"Дорогі співвітчизники!

Згадаймо початок 90-х років: важкі часи гіперінфляції, катастрофічне падіння виробництва, небачене знецінен-

ня трудових доходів і грошових заощаджень. Країна жила тривожним передчуттям економічного розвалу і громадянських заворушень, втрати державного суверенітету.

У 1994 році ви підтримали мою програму відвернення національної катастрофи. За п'ять років напруженої праці нам вдалося утвердити Україну як державу, суспільство, політичну націю:

- збережено громадянський мир;
- прийнято Конституцію України, закладено фундамент сучасного державного устрою на принципах розподілу влад, відбулося становлення парламентаризму і виконавчої вертикалі, вибудовано незалежну судову систему;

- Україна стала повноправним членом міжнародного співтовариства, членом Ради Європи, ключовою державою системи європейської і регіональної безпеки: укладено великий Договір про дружбу і співробітництво з Росією, вирішено проблему Чорноморського флоту і Севастополя;

- введено власну національну валюту - гривню, приборкано гіперінфляцію, зупинено падіння виробництва, створено умови для технологічної модернізації промисловості, розпочато безкоштовну передачу землі тим, хто її обробляє;

- забезпечено рівність прав усіх національно-культурних і релігійних об'єднань, українська мова утверджується як державна з одночасним створенням умов вільного розвитку російської та інших мов.

Ми вистояли. Україна відбулася.

Відтепер - назавжди.

За ці п'ять років не обійшлося без прикрих, часом немилучих помилок. Водночас набутий досвід дозволяє впевнено дивитись у майбутнє."

Логічним продовженням такого вступу стали наміри кандидата. Власне програма Леоніда Даниловича була чіткою,

щільною, компактною. Вона складалася з чотирьох розділів, у тексті кожного з яких були виділені головні питання. Назвемо їх.

Розділ I “За ефективну владу” включав такі проблеми: “Від паростків демократичного управління - до дієвої демократичної системи”, “Чесно служити народу”, “Закон понад усе і один для всіх”, “Від всевладдя центру - до сильних регіонів”, “Незалежній державі - сучасну армію”.

Розділ II “Збудуємо соціально відповідальну державу” містив і такі питання: “Через активну соціальну політику - до прискореного економічного зростання”, “Надійні гарантії працюючому населенню”, “Адресну допомогу соціально незахищеним”, і “Доступне житло”; “Здорова людина - здорове суспільство”, і “Інтелекту нації - суспільну повагу та захищеність”, “Соціальна держава - солідарне суспільство”.

Розділ III “До економіки добробуту” акцентував наступні проблеми: “Всебічний розвиток внутрішнього ринку, зміцнення конкурентоспроможності національної економіки”, “Стимулювати приватну ініціативу”, “Привабливий інвестиційний клімат”, “Промисловості, науці, технологіям - світовий рівень”, і “Селу - нові можливості”, “Стабільна гривня, збалансований бюджет”.

Розділ IV “У злагоді зі світом” містив два питання: “Немає і України без світу, а світу без України” і “Зовнішня політика - і проукраїнська”. Кожне з питань всіх розділів програми було лаконічно розкрито.

Завершувалась програма закликком Леоніда Кучми до українського народу. Він сказав: “Переконаний у правильності обраного шляху. Відмова від здобутого великими зусиллями - згубна. Впевнений - наступні п’ять років істотно змінять життя на краще. Вірю в Україну! Вірю в український народ! Ми разом вистояли - разом переможемо!”

Як бачимо, програма в основному центристська зі значним креном у бік пріоритетів українського народу, незалежності України, добробуту, миру, злагоди.

До речі, очевидно у виборчому штабі Леоніда Даниловича народилася ідея, яка була успішно реалізована створенням Всеукраїнського об'єднання демократичних сил України «Злагода». Особисто мені ця назва сподобалася.

Однозначного перекладу на російську мову цього слова немає. Воно значно ємкіше, ніж російське «согласие». Ось як подає «Злагоду» «Новий словник української мови» («Тлумачний», у 4 томах): 1) мирні, дружні відносини, стосунки, згода; 2) взаємна домовленість, угода про спільні дії; 3) погодженість, гармонія у чомусь. Слово «Злагода» вигідно відрізнялось від слова «Порозуміння», яким Леонід Кравчук, перший Президент незалежної України, зі своїми прибічниками назвали громадську організацію. Хоч «порозуміння» перекладається на російську мову як «согласие», але дієслово «порозумітися» мені чомусь нагадує російське слово «пумнеть».

Хоч у пресі були різні оцінки ролі організації «Злагода», але автор цих рядків схильний до позитивної оцінки роботи організації. Було видно, що вона створена під вибори Президента і свою роль виконала — згуртувала людей адмінресурса і наближених до нього громадян, додала впевненості у перемозі Леоніда Даниловича тим виборцям, які чомусь вагалися. «Злагода» стала не тільки місцем зустрічі й прийняття спільних рішень низкою партій і громадських організацій правоцентристського й центристського спрямувань, а фактором почуття ліктя близького за поглядами громадянина.

Розкажу про свої пригоди на Установчому з'їзді «Злагоди», що відбувся у березні 1999 року в Національному палаці «Україна». Як голова Одеського обласного відділення Конгресу української інтелігенції, що був співзасновником

Одеської обласної організації «Злагода», мене обрали до складу делегації на Установчий з'їзд. У цей час колектив кафедри історії та етнографії України Одеського політехнічного університету разом із вченими інших вузів (всього 26 осіб) завершував роботу над монографією «Українська національна ідея і сучасність». І Відкривалась книга висловлюванням Леоніда Даниловича про його розуміння національної ідеї. Зізнаюсь, мені як керівнику авторського колективу і редактору, хотілося його цитатою показати еволюцію поглядів Президента на суть цієї ідеї (бо опонентські язички з приводу й без нього смакували висловлювання Президента на цю тему на урочистих зборах, присвячених 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні, коли він з подачі речників мав необережність сказати, що українська ідея не спрацювала). Тираж книги був значний - 5000 примірників. Тобто мав, крім наукового, ще й пропагандистське призначення! Бо громадянам України, передусім одеситам і ЗМІ, не зайве перед виборами було знати про значну корекцію поглядів Президента на зміст української національної ідеї. А у зв'язку з тим, що на III Всеукраїнському форумі українців (18-20 серпня 2001 року) дехто спробував пригадати Президенту теоретичний «гріх» шестирічної давності, очевидно, не знаючи, чи роблячи вигляд, що не знає справжніх, сучасних поглядів на цю ідею Леоніда Даниловича, то наведу текст зі згаданої книги повністю.

«У державі повинна існувати ідеологічна домінанта, але не як державна ідеологія, а як ідеологія державного будівництва. Це однозначно й очевидно. І побудована не на абстрактних утопіях, а на природних високих національних, загальнонародних цінностях.

Як правило, вони визначаються формулою «національна ідея». Самі ж дискусії, довкола її змісту, на мій погляд, поки не внесли ясності в суть питання і лише підтвердили те, що проблема вимагає державної уваги, проведення

широких наукових дискусій, залучення до них максимальної кількості людей.

Головне, щоб національна ідея жила у свідомості суспільства, була обручем нації, а не просто відшліфованим поняттям на папері. Під таким кутом зору я вже висловлював своє розуміння національної ідеї, що ґрунтується на глибоких історичних традиціях, які ведуть родовід з життєдайних джерел Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Козацької держави. Це ідея сильної та процвітаючої України, ідея державності, патріотизму і солідарності; ідея духовності, конституційного порядку, громадянського миру й злагоди; ідея справедливості та добробуту; ідея відкритості світу.

До цього хочу додати лише декілька міркувань.

Перше. Позитивне ставлення до національної ідеї не повинно вести до проповіді національної винятковості, своєрідного українського месіанства.

Нам потрібний патріотизм демократичний, гуманістичний, який характеризується любов'ю до Батьківщини, гордістю за її народ. Патріотизм животворний, здатний об'єднувати. Патріотизм, що ґрунтується на повазі особистості та прав людини. Такий ідеологічний синтез патріотизму і демократії, на мій погляд, стане надійним фундаментом громадянського суспільства.

Друге. Головне в національній ідеї - не лексика, а точне відображення сьогоднішніх реалій і формулювання завдань, здатних інтегрувати наше суспільство. А це, скажімо, питання захисту національної безпеки, політики, економіки, культури, збереження національного контролю над основними природними ресурсами, технологічної незалежності та національного виробництва, контролю за фінансами, реалізації своїх інтересів у міждержавних стосунках тощо.

Третє. Національна ідея - це форма державного самоусвідомлення народу, показник того, як народ розуміє себе, своє місце і роль у світі. «Без свідомості нарад, як і людина, нежиттєздатний.» Але акт усвідомлення себе - самоідентифікація - починається із дотримання принципу неподільності історії, визнання усіх її сторінок.

Минуле не повинно розділяти сьогодення. Треба навчитися розглядати українську історію під кутом зору історичної спадкоємності, тягlosti, за висловом Михайла Драгоманова. Віддавати належне і Українській Народній Республіці Михайла Грушевського, і Радянській Україні, від якої ми, врешті-решт, й успадкували воз'єднаний український народ у межах нині існуючих кордонів.

Наше минуле - цілісний, хоча й суперечливий суспільний процес, як і життя єдиної соціальної сукупності - українського народу. То ж будемо дотримуватися принципу: у минулому спільна історія, у майбутньому - спільний ідеал.

У свою чергу він вимагає жорсткого політичного компромісу, що базується на тверезому розрахунку, на взаємній «амністії без конфіскацій». Лише так зможемо закріпити найвагоміший наш здобуток - утримання громадянського миру і спокою в державі».

У зв'язку з тим, що випуск книжки співпадав у часі з формуванням делегації на Установчий з'їзд «Злагоди», мною було запропоновано взяти декілька примірників для президії з'їзду. Валерій Сергійович Балух, заступник голови облдержадміністрації, і «робочий» керівник делегації, сказав, що губернатор Сергій Гриневецький мою пропозицію підтримав. Наша делегація заздалегідь прибула до Національного палацу «Україна». Мені було доручено вручити Президенту України Леоніду Даниловичу Кучмі і членам президії з'їзду нашу монографію.

На сцені і за кулісами шугали хлопці в чорних костюмах при краватках. За всіма ознаками то були люди, що відповідають за безпеку Президента. У кімнаті президії ще нікого не було і мені довелося звернутися до порівняно молодого чоловіка з охорони, який за кулісами щойно закінчив розмовляти з кимось по мобільному телефону. Коли він, глянувши на посвідчення делегата, дізнався про мої наміри вручити Президенту і його оточенню нову книгу, то відразу зв'язався по телефону, очевидно, з начальником і доповів про нештатну ситуацію. Отримавши розпорядження, він велів мені розпакувати книги, а сам викликав молодого хлопця, теж у чорному костюмі, з якимось приладом. Той енергійно поклав прилад то на одну стопку книг, то на іншу й вмить доповів, що все в нормі. Я не витримав і пожартував:

— Це зараз так цікаво й швидко перевіряють зміст книг? Старший чоловік розсміявся й каже:

— Ні, це на предмет пластикових мін. А потім продовжив: Кладіть книги на цей стіл, а самі посидьте на стільці поряд. Коли з'явиться Президент, то вручите йому першому, а іншим, як вийде: кому ви вручите, хто сам візьме, бо затримки біля вас не повинно бути.

Сиджу я за кулісами серед столів і стільців напроти виходу з кімнати президії. Звідти було видно передню ліву частину зали, що швидко заповнювалася делегатами, всю сцену, якою продовжували шугати симпатичні, енергійні хлопці... Ще раз беру книгу. Вдалою вона видалась. На ясно-голубій обкладинці високо в безмежному небі над білими пуховими хмарами майорить наш прекрасний синьо-жовтий прапор. А зліва зверху вниз в'ється кіноплівка, в кадрах якої портрети кращих носіїв і втілювачів в життя української національної ідеї: Богдан Хмельницький, Тарас Шевченко, Михайло Грушевський, Леонід Кравчук і Леонід Кучма. У книзі містить-

ся галерея з 36 портретів “Визначні носії та теоретики національної ідеї”. У мене не було сумніву, що книга сподобається главі держави. Часу залишалося все менше. Я вже став смакувати передчуття від зустрічі з Президентом. Що не кажіть, не кожного дня мені, периферійному професору, доводиться тиснути руку першій особі в країні. Це перший і, можливо, останній раз доля надає можливість поділитися своєю радістю, викликаною виходом книги з актуальної проблематики, з Президентом України. Я встав і вже був готовий вручити книгу Леоніду Даниловичу, як вмить двері з кімнати президії відчинилися і до мене підійшов Анатолій Толстоухов, здається, тоді міністр Кабінету Міністрів.

Він запитав мене:

— Це ви Гончарук?

Я кивнув головою.

— Дякую Вам за чудову книгу, - він взяв примірник, став швидко переглядати й продовжував, - але буде краще, якщо від вашого імені я вручу її Президенту і членам президії. Справа в тому, що ви не всіх їх знаєте, тому може статися заминка.

Надія зустрітися з Президентом розтанула. Мені нічого було робити, як залишивши книги, вийти з-за куліс, спуститися зі сцени і направитися до місця розташування в залі нашої делегації. Валерій Балух вийшов мені назустріч і запитав: “Щось трапилось?” Я розповів все, що сталося. Він сказав: “Дипломат Толстоухов. Не хвилюйтеся, книга все рівно дійде до адресата.”

Через кілька хвилин багатотисячний Палац оплесками зустрічав Президента й чисельну президію. У Президента, у кожного з них в руках була книга. Валерій Сергійович підморгнув мені, посміхнувся, мовляв, не все так погано.

У мене був особливий інтерес до президії. Було приємно, що і Президент, і більшість складу президії не приховува-

ли спокуси розглянути книгу. Особливо уважно знайомився з нею Леонід Кравчук. Він навіть обмінювався думками з приводу книги з жінкою, що сиділа поруч, при цьому, показуючи, очевидно, на якусь фотографію з галереї портретів...

На перерві в правому крилі недалеко від кімнати президії мені зустрівся Кравчук. Дочекавшись, поки він відповість якимось двом жіночкам, я представився й запитав його:

— Леоніде Макаровичу, яке ваше враження від нашої книги?

Він подивився на мене з-під окулярів своїми невеличкими карими й надзвичайно своєрідними очима й, протягуючи мені руку, сказав:

— Зверху книга чудова. Всім сподобалася. Дякую вам і колективу. А зміст ще не прочитав.

Ну що ж. Тепер мені залишалось в думках сказати собі: “Не все так погано”. До цього слід додати: за вечерею голова облдержадміністрації Сергій Гриневецький подякував мені і колективу за книгу. Йому, очевидно, теж було приємно, що одеська делегація мала свої особливості - на мить захопила увагу Президента й президії з’їзду новою книгою.

Пора повертатися, читачу, до аналізу суворой і комічної прози передвиборчої кампанії. Вже на з’їзді стало зрозуміло, що серед різних громадсько-політичних угруповань “Злагода” вмить стала найпоширенішою і за чисельністю, і за змістом прийнятих резолюцій і, очевидно, за фінансами. Дії цієї організації, як вже відмічалось, тісніше згуртували людей адміністративного ресурсу і, що важливіше, викликали інтерес низки політичних організацій, які ще вирішували до якого кандидата примкнути. Переді мною великий плакат з національних кольорів - синього і жовтого. На ньому - назви 21 партії (як сказали б любителі гри в карти - очко). По вертикальній у назві кожної партії виділено по такій букві, що загальний їх рядок складає назву: «Наш вибір Леонід Кучма» (назви партій подаю в додатках).

Дев'ять одеських обласних організацій напередодні Дня Незалежності України прийняли спільну "Заяву блоку політичних партій на підтримку кандидата в Президенти Л. Д. Кучми". Це Народно-демократична партія України, Аграрна партія України, Демократична партія України, Соціал-демократична партія України (об'єднана), Партія жіночих ініціатив України, Ліберальна партія України, Партія регіонального відродження України, Одеська міська організація Міжрегіонального блоку реформ. У "Заяві", зокрема, говорилося: "Виходячи з того, що тільки стабільність, поступовість, наполеглива праця змінять наше життя на краще, звертаємося до всіх жителів Одещини, всіх, хто поділяє наші принципи, підтримати на виборах Президента України кандидатуру Леоніда Даниловича Кучми".

Знала передвиборча кампанія в Одесі й демарші окремих партійних організацій. 12 травня 1999 року у Центрі української культури відбулася прес-конференція представників різних політичних партій. Серед них - від Соціал-демократичного союзу Володимир Максимович і від костенківського Руху – Віктор Цимбалюк. Вони прийняли звернення до Леоніда Кучми, в якому просили Президента відмовитися від балотування на наступний строк. Їхні дії охарактеризував представник від Демократичної партії Сергій Лобан так: *"Це позиція лінивих людей, які хочуть в останній момент щонебудь урвати. Вони вибирали цього Президента чотири роки тому, і весь час йому служили, а тепер сподіваються, що, скинувши його, отримують щось більше"*.

Одеська обласна організація "Злагода" (голова - Л.П. Шемякін) здійснила низку заходів, що мали намір продемонструвати її активну діяльність та впевненість у перемозі Леоніда Даниловича на майбутніх виборах Президента. У дослідника немає можливості зробити аналіз різноманітної роботи цієї громадської структури. Ось один з прикладів ме-

тодів і стилю її діяльності. За кілька днів до виборів “Злагода” разом з міською громадською організацією “Союз молоді і студентів” ініціювала й провела акцію “Молодь міста за Президента”. На зустріч в Театр музичної комедії запросили міського голову Руслана Боделана, його заступника Миколу Балана, довірену особу кандидата в Президенти Леоніда Кучми - Леоніда Шемякіна, ректорів вузів. Запросили, щоб поговорити. Основна частина питань була адресована міському голові: про робочі місця після закінчення навчання, відродження військових кафедр, зниження плати за проїзд та забезпечення достойного життя пенсіонерів.

Слід відзначити, що міський голова Руслан Боделан чітко сповідує власну заповідь: ставлення одеситів до центральної влади, до Президента визначається передусім їх ставленням до місцевої влади. Який авторитет місцевої влади, які справи в місті взагалі, такими очима жителі дивляться й на владу в столиці. Він розумів, що всі здобутки одеситів за останній рік, точніше, перший рік його перебування на посаді міського голови, неодмінно працюють на авторитет глави держави.

Леонід Шемякін розповів про передвиборчу програму Леоніда Кучми стосовно молодіжної політики.

Як відзначали ЗМІ, тисяча двісті місць у той вечір були заповнені молодими одеситами. Вони виступали й говорили про виважену політику глави держави, про відсутність військових конфліктів. Цікаво молодь підтримала Леоніда Кучму: різнобарвними кульками, що полетіли в залі від кожного учасника акції. Так юнаки й дівчата проголосували за Леоніда Даниловича. Було прийнято “Звернення”, в якому молодь закликала всіх одеситів наслідувати їх приклад.

Профспілки. Очевидно, по всій Україні ці чисельні громадські організації займали різні позиції стосовно кандидатів в Президенти України. 22 вересня 1999 року ряд лідерів галу-

зевих профспілок і обласних рад профспілок (всього 12 осіб) прийняли два документи. Перший - "Звернення голів профспілок і об'єднань профспілок до кандидатів в Президенти України, які підписали Канівську угоду". Головним серед інших моментів "Звернення" була пропозиція до четвірки: *"Видвинуть на пост Президента Украины того из вас, кто имеет больше шансов на победу над Леонидом Кучмой, сможет объединить самые широкие слои населения, соберет максимальное количество голосов... Мы, однако, берем на себя смелость и предлагаем вам остановить свой выбор на кандидатуре Александра Мороза, который, по нашему мнению, имеет больше всего шансов на победу в случае объединения ваших усилий"*.

Другий документ - "Заява членів Ради Федерації професійних спілок України про створення об'єднання "Профспілки проти кандидата в Президенти Леоніда Кучму". Цей документ підписали 10 осіб. Порівняно з першим документом у другому не знаходимо прізвищ В. Ветчинкіна, члена Ради ФПУ, голови Харківської обласної ради, та В. Мосендзя, голови Донецького міськкому профспілок працівників вугільної промисловості. Автори документа вважали неприпустимим підтримку або навіть байдужу реакцію на можливість повторного обрання Президентом України Кучму Леоніда Даниловича. Новостворене угруповання заклиало: *"Мы призываем своих коллег, всех членов Федерации профессиональных союзов Украины, всех граждан Украины присоединиться к нам и сделать все, чтобы не допустить переизбрания Леонида Кучмы на следующий срок"* [93].

Морозівська газета "Товарищ" поспішила назвати документи, які підписали лідери профспілок "от имени большинства трудящихся Украины", доленосними. Звичайно, це перебільшення. Названі особи не могли презентувати не тільки більшість, але й половину трудящих України. Не могли від

імені Ради ФПУ розписуватись за всю Раду чи, тим паче, за всіх членів профспілок. З 25 керівників обласних профспілок документи підписали тільки голови Рівненської, Полтавської, Кіровоградської, Донецької облпрофспілок.

Серед підписантів не знаходжу керівників одеських профспілок. Шукаю їх позицію на шпальтах газет. Знайшов. Низка місцевих газет опублікувала невеличкий, але легко зрозумілий документ:

“Профсоюзы поддерживают Л. Кучму”. У ньому говорилося: “14 ноября с.г. нам предстоит сделать ответственный выбор – отдать свои голоса тому кандидату на пост Президента Украины, который достоин возглавить государство. В первом туре выборов Федерация профсоюзов Одесщины воздержалась от поддержки какой-либо кандидатуры, поскольку у членских организаций не было по этому поводу единого мнения.

Президиум Совета Федерации профсоюзов Одесской области на своем заседании 5 ноября с.г. принял решение о поддержке кандидатуры Л. Кучмы на выборах Президента Украины. Надеемся, что будучи избранным на повторный срок, Л. Д. Кучма выполнит свои обещания. Призываем всех членов профсоюзов и трудящихся Одесской области на выборах 14 ноября отдать свои голоса за кандидата в Президенты Леонида Кучму.

По поручению президиума Совета Федерации профсоюзов Одесской области - председатель Совета Федерации профсоюзов Одесской области В.Н. Шаровский”.

Позиція інтелігенції у виборах Президента не була та й не могла бути однозначною. Якщо не всі, то майже всі кандидати в Президенти могли розраховувати на підтримку певних категорій інтелігенції. Але це тема окремого дисертаційного чи монографічного дослідження. Для, скажімо так, авторської “галочки” розглянемо участь у виборах

громадської організації Конгресу української інтелігенції. На з'їзді інтелігенції, що відбувся в Києві незадовго до виборів, більшій частині виступаючих, до якої відношу й себе, вдалося запобігти резолюції на однозначну підтримку конкретного кандидата. Йшлося про підтримку проукраїнського кандидата. Місцевим організаціям було дозволено самим визначатися у виборі кандидатури. Мені, як члену президії Національної ради КУІну і голові Одеського обласного відділення організації, було неважко передбачити неможливість схилити Раду обласного КУІну до підтримки, скажімо, Леоніда Кучми. Строкатість політичних поглядів членів ради була небезпечним фактором розколу організації при спробі нав'язати резолюцію про підтримку окремої кандидатури. Ситуація ускладнювалась ще й тим, що членом Президії Національної ради і членом обласної ради КУІну був кандидат в Президенти Юрій Кармазін. У мене особисто не було сумніву у тому, що його кандидатура непрохідна і наші зусилля на його пропаганду виявляться марними. Необережний виступ його на згаданому з'їзді, в якому він погрожував вийти з КУІну у разі прийняття розпливчастої резолюції, фактично знімав з обласної організації обов'язок безумовної підтримки Юрія Кармазіна. Проконсультувавшись з "найзубастішими" членами обласної ради, мною було прийняте рішення до виборів взагалі не скликати засідання з метою запобігти розколу організації. Особисто сам замислив інше: провести Всеукраїнську наукову конференцію: "Інтелігенція і влада", якій запропонувати проект резолюції на підтримку Леоніда Даниловича. Колектив кафедри, ректор Валерій Малахов підтримали ідею конференції. Свою задумку про проект резолюції мені довелося відкрити тільки губернатору Сергію Гриневецькому і меру Руслану Боделану.

Телефоную керівникові виборчого штабу Леоніда Даниловича, своєму земляку, вихованцю історичного фа-

культету Одеського університету ім. І.І. Мечникова, віце-президенту Національної Академії України Івану Федоровичу Курасу. Прошу посприяти відрядженню з Києва до Одеси для виступу на пленарному засіданні Всеукраїнської конференції “Інтелігенція і влада” проректора Міжрегіональної Академії управління кадрами, теж вихованця нашого факультету, Миколи Федоровича Головатого. У нього добре підвішений язик. Сказав: “Буде зробено”. І зробив. Микола приїхав. Було чимало представників засобів масової інформації. Ось як описувала хід пленарного засідання газета “Одеські вісті”, яка присвятила більшу частину першої сторінки нашому заходу: *“Якщо говорити про позитивний аспект Всеукраїнської наукової конференції “Інтелігенція і влада”, що відбулася на базі ОДПУ в Одесі 22-23 жовтня, то в першу чергу треба особливо підкреслити той факт, що в її роботі взяли участь не тільки відомі молоді вчені з багатьох вищих навчальних закладів країни, а й представники виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, політичних і громадських організацій. І це цілком закономірно, бо, як підкреслив на пленарному засіданні голова Одеської обласної адміністрації С.Р.Гриневецький, держава має перспективи у своєму розвитку, яка знаходить підтримку інтелігенції...”*

Сергій Гриневецький у своїй доповіді аргументовано, логічно, ненав’язливо приділив основну увагу президентським виборам і необхідності підтримки нинішнього президента Леоніда Даниловича на другий термін. Мер Руслан Боделан у своїй доповіді підкреслив важливість участі інтелігенції у вирішенні завдань, які стоять перед органами самоврядування, розповів про конкретну співпрацю міської влади з вченими й вміло закликав підтримати на виборах Леоніда Кучму, який багато зробив для благоустрою Одеси. Микола Головатий, зокрема, акцентував увагу на ролі інтелігенції у консолідації

духовних сил суспільства, що стало стимулом до об'єднання зусиль виходу з кризи.

Жінки і влада: проблеми статусу. Такою була тема виступу завідуючої кафедри соціальних теорій Одеської юридичної академії, доктора історичних наук, професора Л.І. Кормич. З привітаннями виступили ректор ОДПУ В.П. Малахов і голова Одеської обласної організації “Злагода”, член Ради Всеукраїнського об'єднання демократичних сил “Злагода”, Л.П. Шемякін.

Потім мною до слова була запрошена доктор історичних наук, професор Одеського економічного університету Галина Парієнко. Вона зачитала проект “Звернення учасників Всеукраїнської наукової конференції “Інтелігенція і влада” до громадян України”. Наведу його повністю.

«Звернення учасників Всеукраїнської наукової конференції “Інтелігенція і влада” до громадян України.

Шановні співвітчизники!

31 жовтня 1999 року відбудуться вибори Президента України. У цей день подальша доля Батьківщини на мить опиниться в руках кожного із нас. Саме про високу відповідальність громадян за майбутнє, передусім, наших дітей і онуків, йшлося на нашій конференції. Глибокий аналіз економічного, соціального, культурного життя дозволяє дійти висновку, що за останні роки зроблено чимало для виведення держави з важкої загальної кризи. Маємо соціальний мир і злагоду у суспільстві, пожвавлення ряду галузей промисловості, селяни радують добрим урожаєм (в Одеській області досягнуто рекорду - зібрано 2 млн. тонн зерна), регулярніше виплачується заробітна плата, пенсії, мужньо поводить себе гривня, саме наша ракета “Зеніт” здійснила вперше в історії космонавтики вихід на орбіту міжнародного комерційного супутника Землі з морського старту, мають значні досягнення наші спортсмени, Україна обрана

світовою співдружністю держав членом Ради Безпеки ООН тощо.

Це переконливо свідчить про правильність обраного країною державницького курсу, про здатність Президента і уряду забезпечити подальше покращення стану у всіх сферах життя.

В умовах помітної стабілізації і прогресу внутрішньої і зовнішньої політики, ми, виборці, мусимо прийняти правильне політичне рішення, не ризикувати майбутнім Батьківщини, не допустити політичних і соціальних експериментів над багатостраждальною Україною. Зміна політичного курсу призведе до непередбачених, можливо, катастрофічних соціальних наслідків.

У цей надто відповідальний час для долі України ми, люди різних політичних поглядів, закликаємо Вас, дорогі співвітчизники, разом з нами обрати главою держави нинішнього Президента України Леоніда Кучму. Його перевагою перед іншими претендентами є значний досвід керування країною, реалістичність програми розвитку економіки, соціального й духовного життя, він користується повагою і довірою керівників інших країн. Зрозуміло, що з Леонідом Кучмою Україна нічого не втратить, а придбає. Як поведуть себе на чолі держави інші кандидати - загадка. Не час для небезпечних політичних експериментів. Наша впевненість у завтрашньому дні тільки з Леонідом Даниловичем. То ж будьмо гідними високого громадянського призначення - вершителя долі України.

Прийнято на пленарному засіданні Всеукраїнської наукової конференції "Інтелігенція і влада" 22 жовтня 1999 року, м. Одеса."

Потім поставив на голосування. Переповнений конференц-зал Палацу культури студентів ОДПУ, де виступав два місяці тому Леонід Данилович, проголосував за прийнят-

тя “Звернення”. Після пленарного засідання відбулися дискусії в секціях.

Потужну підтримку Леоніду Кучмі в Одесі надала громадська організація, створена за ініціативою й керована Русланом Боделаном “Відродження регіону”. 7 листопада 1999 року, за тиждень до другого туру виборів президента України, відбулося велике спортивне свято на стадіоні “Спартак”. Розпочалося воно урочистим відкриттям першої спартакіади серед районів Одеси. Урочистим маршем перед переповненими трибунами стадіону пройшли представники районних спортивних команд на чолі з головами райадміністрацій Антоном Кіссе, Віктором Прокопчуком, Вітославом Бараболею, Ігорем Рєзником та іншими. Попереду колони - ветерани спорту - одесити, які своїми спортивними досягненнями вписали яскраві сторінки в історію національного і світового спорту. Заслужений майстер спорту, Олімпійський чемпіон ігр Микола Авілов підняв прапор змагань...

Як відмічали газети, тема виборів витала над стадіоном: плакати і листівки на підтримку Леоніда Кучми і його курсу демократичних реформ відверто висловлювали позицію присутніх. В інтерв'ю для ЗМІ міський голова Руслан Боделан підкреслив, що сьогодні кожний громадянин України, кожний одесит повинен зрозуміти: для того, щоб жити краще, щоб наша держава існувала, необхідна стабільність в суспільстві. І це розуміння мусить привести наших громадян до виборчих урн, щоб зробити правильний і відповідальний вибір.

А в той день, 7 листопада 1999 року, коли на стадіоні “Спартак” вирувало спортивне свято, майже поряд, на Куликовому полі, представники лівих партій відзначали річницю Великого Жовтня. Мітинг перед пам'ятником вождю світового пролетаріату був, як дві краплі води, схожий на всі попередні за останні роки. Ті ж люди, ті ж промови. Правда,

з однією суттєвою різницею - попереду другий тур виборів і "ліві" мали серйозний намір дати "последний и решительный бой".

Переважна більшість засобів масової інформації або підтримувала Леоніда Кучму, або утримувалась від непристойної критики. Послідовну, пропрезидентську позицію займала газета «Одеські вісті» на чолі з редактором Віктором Васильцем. «Вечерняя Одесса» (редактор Лариса Бурчо) давала змістовні репортажі про перебування Леоніда Даниловича в Одесі. «Одесский вестник», очолюваний Юлією Женевською, у рубриці «Субботний разговор» вмів цікаві добірки думок одеситів з приводу «Какой нам нужен Президент», «Пойдете ли вы голосовать?». Широко інформували одеситів про діяльність Леоніда Кучми, пов'язану з Одесою, «Чорноморські новини» (редактор Леонід Міщенко). На першій сторінці газета надрукувала повністю «Звернення до українського народу» Леоніда Кучми напередодні виборів. Це зробили й інші газети. Президент закликав громадян прийти на виборчі дільниці й проголосувати за глузд й громадянську злагоду, за громадянський мир і законність, за досягнутий досвід цивілізованого вирішення болючих проблем, за право обирати владу і брати участь у прийнятті рішень, за розвиток того позитивного, що уже зроблено, за надійні зміни до кращого, за право жити у власній державі, ім'я якої - Україна.

Але хоча застерегти читача від враження про легку перемогу Леоніда Кучми в Одесі. Боротися було значно важче, ніж писати про політичні змагання. У головного героя цієї книги була низка, так би мовити, кандидатських особливостей, що вигідно й не вигідно відрізняли його від інших. Про вигідні було сказано словами самого Леоніда Даниловича, що стали вступом до його виборчої програми. Серед не вигідних: він шість із восьми років незалежності був ключовою фігурою в державі - спочатку як прем'єр-міністр з надзвичайними по-

вноваженнями, а потім як президент. За цей період рівень життя суттєво знизився, а обсяг тіньової економіки і корупції збільшився. Державний борг зріс з 0,3 до 14 мільярдів доларів, а населення скоротилося більше ніж на два з половиною мільйони чоловік.

Опозиційна преса невтомно то шукала, то фабрикувала компромат на діючого Президента. То йому дорікали за те, що привів до влади Павла Лазаренка, то за те, що зять Віктор Пінчук був діючою особою скандалу, викликаного закордонними валютними операціями, то шукали вади в діяльності доньки. Леонід Данилович аргументовано відмітав більшість звинувачень.

Але головною незручністю у передвиборчій боротьбі було те, що майже кожен кандидат в президенти справедливо вбачав в особі Леоніда Кучми найсерйознішого претендента на посаду глави держави й, відповідно, кожен зокрема і всі разом більшість своїх агітаційно-пропагандистських стріл направляли саме проти нього. Тобто його посада президента була його і достоїнством, і недоліком в політичних змаганнях.

Обсяг друкованих матеріалів, що були спрямовані проти Леоніда Даниловича, навіть за фізичними, а не змістовними мірками, надзвичайно великий. Показати його весь - значить втратити дослідницьке почуття гармонії і міри. Проаналізувати всі українські, в тому числі і одеські, документи, статті, листівки, результати соціологічних опитувань тощо як “за” Леоніда Кучму, так і дати оцінку всім матеріалам “проти” головного героя книги, просто неможливо.

Щоб уявити, з якою ретельністю опоненти готувалися боротися з Леонідом Кучмою, достатньо сказати, що була створена ціла наука “Как победить Л.Кучму?”. Ця наука, що пізніше збанкрутувала, складалася з трьох розділів: 1) кожний, хто проти Кучми, мусить обов’язково піти на вибори і проголосу-

вати проти Л. Кучми; 2) кожний, хто проти Л. Кучми, мусить голосувати тільки за того кандидата, який може реально перемогти Л. Кучму. Зміст цього розділу включав такі настанови: *“Якщо ви голосуєте за “непрохідного” кандидата, то тим самим ви голосуєте за Л. Кучму”*. Тому Л. Кучма й зробив все, щоб розпорошити голоси опозиції. Найбільш “прохідний” - О. Мороз. Якщо кожний, хто проти Л. Кучми, проголосує за О. Мороза, влада Л. Кучми закінчиться; 3) кожний, хто проти Л. Кучми, мусить активно спостерігати за ходом голосування, щоб не допустити фальсифікації результатів. Цей розділ теж мав чи то вимоги, чи то поради: *“Якщо Ви проти Л. Кучми, пропонуйте свої послуги в якості спостерігача. Як громадянин України Ви маєте право не тільки вільно голосувати, але і брати активну участь у контролі за виборами”*.

Закінчувалася перша частина науки *“Як перемогти Л. Кучму?”* крупним шрифтом надрукованим твердженням: *“Тільки О. Мороз переможе Л. Кучму!”*

Друга частина науки *“Як перемогти Л. Кучму?”* називалася *“Як обманює виборців команда Л. Кучми, або міфи, що розповсюджуються командою Л. Кучми”*. Тут ставилося під сумнів і те, що Л.Д. Кучма не замішаний у казнокрадстві, і те, що завдяки саме його волі в Україні не сталося війни, як в Росії, і те, що більша частина громадян України все-таки підтримує Леоніда Кучму. І ця частина закінчувалась тим же закликом: *“Тільки О. Мороз переможе Л.Кучму!”*

Тут, як кажуть, коментарі зайві. З цієї науки так вуха стирчать, що у читача не залишається сумніву, в штабі якого кандидата формувалася ця “доленосна” для України наука.

Принагідно досліднику варто поділитися з читачем народженою асоціацією: чи не є “касетний скандал”, який мав за мету усунути Леоніда Кучму з посади на початку 2001 року і в якому Олександр Мороз зіграв не останню роль, другим томом чи варіантом продовження науки *“Як перемогти Л. Кучму?”* в нових, невиборчих умовах?

Залишається сказати: “наука” видавалася за рахунок виборчого фонду О. Мороза тиражем 1150000 примірників.

Чимало зробила для дискредитації Леоніда Кучми газета Соцпартії України “Товариш”, очолювана О. Морозом. Візьмемо, наприклад, номер 9 за вересень 1999 року. Бачимо продовження все тієї ж науки перемагати Л. Кучму. Весь матеріал першої сторінки під крупним заголовком: “Л. Кучма и его правительство реализуют план уничтожения народа Украины”. А закінчується закликком: *“Все, кто против Кучмы - голосуйте за Мороза! Только А. Мороз способен победить Л. Кучму!”*.

Названі і не названі матеріали переважно кандидатів в президенти від лівого крила політичного спектра спрямовані проти Леоніда Кучми з’являлися і в Одесі. Тут відповідні штаби їх розмножували, якщо не вистачало примірників, і поширювали різними способами серед одеситів. Були, так би мовити, і зворотні потоки, коли компромат з Одеси з радістю чекали в Києві. Так, “Вечірній Київ” 7 вересня 1999 року опублікував замітку кореспондента радіо “Свобода” Ігоря Столярова під назвою “Кучмі море по коліно”. У ній невимогливий автор ділився своїми спостереженнями поведінки президента в Одесі 2-3 вересня 1999 року. Йому, кореспонденту, здалося (бо доказів офіційних не наведено), що на другий день свого перебування глава держави надмірно спожив спиртних напоїв. У народі кажуть: якщо здається, то треба хреститися, а не в газету писати.

Завершуючи цю главу книги, слід відмітити добросовісну роботу виборчих штабів Леоніда Кучми як в Києві, так і в Одесі. Одеський міський штаб очолював Валентин Йосипович Кресюн, проректор медичного університету, а обласний - Борис Володимирович Буркінський. Браку у належному забезпеченні одеситів якісною агітаційною продукцією як за змістом, так і за формою не спостерігалось.

Серед багатьох інших матеріалів, що були розповсюджені у місті, мудрі передвиборчі роздуми академіка Н.О. Пучковської, Героя Соціалістичної праці, Почесного громадянина міста Одеси “Нелегко дом построить, а государство тем более”. Вона, зокрема, писала: *“Такое впечатление, что все кандидаты понимают предвыборную борьбу, как борьбу с нынешним Президентом Л. Кучмой, да еще и кучкуются между собой”*. Наводячи факти нечистоплотної боротьби опонентів Леоніда Даниловича, Надія Олександрівна продовжувала: *“Массированную критику Л. Кучмы большинством кандидатов в Президенты объяснит просто: сегодня он один из всех кандидатов несет на себе тяжелое бремя государственного строительства. Не стоит говорить о том, как сложна эта работа, как принципиально важны принятые решения и какие тяжелые последствия возможны в случае ошибок. Но нельзя не признать, что за прошедшие пять лет Украина уверенно укрепила свои позиции как независимое государство...”*

Декілька слів про такий важливий загін учасників політичних змагань, як соціологи. При аналізі результатів соціологічних досліджень доходиш висновку: ці результати прямо залежать від політичних сил, які їх замовляють на свою користь, як додаткові агітаційні матеріали.

В Одесі більш-менш вдало спрацював Фонд соціальних досліджень Андрія Куценка. Напередодні виборів він угадав, що перше місце буде за Леонідом Кучмою. Правда, про друге “промаркувався” - віддав Наталії Вітренко, а третє - Петру Симоненку.

Одеситів частували й “знахідками” київських соціологів. На увагу дослідника заслуговують результати роботи громадської організації Фонд “Центр” “Суспільство”. Починаючи з травня 1999 року, вони стійко доводили перевагу Леоніда Даниловича перед іншими претендентами на президентське крісло.

Не буду читача стомлювати висвітленням роботи виборчих комісій, створених міською владою, які в цілому спрацювали добротно. Чимало старань і мистецтва знаходити вади виявили прихильники різних опонентів, які полювали за порушеннями Закону “Про вибори Президента України”. Але серйозних відхилень від вимог Закону помічено не було. У кожному районному суді 14 листопада чергував суддя, який негайно розглядав всі скарги, заяви.

Звернемось до результатів виборів. Газета “Одесский вестник” писала: *“Чуда, как и предполагалось, не произошло. С действующим Президентом боролись “левые” силы - “очки” всех остальных кандидатов настолько незначительны, что брать их в расчет просто не имеет смысла...”*.

— У другому турі, як відомо, помірялися силами тільки двоє - Леонід Кучма і Петро Симоненко. За Леоніда Даниловича віддали голоси 44,5 % одеситів-виборців, за Петра Миколайовича - 16,3% з тих, хто взяв участь у виборах.

Показово, що жителі Жовтневого району, що вважався “головним” у політичному житті попереднього мера, який погрожував провалити Леоніда Кучму на виборах, проголосували за Леоніда Даниловича найдружніше - 55 відсотків.

У цілому по Одеській області за Леоніда Кучму проголосували 52, 99% виборців, за Петра Симоненка - 40, 63%.

Показово, що Леоніда Кучму підтримали на виборах молодь та одесити середнього віку. Це показник вдалої молодіжної політики президента. 1 жовтня 1999 року були підвищені мінімальні розміри стипендій. У середині жовтня відбувся перший Всеукраїнський форум “Молодь - за майбутнє України” за участю Леоніда Даниловича. Він зустрічався з юнаками й дівчатами в політехнічному університеті, під час концерту на Потьомкінських сходах тощо.

Замість висновків спробуємо визначити складові бездоганної політичної перемоги Леоніда Даниловича Кучми на

президентських виборах. Наскільки автор здатний узагальнити наведений у главі матеріал, а також той фактаж, що з причин фізичних (аби не перевантажувати дослідження зайвими фактами) не був названий, можу назвати декілька безумовних факторів перемоги Леоніда Кучми.

По-перше, на відміну від інших претендентів, наш герой у ролі Президента України впродовж п'яти років мав чималі здобутки. Серед них: збереження громадянського миру; прийняття Конституції України, введення національної валюти - гривні; приборкання гіперінфляції, зупинення падіння виробництва; створення умови для технологічної модернізації промисловості; початок безкоштовної передачі землі тим, хто її обробляє; Україна стала повноправним членом міжнародного співтовариства, членом Ради Європи, ключовою державою системи європейської і регіональної безпеки; було укладено Договір про дружбу й співробітництво з Росією, вирішено проблему Чорноморського флоту і Севастополя тощо.

По-друге, майже все, що досягнуто, було закладено в передвиборчу програму Леоніда Кучми у 1994 році. Хто мав добру пам'ять, той не міг не знати, що Леонід Данилович слів на вітер не кидає, а свідомо, цілеспрямовано робить те, що проголошував. Зауважимо: єдність слова і діла — найкращий показник високих моральних якостей людини, зокрема, нашого Президента.

По-третє, вплив глави держави на вирішення конкретних справ в регіонах, зокрема, в Одесі. Це створення вільної економічної зони, будівництво компресорно-каналізаційної станції КНС-10 А, винесення за межі міста пропарювально-промивальної станції тощо. Особливо пам'ятними стали для одеситів рішучі дії Президента Леоніда Кучми з метою покласти край свавіллю місцевої влади, яка ігнорувала Закон України "Про вибори депутатів місцевих рад, сільських, селищних,

міських голів”, втілення в життя рішення Кіровоградського обласного суду про визнання недійсними виборів Одеського міського голови 29 березня 1998 року. Саме конституційні дії Леоніда Кучми фактично припинили протистояння міської і обласної влади.

По-четверте, прихильники Леоніда Даниловича виконали чималу агітаційно-пропагандистську й організаційно-об'єднавчу роботу. Особливо це видно на прикладі створення й діяльності Всеукраїнського об'єднання демократичних сил “Злагода”.

П'яте, сам Леонід Данилович зробив низку сильних передвиборчих агітаційних кроків стосовно одеситів. Це, передусім, його візити на заходи у зв'язку з 55-ю річницею визволення Одеси від фашистських загарбників й 205-ю річницею самого міста.

Шосте, сильні позиції Леоніда Даниловича в Одесі значною мірою забезпечувалися досягненням міської влади в покращенні добробуту населення. Міський голова Руслан Боделан після виборів сказав, що він всіма силами прагнув до такого розвитку подій. А коли кореспондент спитала, що ви маєте на увазі, відповів: *“Нічого особливого - звичайну, нормальну роботу, спрямовану на поліпшення економічного і соціального становища в Одесі”*, перелічивши найголовніші здобутки міста за останній рік.

Сьоме, немає сумніву в тому, що особисті якості Леоніда Даниловича теж були враховані виборцями. Його відвертість, прямота, чесність, простота в спілкуванні зближували з простими людьми, які сприймали його за свого, народного президента.

Восьме, добротню спрацювали його виборчі штаби в Києві і в Одесі. Виборці були забезпечені агітаційними як текстовими, так і наочними матеріалами про справи та особистість Леоніда Кучми.

Дев'яте, сподобалась одеситам красива, скромна й вихована дружина президента Людмила Миколаївна. Вона, так би мовити, підсвічувала Леоніда Даниловича кольоровим промінням і з сімейного боку. Про неї ще буде мова в цій книзі.

Десяте, Леонід Данилович ще був сильний слабкістю своїх суперників, передусім, комуністів. Їхні соціальні програми хоч і містили деякі привабливі положення, але повертатися з ними назад до кращого минулого більшості одеситів вже не хотілося.

Одесити у виборі президента знову опинилися у стані більшості українського народу. Вони продемонстрували вірність своєму першому вибору - Леоніду Даниловичу. Якщо справедливе прислів'я "Голос народу - голос Божий", значить нам Президент даний ще й Господом Богом.⁴³

В розділі «*Перша леді в Одесі*» зроблена спроба за допомогою колективу нашої кафедри історії та етнографії України змалювати словесно портрет Людмили Миколаївни, дружини Президента України. Сказано було чимало: зовнішність приємна, красива; посмішка чарівна, симпатична; зачіска й одяг – строгі, зі смаком. І ще багато приємного навели. Один молодий викладач сказав, що закохався в Людмилу Миколаївну. З метою його безпеки прізвище називати не буду: кажуть, що перші особи держави ревниві... Знаю, що Леонід Данилович любить гумор, тому пробачить мені вільність. А моя дружина Ніна Михайлівна на моє прохання відповіла, не замислюючись: «*А що тут думати? Все пізнається в порівнянні. Я давно дійшла висновку: наша найкраща*».

В розділі йдеться про діяльність Людмили Миколаївни. Зокрема про те, що вона обрала собі нелегку, але святую роль: опікуватись дітьми, що мають важку долю. Вона організувала програму «Дружина Президента України – дітям України.» У

---

⁴³ Там само. – С. 119 – 146.

Піклувальну раду фундації входять видатні діячі науки і культури, представники батьківських і підприємницьких структур. Про благодійну діяльність Людмили Миколаївни постійно повідомляють засоби масової інформації.⁴⁴

Прямо з аеропорту дружина Президента України відвідала реабілітаційний центр для обездолених, хворих та дітей інвалідів з патологією опорно-рухового апарату що на вулиці Пушкінській. За час свого перебування в Одесі Людмила Миколаївна відвідала низку закладів, установ, колективів.⁴⁵

В розділі «Референдум в Одесі» показана діяльність організуючих структур й активності громадян щодо підтримки ініціативи Президента стосовно змін до Конституції України про обмеження депутатської недоторканості народних депутатів, зменшення загальної чисельності депутатів з 450 до 300 та інше. Як зазначив міський голова Руслан Боделан, результати Всеукраїнського референдуму в Одесі в цілому приблизно такі ж, як і ступень довіри Президенту в Одесі. Розділ «Терор проти Президента в Києві і підтримка в Одесі» в названій книзі «Президент і Одеса» розпочинається такими трьома реченнями: *«Леонід Данилович Кучма, коли минав місяць з дня трагедії у Нью-Йорку і Вашингтоні, під час свого перебування в Чернівці 11 жовтня 2001 року вперше вжив слова терор і тероризм стосовно подій в Україні, а точніше, в Києві, що відбувалися навесні цього року. Він закликав вчених глибше розробити саму категорію, поняття названих іноземних слів. Цей заклик Президента за часом співпав саме з моєю працею над даною главою»*.⁴⁶

Стосовно подій в Києві навесні 2001 року, на думку автора, влучніше інших має вживатися визначення терміну, що наводить “Тлумачний словник української мови” (Київ, Аконті, 1998). Тут, порівняно з попередніми фундаментальними ви-

---

⁴⁴ Там само. – С. 151 – 152.

⁴⁵ Там само. – С. 153 – 164.

⁴⁶ Там само. – С. 175.

даннями, поняття терор «політизовано» й наводиться у такому визначенні: *“найгостріша форма боротьби проти політичних супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення, розправа”*.

Чи готувалося фізичне знищення президента України Леоніда Кучми 9 березня 2001 року? У мене немає документів, які б засвідчували про наказ тим, хто штурмував президентський будинок. Але принаймні два питання до організаторів штурму поставити слід: а) з якою метою озвірілі молодчики, які розтоптали квіти біля пам'ятника Тарасові Шевченку, що їх поклав Президент, рвалися через міліцейські кордони в кабінет президента? Невже для мирного діалогу? б) якби до розлючених, до безумних штурмовиків, які кидали в правоохоронців каменюки, турнікети та інші смертельно небезпечні предмети, не дай Бог, вийшов Президент, то хіба б їх лють, оскаженілість зникли б чи, навпаки, проявились б у вбивстві президента? Вважаю, останнє - ймовірніше. Якщо невинні міліціонери пролили кров, захищаючи Президента, то неважко уявити, чого штурмовики дерлися до кабінету Президента і що вони скоїли б, з'явився президент перед ними.⁴⁷

Анатомія «касетного скандалу» в Києві достатньо повно описана в столичних газетах. Наприклад, «Киевские ведомости» у номерах за 5 і 6 лютого 2001 року вмістили велику статтю Дмитра Швеця під назвою «Черный РК - Украины. Наша страна впервые узнала, что такое психологическая война в действии». У ній робиться спроба визначити етапи зародження «касетного скандалу». Тут навіть є матеріал із заголовком «Мороз - находка для шпиона».⁴⁸

Про потужну підтримку місцевої влади і громадян Одеси президента України йдеться на сторінках 181 – 189 названої книги. Не стояв осторонь від захисту Леоніда Даниловича автор цих рядків. Президент якось мовив, що ще

---

⁴⁷ Там само. – С. 180.

⁴⁸ Там само. – С. 181.

свого слова не сказала інтелігенція. Відчуваючи свою відповідальність за долю України і президента, мені як громадянину і голові обласного відділення Конгресу української інтелігенції здалося ефективним відповісти опозиції не заявою, а роздумами в “Одеських вістях”, наймасовішій газеті, що виходить українською і російською мовами. Як свідчили матеріали в опозиційній газеті “Юг”, моя стаття-репліка роздратувала недругів президента. Наведу її, невеличку, повністю. Називалася вона “Політичний пологовий будинок у наметі”:

“Ласий шматочок на ім’я Україна не дає спокою зовнішнім і внутрішнім її ворогам. Для панування над нею використовують політичні, економічні, духовні, інформаційні, шпигунські, провокаційні технології. Яюсь уже доводилося писати: серед міжнародних методологій закабалення народу є й така: шельмувати керівництво, особливо перших осіб, щоб прищепити всій нації комплекс і схилити її до згоди довірити панування над нею людям іншої національності. Ця методологія використовувалася у роки одеського протистояння (1994-1998) засобами масової інформації, які ходили під Гурвіцем.

Тривожно стукають у пам’яті парадигми: не випадково трагічною виявилася доля гетьманів України. Навіть мертвими вони не давали спокою ворогам України. Знищено могили Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, всіх відомих гетьманів України. Сумною була доля першого Президента Михайла Грушевського. Уже на нашій пам’яті лилися потоки компромату на Президента Леоніда Кравчука і лунали вимоги судової розправи над ним. Тепер меч розправи занесено над Президентом Леонідом Кучмою. Приховані причини різні. А мета одна: навіяти українському народу, що він недостойн мати свого Президента. Місцева одеська газета так і назвала свою статтю: “Чи потрібен Україні президент?” Висновок: не потрібен. Автора,

звичайно, українцем не назвеш. І патріотом незалежної України також.

У мене немає намірів виправдати злочин. Є вбивство - є злочинець. Або злочинці. Однак у правовому полі на одному рівні з категорією звинувачення стоїть категорія презумпції невинуватості, яка передбачає доведення зворотнього. І нікому не дано виносити вирок, крім суду. Жаль, що цього не хочуть розуміти юристи-депутати. Антипрезидентським силам юридичні вимоги - зайві турботи. У них інша мета: знайти привід підняти гасло "Україна без Кучми". І підняли. Напружують усі сили, лізуть із шкіри, щоб підняти народ. Але український народ - не гасло. Його не піднімеш. Він не знає всієї інформації, хитросплетінь антидержавницьких сил, але шостим відчуттям сприймає сутність того, що відбувається: якщо проти Президента, значить проти України, проти українського народу. У багатоголосому хорі опозиційних, щоб не сказати антиукраїнських сил, чути писк і наших, не зовсім доморощених, журналістів. Особливо емоційно поводить себе перший заступник редактора газети "Юг" Ольга Кологрєва. Їй спокою не дає багатотисячний мітинг на Куликовому полі 10 січня 2001 року на захист Конституції України (див. "Юг", 27.01.2001). Журиться пані безмежно. Вона робить вигляд, що "не розуміє" від кого потрібно захищати Конституцію і Президента, нападає на журналістів, які дали протилежні від неї оцінки мітингу.

Але найбільше дісталось моєму народу. За що? За те, що він прийшов не на той мітинг, на який хотіла б пані. Виявляється, мій український народ під пером вихованки Ленінградського університету "напівзомбований", вона готова назвати його не народом, а населенням. Кологрєва наводить слова своєї київської колеги про мою країну: "не совсем полноценная", "слепоглухонемая", "Короче, легче ро-

дить тебе обратно". Пані Ольга приєднується до колег зі стогоном: "Страна, я тоже плачу..." Цих жінок можна зрозуміти: в безсилій люті народити мою Україну знову вони плачуть (пологи самі по собі важке явище, а тим паче зворотні). Їм боляче, що люди прийшли, або їх підвезли керівники, на мітинг на підтримку Конституції і Президента, їм не зрозуміти український народ, який протягом століть виборював свою Конституцію, за яку віддали життя кращі сини і дочки мого народу. Він не страждає, як так звані опозиційні журналісти, політичним нетриманням, дочекається закінчення розслідування щодо "касетної справи", а потім скаже своє слово. Можливо, на референдумі. А тепер поки що зрозуміло одне: не була б моя країна багатою, геополітично вигідною, не було б у неї стільки нещирих друзів, кровососів, політичних бомжів, шпигунів, провокаторів та інших, хто бажає народити її назад... у рабство, знову на століття. Як зрозуміло й те: не було б всенародного референдуму і вимог Президента про його імплементацію, не було б бунту у Верховній Раді, можливо, не було б і справи про зникнення журналіста Георгія Гонгадзе. Депутати не хочуть добровільно відмовлятися від привілеїв. Вони швидше організують громадянську війну, ніж віддадуть своє благополуччя.

І бюджетники, і студенти, і міліція, і армія, всі українські патріоти, котрі виступають за імплементацію результатів референдуму, розуміють: крім них, захищати Україну нікому. Зростання свідомості, відповідальності за долю Вітчизни дратує її ворогів. Значить, ми на правильному шляху. Нехай вони знають: Конституцію, державу мій народ образити не дасть. Завдання не лише в тому, щоб досягти нових успіхів у розвитку державності, а і в тому, щоб не розгубити завоювань, а також навчитися захищати своїх президентів.

*А пані Кологръову та її колег можу заспокоїти: багати призвідники антиукраїнської акції відкрили “пологові будинки” у вигляді наметів на морозній вулиці. Є три такі маленькі намети (по одному на породіллю) і біля Одеської облдержадміністрації”.*⁴⁹

Як і попередній розділ, так і цей останній, що називається «Мріяли чимало, а здобував Леонід Кучма», вирішив подати повністю. Він так справно вписується в тему, що не хочеться його пропускати, подаючи уривками.

«Ах, термінал! Ах, термінал! Об'єкт великої політики, стратегії, економіки, державницьких інтересів і патріотичного мислення Президента Леоніда Кучми. Об'єкт політичних спекуляцій, звинувачень Президента, передвиборчої боротьби і проявів лжепатріотизму...

Читач, мабуть, здогадався, що мова піде про будівництво під Одесою нафтокомплексу як стратегічного об'єкта забезпечення України альтернативним джерелом енергії. Переді мною купа вирізок з газет. І всі - про проблеми будівництва нафтотерміналу. Три чверті з них - нападки на Президента України Леоніда Кучму про начебто його небажання будувати термінал. Боже мій, яких тут тільки звинувачень не знайдеш. І в київських, і в деяких одеських газетах. Навіть рука не хоче писати про те марення.

Питання про будівництво нафтотерміналу спочатку на 100 мільйонів тонн, а пізніше на 40 було вперше порушено у 1993 році. Хто його порушив, скажемо далі. Наміри ініціаторів були райдужні - збудувати нафтотермінал для каспійської та середньоазіатської нафти, для страхування економіки України від примхливого російського Президента Бориса Єльцина (який не раз погрожував перекрити нафтопровід, яким нафта направляється в Україну), а також за-

---

⁴⁹ Там само. – С. 185 – 188.

безпечити прибутковий транзит східної нафти через територію України в країни Західної Європи.

Не буду наводити “аргументи” з крайньо лівих і крайньо правих джерел. Перші були різко “проти”, другі були різко “за”. Звернімося до передвиборчих матеріалів Євгена Марчука, одного з кандидатів в Президенти України. Навіть він, який відрізняється реалістичною, поміркованою державницькою позицією, не пропустив нагоди, щоб не використати спорудження терміналу в політичній боротьбі. В інтерв'ю кореспонденту газети “День” Михайлу Аксанюку, він, зокрема, сказав: “Будем откровенны: именно из-за фактического “заморожения” стройки в 1994 году в угоду определенным кругам Украина сегодня проиграла трансконтинентальный проект поставок каспийской нефти в Европу. Потому что если бы были построены терминал и нефтепровод “Одесса - Броды - Адамова Застава”, то эти аргументы в совокупности могли бы стать неотразимыми при выборе украинского маршрута нефтепоставок с Каспия”.

Це думка борця за президентське крісло. Кожний претендент, а їх було спочатку 15, а потім 14, убачав, і не без підстав, в особі нинішнього Президента Леоніда Кучми головного суперника. Не був винятком серед них і Євген Кирилович.

Мені, грішному, який не балотувався в Президенти України й не прислуговував жодному з претендентів, ситуація сприймалася іншою. На моє уявлення, на проблеми нафтотерміналу більше впливали аргументи Леоніда Кучми, ніж його супротивників. По-перше, переконливими були доводи Президента про відсутність коштів в державі для будівництва терміналу. По-друге, не менш переконливими були докази про відсутність інвесторів як внутрішніх, так і зовнішніх, які могли б фінансувати будівництво нафто-

терміналу. І третій, надто вагомий аргумент: поки що не досягнуті навіть попередні домовленості про джерела постачання сировини для нафтотерміналу.

Не буду стомлювати читача переказом змісту дискусій. Скажу тільки ось про що: коли перешкоди для будівництва нафтотерміналу, що їх називав Леонід Данилович, були в значній мірі подолані, Президент розпочав форсування будівництва нафтотерміналу під Одесою. Уряд Ющенка спромігся, щоб у бюджет на 2001 рік Верховна Рада України внесла 270 млн. гривень на завершення будівництва нафтопроводу і нафтотерміналу, але пізніше знайшлися позабюджетні кошти. Коли це сталося, набираю номер домашнього телефону колишнього кореспондента газети "День", а нині УНІАН і "Зеркало недели" згаданого вище Михайла Аксанюка, який чимало матеріалів присвятив нафтотерміналу, і запитую:

— Михайле Васильовичу, розтлумачте мені: це правда, що про будівництво терміналу і нафтопроводу Одеса - Броди мріяв ще Голова Міністрів СРСР Олексій Косигін?

Відповідь:

— А ви що не знаєте? Мріяли багато, в тому числі і Президент України Леонід Кравчук...

— То пропоную вам виграшну тему для журналістської статті.

— Яку?

— Мріяли багато, а нафтотермінал збудував Леонід Кучма.

Зразу почув у трубі короткі гудки.

Будівництво нафтотерміналу і нафтопроводу Одеса - Броди гідне окремої солідної книги і дисертаційної роботи. Впевнений, що такі з'являться. У них буде показана багатогранна, цілеспрямована, послідовна діяльність передусім Президента України Л.Д. Кучми. Моє завдання

скромніше: навести приклади державницького підходу до вирішення цієї складної, фінансово затратної, політично актуальної і економічно складної проблеми, що ввійде в історію України.

5 січня 1997 року, напередодні Різдва Христового, Президент України Леонід Кучма перебував з робочою поїздкою в Одесі. Серед низки суттєвих питань (переговори і обмін ратифікаційними грамотами Договору про дружбу і співпрацю між Україною і Республікою Молдова з Президентом Петру Лучинські та інші), не дивлячись на затримку президентського літака з причини складних метеоумов, із-за чого Президент України не зміг взяти участі у виїзному засіданні Колегії Мінтрансу (в Южному), він проводить нараду з учасниками щойно завершеного засідання Колегії на цей раз у будинку Одеської обласної адміністрації. Основне питання - спорудження нафтоперевалочного комплексу (терміналу) під Одесою в контексті з початком функціонування євро-азіатського коридору Україна - Грузія - Азербайджан і далі по державах Середньої Азії, Туреччини. На нараді були всебічно обговорені стан і перспективи будівництва терміналу...

У середині грудня 2000 року Леонід Данилович перебував з дводенним візитом в Одесі. Тут він проводив нараду з керівництвом області і міста, представниками різних міністерств і відомств з питань ліквідації наслідків стихійного лиха в північних районах області.

Про подальшу діяльність Леоніда Даниловича в Одесі газета "Одеські вісті" повідомляла так: "У готелі "Лондонський" відбулася зустріч "віч-на-віч" Президента України Леоніда Кучми з Президентом Республіки Польща Олександром Квасневським, після якої вони взяли участь у відкритті реконструйованого Українського музично-драматичного театру ім. В. Василька. " А ранком наступ-

ного дня керівники двох держав відвідали морський нафто-перевалочний комплекс “Южний”.

Про хід будівельних робіт на нафтовому терміналі доповів директор фірми “Магістральні нафтопроводи “Дружба” Любомир Буняк. На цьому об’єкті працюють більш ніж дві тисячі будівельників, вирішені всі організаційні, фінансові, технічні, технологічні проблеми. Виникла можливість завершити будівництво нафтотерміналу в 2001 році.

Олександр Квасневський високо оцінив хід будівництва терміналу, в якому зацікавлена Польща. Він назвав його за всіма вимогами сучасною спорудою. Не приховував, що хотів своїми очима побачити, як іде будівництво морського нафтопереробного комплексу в Южному, щоб прийняти рішення: чи варто рекомендувати польським діловим колам підключатися до реалізації цього проекту. Олександр Квасневський заявив, що двом нашим країнам слід переходити до реалізації серйозних проектів, маючи на увазі в першу чергу будівництво нафтотерміналу Одеса-Броди-Гданськ.

Очевидно, хоч може не до місця, але до часу, варто коротенько розповісти про перебування двох Президентів на ювілейній церемонії у згаданому театрі. Спочатку Президент України Леонід Кучма привітав колектив Українського музично-драматичного театру з 75-річним ювілеєм. Він, зокрема, сказав: “Приємно, що Одеса поступово стає тим містом, про яке ми всі мріємо. Велике спасибі тим, хто вклав душу і серце в реконструкцію скарбниці українського мистецтва в Одесі. На прикладі Українського театру бачимо, якими можливостями володіє адміністрація області і міста”.

Потім губернатор Сергій Гринсвецький зачитав Указ Президента України про нагородження ряду представників театру. Президент особисто вручав нагороди артистам.

А потім слово взяв Олександр Квасневський: “Велика честь для мене, що я можу виступати на сцені прославленого Українського театру. Я щиро вдячний за ваші оплески на мою адресу. Така реакція - велика честь для політика.

Українська культура надзвичайно багата, як і польська. І ми можемо запропонувати один одному активно черпати з наших джерел. Символічно, що 75-річний ювілей Українського театру в Одесі майже співпав зі 100-річним ювілеєм опери у Львові. Мені дуже хочеться, щоб в українських театрах знайшли гідне місце твори польських авторів, в тому числі і опери. Я маю намір активно в цьому допомагати”.

Як бачимо, в результаті напруженої роботи, передусім української сторони, відбулося “підключення” керівництва Польщі до нафтотерміналу під Одесою. Радити з приводу заяви Президента Польщі Олександра Квасневського про підключення до української нафтомагістралі “Одеса - Броди» ще й польського напрямку - Гданськ українській стороні було чого. По-перше, в Гданську є теж нафтотермінал, а в Плоцьку - нафтопереробний завод, які не працюють на повну потужність, і начебто чекають-недочекаються завершення будівництва українських терміналу і нафтопроводу. По-друге, транспортування нафти через транзитні коридори України - це вагоме джерело грошових надходжень до казни держави. Крім економічної вигоди, нафтовий комплекс дасть ще й політичні дивіденди.

Але не менш важливе і внутрішнє значення цього комплексу: він поєднає каспійську нафту з іншими нафтопроводами України, що працюють на нафтопереробні заводи України. Нафтопромисловість держави, так би мовити, стане ще на одну, другу, ногу - каспійську поряд з російською.

Тому справжнім патріотам України була зрозуміла радість Президента Леоніда Кучми, з якою він прибув до Одеси

19 серпня 2001 року. Саме в цей день було завершено будівництво першої черги нафтопроводу Одеса - Броди, який у комплексі з морським нафтотерміналом "Южний" є дуже важливою частиною Євро-Азіатського нафтотранспортного коридору, що відкріє принципово нові можливості надходження нафти до Європи. 673-кілометрова магістраль пролягла по території п'яти областей України, але понад третину - 267 кілометрів - по території Одеської області. Це перший нафтопровід, збудований з українських матеріалів і на українські гроші.

Не зайве буде нагадати тим критиканам від політики, які роками не переставали дорікати Президенту України за начебто байдуже ставлення до будівництва нафтокомплексу, що саме він, Леонід Данилович, ще у 1993 році у статусі прем'єр-міністра підписав рішення про будівництво нафтоперевалочного комплексу в районі міста Южного. І тому саме йому, Леоніду Даниловичу, якому належить вирішальна роль у спорудженні комплексу, надали право заварити останній "золотий стик" побудованого нафтопроводу.

Всі учасники мітингу з нагоди завершення будівництва говорили про головне: Україні вдалося прокласти альтернативний шлях надходження сирової нафти і зробити це власними силами. У будівництві нафтопроводу "Одеса - Броди" брали участь 30 організацій, майже 30 тисяч трудівників. Його завершення стало чудовим подарунком до 10-ї річниці Незалежності України.

Усі місцеві газети давали інформацію, репортажі тощо з місця історичної події. Наведемо для прикладу матеріал з "Одесского вестника": "Но прежде, чем принять участие в церемонии, Президент ознакомился с работой морского нефтеперевалочного комплекса "Южный". Сюда он направился прямо из аэропорта, где был встречен главой обладмини-

страции Сергеем Гриневецким, городским головой Русланом Боделаном и другими официальными лицами. Встречающие обратили внимание на небывало представительный состав делегации: вместе с Президентом в Одессу прибыли Председатель Верховной Рады Иван Плющ, первый вице-премьер Олег Дубина, ряд министров и большое количество послов, включая американского. Это лишний раз подчеркнуло важность события.

На площадке, где должен был состояться “золотой стык”, люди собрались с раннего утра и, несмотря на палящее солнце, терпеливо ждали прибытия высоких гостей. Еще бы - такое событие бывает только раз в жизни! Особенно волновались сварщики Юрий Тарбеев, Леонид Погорельцев и их коллеги. Именно им предстояло помочь Президенту провести символическую операцию завершения стройки. Юрий и Леонид работают на стройке практически с самого ее начала. Юрий приехал сюда из Дрогобича, его напарник — из Ровно. Впрочем, нефтепровод строила, без преувеличения, вся страна.

Долгожданных гостей встретили аплодисментами и приветственными возгласами. Президент, выслушав от Любомира Буняка краткую информацию о системе украинских нефтепроводов, направился к месту сварки. Натянул зеленую робу и спустился в котлован, где его ждал сварочный аппарат. Надел специальную маску и взялся за аппарат. Через несколько секунд он отбросил маску и поднял руку: свершилось!

А затем начался митинг.

Его открыл глава облгосадминистрации Сергей Гриневецкий. Поздравив всех присутствующих с завершением строительства нефтепровода “Одесса - Броды” и выделив особую роль в этом работников акционерных обществ “Магистральные нефтепроводы “Дружба”,

“Нафтогазбуд”, “Укргазбуд” и других, он предоставил слово Президенту.

— Я рад, что мы с Иваном Степановичем имеем возможность принять участие в таком торжественном событии, — начал свое выступление Л. Кучма. — Я очень волновался, ведь завершен многолетний труд строителей. Я благодарен им за этот подарок к десятилетию Украинского государства.

Далее в своем выступлении Президент затронул крайне важную и сложную тему:

— В Конституции записано, что Президент является ее гарантом, — продолжал Л. Кучма. — А я задумался, кто бы выступил гарантом наполнения трубы? Не случайно сегодня здесь мы видим послов практически всех нефтедобывающих стран. Я думаю, что само их присутствие является гарантом того, что труба будет наполнена.

Эту тему развил первый заместитель министра топлива и энергетики, председатель правления АО “Нефтегаз Украины» Вадим Копылов:

“Чтобы терминал работал эффективно, чтобы в нем все время была нефть, мы работаем с дипломатическим корпусом и надеемся, что здесь будет нефть ведущих компаний мира.”

Леонід Данилович відвідав також Одеський нафтопереробний завод, де вивчив причини, чому НПЗ використовує свої потужності тільки на 51 процент і дав розпорядження допомогти заводу подолати ускладнення, викликані його реконструкцією.

На прес-конференції Президент категорично висловився за створення міжнародного консорціуму з експлуатації нафтопроводу. Він також розповів про своє відвідування Припортового заводу (журналістів туди не возили) і про

свої враження від цього підприємства. Він зробив виключно важливу заяву: “Я хочу, щоб мене почули всі, в тому числі й у Києві: ні про яку приватизацію Припортового заводу і мови бути не може. Пора припинити ці розмови назавжди. Говорю це в присутності голови Верховної Ради, який мене в цьому повністю підтримує.

Також слід припинити розмови про приватизацію морських портів, які приносять прибутки. Хто шукає добра від добра. А на базі портів, суднобудівних і судноремонтних заводів слід створити Національну морську компанію, яка б повернула Україні славу Чорноморського торговельного флоту... І треба будувати свої кораблі - пасажирські і вантажні. А то ж всі вантажі в Україну привозять на зарубіжних судах. Так що давайте вирішувати цю проблему”.

Одеська преса з оптимізмом сприйняла цю Заяву Президента України як надію на реальний процес відродження України як морської держави. Зайве говорити, яке значення це буде мати для жителів міста і регіону.

Там, де наш Президент, там часто знаходиться місце для гумору. Під час відвідування Припортового заводу Леонід Данилович завітав у робітничу їдальню і попросив показати меню. Подивився і зрадів:

— Ого, та такого меню нема у Верховній Раді!

У відповідь на це одна із співпрацівниць пожартувала:

— Леоніде Даниловичу, так у нас і працюють не так, як у Верховній Раді!

Президент щиро розсміявся:

— Один нуль на вашу користь.

І звернувся до Івана Плюща:

— Слухай, що народ каже... .

У той же день Леонід Данилович відбув до Києва. Там, у Національному палаці України був у розпалі III Всесвітній

конгрес українців. Ніхто з виступаючих не згадав про відкриття нафтопроводу під Одесою. Зате так звана опозиція поливала Президента України дьогтем, як хотіла. З трибуни лунав брутальний наклеп, наприклад, з вуст Левка Лук'яненка, а з залу, де сидів Олександр Мороз та деякі інші нардепи, неслося: "Кучму геть! Кучму геть!" Прости їм, Господе Боже. Самі не відають, що творять. Така вона різна, надто різна політично-патріотична українська реальність.

Наведені приклади свідчать про безпосереднє ставлення Леоніда Даниловича Кучми до ініціювання і будівництва потужного (здатного пропускати 9 млн тонн щорічно, а до 2005 року - всі 40 млн тонн сировини) нафтопроводу. Його економічне, політичне, історичне значення важко переоцінити. Він - гарантія енергетичної і політичної незалежності України. Нафтокомплекс у перспективі може суттєво вплинути на зростання економіки країни, особливо регіону. Нафтогін "Одеса - Броди" - це частина Євро-Азіатського транспортного коридору. Завдяки йому каспійська нафта зможе надходити на заводи не тільки України, але і Словачії, Чехії, Польщі, Румунії, а в подальшій перспективі - також Німеччини, Австрії, Хорватії. Фахівці бачать у перспективі вихід цієї нафти до експортних нафтотерміналів Балтійського, Північного та Середземного морів.

У ставленні до терміналу виявилось стратегічне мислення, державницький розум, політична свідомість, господарська мудрість, високий український патріотизм Леоніда Даниловича Кучми. Минуть роки і прийдешні покоління віддадуть належне Президентові України, який у важкі кризові часи спромігся знайти інтелектуальні і фізичні сили в країні, фінанси і згуртувати справжніх патріотів на будівництво нафтокомплексу, виключно важливого для України і багатьох країн Європи об'єкта.

Браво, Леоніде Даниловичу!»⁵⁰

Останній абзац видання такий:

«А завершити хочеться таким висновком: за роки перебування на посаді глави держави Леонід Данилович Кучма виявив неабиякі здібності не тільки уміло керувати країною, а що не менш важливо, вчитися на власному досвіді, досвіді інших, розвивати, удосконалювати свій стиль, методи і форми керівництва. Його досвід президентської діяльності - це неоціненне надбання всієї України, її народу, резерв, фактор, скарбниця, запорука кращого керівництва державою. Краще їх використати, безумовно, може тільки носій цих якостей. За моїм уявленням, Конституція України, яка була прийнята в 1996 році, не має зворотньої сили і не поширює свої вимоги обмеження двостроковим терміном перебування на посаді Президента України Леоніда Даниловича Кучми, якого вперше обрано на цю посаду в 1994 році. Його обрання на третій термін - то гарантія того, що Україні не буде гірше, а його успіхи на посаді Президента - гарантія того, що життя громадян України буде кращим. Політичні експерименти в умовах виходу з кризи, економічного штурму небезпечні.

Щоб дійти таких висновків, автору необхідно було вивчити діяльність Президента України Леоніда Даниловича Кучми в обсязі цієї книги».⁵¹

Презентація книги відбулася в Одеському академічному російському драматичному театрі. Але краще про це в книзі, яка була написана невдовзі, «Атакованый за призвание».⁵²

«Приезды Леонида Даниловича в Одессу, его конкретная помощь в решении острейших проблем города свидетельствовали о том, что Президент не равнодушен к

---

⁵⁰ Там само. – С. 193 – 203.

⁵¹ Там само. – С.229.

⁵² Григорій Гончарук. Атакованый за призвание. О деятельность Одесского городского головы Руслана Боделана с августа 2001 по июнь 2003 года. – Одесса: Астропринт, 2003. — С. 179 – 180.

Южной Пальмире и, разумеется, рассматривает местную власть как опору в выполнении своих распоряжений, своей политики.

Моя работа над книгой “Президент и Одесса” именно и была вызвана потребностью раскрыть эту неисследованную, актуальную тему. Ее завершение выпало на начало избирательной кампании. Кроме моих материалов о многосторонних отношениях Леонида Даниловича с Одессой, доброжелательном к нему отношении одесситов, в книге были помещены статьи Руслана Боделана “Снова проголосовал бы за действующего Президента”, Сергея Гриневецкого “Думаю, быть Президентом нелегко...” и Сергея Кивалова “От общения с Л. Д. Кучмой обогащается государственное мышление”.

Эти фигуры, известные не только на Одессине, но и в Украине, значительно дополнили мои выводы относительно влияния Леонида Кучмы на жизнь нашего города.

Книга была издана при содействии одесского городского головы Руслана Боделана. Специалисты дали положительную оценку. 27 февраля 2002 года, когда избирательные соревнования набирали обороты, Одессу посетил Леонид Кучма по поводу 70-летия Одесской области. Среди других была его встреча с трудящимися Одесщины в только что отремонтированном Одесском русском драматическом театре. В фойе устроили фотовыставку, посвященную юбилею. Здесь же состоялось вручение Леониду Даниловичу книги “История Одессы”, которую презентовали авторы — доктора наук, профессора В. Н. Станко и И.Н. Коваль, а также книги “Президент и Одесса.”

Навсегда запомнилась мне тогдашняя встреча с Леонидом Даниловичем. Президент, а с ним председатель Одесской администрации Сергей Гриневецкий и одесский городской голова Руслан Боделан, в окружении большой группы сопровождающих лиц и журналистов по-

дошли к столу, на котором лежало около 20 экземпляров книги. Сергей Рафаилович представил меня Президенту:

— Леонид Данилович, профессор Григорий Иванович Гончарук исследует тему “Президент и Одесса.”

Состоялся короткий диалог:

Кучма, подавая автору руку:

— Интересно.

Гончарук, раскрывая книгу на странице с цветным портретом Президента:

— Леонид Данилович, Президент в книге — это вы.

Кучма, смеясь:

— Не возьму, пока не подпишете.

Гончарук, открывая обложку и показывая дарственную подпись: Возьмите, Леонид Данилович, я уже подписал.

Кучма, смеясь, берет книгу, крепко пожимает мне руку, спрашивая:

— Как живете? Имеете просьбы?

Гончарук:

— Слава Богу. А просьба такая: если у вас, Леониду Даниловичу, будет возможность ознакомиться с содержанием книги, дайте каким-то образом знать мнение о прочитанном.

Кучма:

— Непременно.

Губернатор Сергей Гриневецкий и мэр Руслан Боделаном предложили сфотографироваться. После фотографирования Леонид Данилович подает руку и на прощание говорит:

— Благодарю вас, это первая книга обо мне на такую тему.

Гончарук:

— Благодарю и вас, Леонид Данилович. Среди героев моих книг вы — самый результативный.

Президент Украины на это с удовлетворением усмехнулся».

*Президент України Леонід Кучма одеському міському голові
Руслану Боделану: “Проблеми Одеси мені відомі.
Чим зможу, тим поможу”*

*Президент Леонід Кучма здійснив зварку “Золотого стику”
нафтопроводу “Одеса—Броди”*

Л. Д. Кучма дякує Г. І Гочаруку за книгу

Зліва направо: ректор Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова І. М. Коваль, Президент України Л. Д. Кучма, автор Г. І. Гончарук, губернатор Одещини С. Р. Гриневецький, мер Одеси Р. Б. Боделан

ПОДЯКА

ГОНЧАРУКУ

Григорію Івановичу

Звертаюся до Вас зі словами сердечної вдячності за активну і безкорисливу роботу, що сприяла моїй перемозі у президентській виборчій кампанії 1999 року.

Ваша впевненість у правильності моїх зусиль з розбудови Української держави, гідної працьовитого і мудрого її народу,

Ваші дії та Ваше авторитетне слово

на мою підтримку додавали рішучості та наснаги. Я завжди пам'ятатиму, що у вирішальні для країни та її майбутнього дні Ви були поряд.

Попереду у нас багато справ. І ми зможемо їх розв'язати, якщо й надалі будемо разом.

Нехай щастить Вам на дорогах життя. Бажаю добра усім Вашим рідним і близьким.

З повагою

Президент України

Леонід Кучма

Л. Кучма

м. Київ

листопад 1999 року

Вельмишановний Леоніде Даниловичу!

27 лютого 2002 року в Одеському руському драматичному театрі при врученні Вам своєї книги “Президент і Одеса” мені було приємно висловити своє авторське до Вас прохання: якщо у Вас буде час прочитати книгу, то, будь ласка, знайдіть можливість повідомити мене про свою думку. Обіцянка була, але відповіді не отримав. Це породило сумнів щодо можливої Вашої позитивної оцінки книги, хоч серед вчених вона знайшла високу оцінку.

Цей сумнів посилюється ще й наступним: уже вкотре колектив Одеського національного політехнічного університету висуває мою кандидатуру на звання заслуженого діяча науки і техніки, але з Адміністрації Президента України надходять не аргументовані відповіді, хоч мої робочі показники не гірші тих, що мають заслужені діячі (маю 14 монографій, підготував 10 кандидатів наук, є головою редколегії періодичного наукового видання “Інтелігенція і влада”, низки інших збірників та інше).

Сказане значно впливає на роботу над другим (доповненим) виданням книги “Президент і Одеса”. Виникає питання про доцільність самої роботи, якщо вона не сприймається головним героєм. Чи не змогли б Ви, вельмишановний Леоніде Даниловичу, внести ясність у викладену ситуацію?

Додаток: фото про вручення Леоніду Даниловичу Кучмі книги “Президент і Одеса”

Автор книги “Президент і Одеса”,
завідуючий кафедрою історії та етнографії України
Одеського національного
політехнічного університету,
д-р. іст. наук, професор

Г.І. Гончарук

Дом. адреса: 65009, м. Одеса,
вул. Сонячна, 8, кв. 31
тел.: 63-03-27

Служб. адреса: 65044, м. Одеса,
проспект Шевченка, 1, ОНПУ,
кафедра історії та етнографії України,
Гончарук Григорій Іванович,
тел.: 288-804, 288-314

14 квітня 2004 року

З Києва до Одеси доходили такі чутки: Гончаруку не дають «заслуженого» тому, що в списку його публікацій є шість книг про Українську Повстанську Армію. Нічого проти не вдієш: Адміністрація президента складна й потужна структура.

Ще раз перечитав цей розділ і сам себе запитаю: «Хіба можна після всього називати другого Президента не інтелектуалом? Його послужний список, справи двох президенських каденцій говорять голосніше книжних слів його критиків і заслуговують на повагу, а не на пошуки зашпарин для образи на нього».

Пропонуємо читачу статтю нашого аспіранта Максима Вітряка, який завершує дисертацію про діяльність другого Президента України, опубліковану в нашому науковому фаховому збірнику «Інтелігенція і влада». Серії: історія. №36.

«УКРАЇНА — НЕ РОСІЯ»: АКТУАЛЬНІСТЬ КНИГИ Л. КУЧМИ ДЛЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Останнім часом особистість і діяльність другого Президента України Л. Д. Кучми, яка досить колоритно виглядала на українському політичному горизонті, знову опинилась в сфері уваги ЗМІ. Леонід Кучма після закінчення каденції не брав участі в активних політичних проектах, лише зрідка виступав публічно з коментарями стосовно поточної ситуації в країні, які ґрунтувались на його багатому політичному досвіді і не містили політичних амбіцій. Але треба зауважити, що Леонід Данилович брав участь у різних культурних проектах. Значним внеском в сучасну політичну українську культуру стала книга другого Президента «Україна — не Росія», яка є цікавим прикладом сучасної політичної публіцистики.

Дане дослідження має за мету проаналізувати, які ідеї у відомій монографії другого Президента України є актуальними для сучасного українського суспільства. Обсяг цієї

статті недостатній для висвітлення усіх проблем, піднятих автором монографії, тому у ній розглядаються лише питання щодо дискусій навколо історії України.

Вибір для назви книги автор пояснює так: «Оскільки поняття «Україна» не було офіційним терміном — географічним або державним, кожен міг тлумачити його на власний розсуд» [2, с. 30].

Леонід Данилович намагається дати відповідь в книзі на такі питання: про вплив тяжкого постколоніального синдрому та незавершеності формування національної свідомості на долю країни, про значимість боротьби українського суспільства навколо статусу державної мови, про різку відмінність в історії, культурі і традиціях західних і східних регіонів, про тривале «з'ясування стосунків» з власним минулим.

Практично всю капітальну працю Леонід Данилович Кучма присвятив пошуку шляхів вирішення вищевказаних проблем. Кучма як Президент аналізує досвід незалежного існування України, яка, як вважає автор, всупереч думки багатьох політиків і дослідників, в історичному минулому була не колонією, а важливим компонентом російської імперії.

Говорячи про українську ідентичність, Л. Д. Кучма у книзі наголошував: «Загалом вивчення приказок та прислів'їв двох наших народів може багато чого прояснити. У чому ще так зберігається характер народу, як не у його коротких висловленнях на кожен життєвий випадок? Хто-небудь коли-небудь підбере два приблизно однакових за товщиною томи «Прислів'я та приказки українського народу» і «Пословицы и поговорки русского народа» та проведе їх порівняльний аналіз — впевнений, що відповідна методика існує» [2, с. 250].

В книзі, немовби передбачаючи проблему європейського самовизначення України, послідовно проводиться дум-

ка про те, що Україна за своїми розмірами, чисельністю й щільністю населення, а головне, за ментальністю є, на відміну від Росії, країною європейською. Це, на думку автора, обумовлено, зокрема, відсутністю в українській громаді «земельно-регульованого типу відносин», що, в свою чергу, сприяло формуванню індивідуалістичного типу особистості і «виробляло таку особливість українського характеру, як орієнтація на накопичення» [4, с. 150].

Другий Президент вважав, що психологічні труднощі, які жителі України і країн Центральної та Східної Європи відчували в перехідний період від соціалізму до демократії, відмінні від тих, що випали на долю росіян.

Леонід Кучма на сторінках своєї монографії показав себе далекоглядним політиком, що зумів передбачити проблему статусу Криму.

У своїй праці він схвально відгукувався про дії Бориса Єльцина, якими президент РФ не допустив реваншу «червоно-коричневих» в Держдумі РФ і запобіг прямій військовій конфронтації в Криму. Кучма так згадує ці події: «21 травня 1992 року Державна Дума Російської Федерації прийняла і «О правовой оценке решений высших органов власти РСФСР по изменению статуса Крыма, принятых в 1954 году». Хоча у випущеній навздогін Заяві говорилося, що Державна Дума «ни в коем случае» не має наміру «выдвижения каких-либо территориальных претензий к Украине», ці документи фактично ставили під сумнів територіальну цілісність України. У наступному році та ж сама Державна Дума прийняла (9 липня 1993 року) постанову «О статусе города Севастополя», де стверджувалося, нібито місто має російський федеральний статус. Російський президент Борис Єльцин, що перебував у той день в Іркутську, заявив, що йому соромно за такі дії Державної Думи. Російське МЗС анулювало цю постанову» [5, с. 223].

Слова Леоніда Кучми щодо поведінки російських ЗМІ та багатьох моральних авторитетів стали пророчими: «Мені досить часто спадало на думку питання: як деякі видатні росіяни нової формації — добре освічені, часто із знанням іноземних мов, зі світоглядом та, здавалося б, тонким розумінням багатьох світових проблем, — як ці люди можуть виявляти необізнаність, коли мова йде про Україну? Серед людей, яких я маю на увазі, є й депутати російської Думи, включаючи досить визнаних і помітних, і урядові фігури, і громадські діячі, і політологи, й впливові журналісти. Імена деяких з них навіть пов'язані з демократичним рухом радянських часів, та й нині серед них зустрічаються люди з репутацією «європейців» і демократів» [2, с. 89].

Роль національних героїв була, є і буде важливим чинником в історії народу. Л. Д. Кучма як Президент розумів необхідність та важливість національних героїв для незалежної країни, саме тому в главі VIII «Про національних героїв» міститься розповідь про життя і діяльність Володимира I і Ярослава Мудрого. Особлива увага приділяється особистості Богдана Хмельницького як творця української державності. Переяславська рада про возз'єднання Лівобережної України з Росією (1654) розглядається як вимушений і необхідний компроміс, зумовлений історичними обставинами. Гетьмана Мазепу Кучма оцінює як патріота та борця за незалежність, що лише підтверджує висловлену автором думку про необхідність вироблення фахівцями обох країн спільного вирішення спірних питань. Думка автора щодо цієї історичної особи: «Він що, зробив це з користі? Він, один з найбагатших людей Європи? Або, може бути, з легковажності? Такий досвідчений? Значить, він перейшов на бік Карла XII з кар'єрних міркувань? На сімдесятому році життя і вже зробивши максимально можли-

ву для себе кар'єру? Але, може бути, він просто вирішив долучитися до сторони, що явно перемагає? Мазепа, хоч нагадати, перейшов з вірними людьми через Десну в розташування шведської армії після серйозної поразки шведів у Лісовій, коли Карл XII виявився без необхідних боєприпасів і провіанту, без надії на людські підкріплення» [2, с. 250; 3, с. 223].

Цікавою є така думка автора: «Скільки б ми не ламали голову, ми не знайдемо іншого пояснення, крім того, яке дав сам гетьман. Біль і страх за долю України — ось що рухало ним... Мазепа був, схоже, переконаний, що його перехід з кількома тисячами козаків на бік Карла XII відведе від України кровопролиття, бо цар не захоче збільшувати в таку мить число своїх ворогів. Всупереч очікуванням Мазепа, народ його не підтримав. Для селян він був уособленням закріпачення. Як ні при кому іншому, при Мазепі в Україні розвинулося кріпосне право. У наші дні, зауважує Кучма, упереджень ставлення до Мазепа як зрадника свідчить про звичку до одновимірного світу. «Звідси лише крок до присвоєння монополії на любов до батьківщині!. Ці слова я відношу і до тих, хто погано ставиться до Богдана Хмельницького. Таких менше, але є і вони» [2, с. 126].

Передбачаючи вигадку російських шовіністів, що Україна створена Радянською владою, Леонід Данилович детально описує політику радянської «українізації». Він аналізує три версії державності — Центральної ради (березень — грудень 1917 р., січень — квітень 1918), гетьманат Скоропадського (1917-1918) і Українську Директорію (листопад 1918, листопад 1920) — і порівнює діяльність даних органів з практикою більшовиків. На думку автора, Лазар Каганович, навесні 1925 року став генсеком ЦК КП(б) України і «по-сталінськи» здійснив «українізацію», зіграв, «як не дивно», позитивну роль у той період.

Говорячи про українське радянське керівництво — Георгія П'ятакова, Дмитра Мануїльського, Власа Чубара, Еммануїла Квиринга, Кучма називає їх інтернаціоналістами в лапках, а в людях «другого ешелону» — Миколу Скрипника, Григорія Гринька та ін. бачить носіїв твердого національної свідомості, зразок відповідальності перед своїм народом.

Тема Голодомору є болючою для сучасного українського суспільства й до наших днів. Політик цю трагедію українського народу подає через особисте сприйняття. «Про голодні роки я дещо чув від матері, але на її пам'яті, починаючи з Громадянської війни, їх було стільки, що вона ніяк не виділяла спеціально 1932-й (коли народилася Віра) і 1933-й. Вперше подробиці про ці страшні роки я прочитав не українського, а російського письменника Михайла Алексєєва, в 1981 році. В журналі друкувався його роман «Забіяки», там йшлося про голод в його рідному Поволжі. 1932-й і 1933-й були врожайними роками, але «заготівельники» вигребли все, включаючи посівне і фуражне зерно, і взимку люди почали вмирати один за одним, а в живих не було сил копати могили. З 600 дворів (а «двір» — це могло бути і 10 осіб, і навіть більше) у 450 не залишилося, після двох років голоду, ні однієї людини, а в інших 150 — по одному-два. Так було у всіх сільськогосподарських районах СРСР, але Україні дісталася гірше інших — наші дослідники доводять це з цифрами в руках» [1, с. 125].

Автор продовжує: «Вже в 90-ті роки я ознайомився з рядом матеріалів про український Голодомор, від них волосся стає дибки. Але сильніше документів на мене подіяв нарис письменника Анатолія Стріляного «Без патронів». Мені цей нарис повідомив про людську натуру щось нове... Жертви і лиходії-активісти (чомусь їх називали «яструбки») Голодомору в старості жили майже як зразкові сусі-

ди, ходили один до одного в гості... Воістину ми, українці, — народ Божий» [2, с. 234].

До читачів доводиться: голод 32-33 року прокотився всіма сільськогосподарськими районами СРСР, це була загальна трагедія; заготівельники, силове забезпечення та активісти були з місцевих; головною житницею країни була в той час Україна, тому найжахливіші «жнива скорботи» зібрані там.

На думку Л. Д. Кучми, «Голодомор» був нашим загальним нещастям, ось що він пише про це: «Радянський більшовизм був нашою спільною творчістю, спільним наївним і злощасним поривом до світлого майбутнього» [2, с. 129].

Автор монографії на початку третього тисячоліття так прокоментував сепаратистські рухи на Донбасі, вважаючи їх безперспективними: «Донські козаки, наприклад, виступили з заявами на підтримку сепаратизму Донецького регіону, зазначивши появу «унікального шансу відновлення історичної справедливості і повернення Війську Донському його історичних територій, свого часу штучно відірваних від Росії більшовиками». А ряд татарських організацій Росії заявили про «спільність історичних коренів і страждань в новітній історії татар і українців». Дивно, але там, мабуть, не розуміють, що актуалізація ідеї автономізації неминуче призведе до спалаху кримсько-татарського сепаратизму, а значить, і до обмеження російського впливу в Криму» [2, с. 145].

Кучма зауважував, що ні Росія, яка зайнята вирішенням серйозних проблем (Чечня, корупція, реформування вертикалі влади), ні Євросоюз, який прийняв нещодавно низку нових членів, не в змозі «переварити» частини розколотої України. Цю схему, що обговорюють політтехнологи, дуже непросто здійснити на практиці.

Автор наголошував: у Росії існують власні латентні точки конфедералізації (Сахалін, Калінінград, Чечня, Татарстан), і придбання ще однієї такої потенційно вибухонебезпечної (зрозуміло, в складі Росії) території навряд чи буде доцільно. Саме тому сучасні новини, що надходять з Росії, такі як фактична незалежність Чечні і урізання соціальних програм, є прямими похідними анексії Криму та підтримки сепаратистських рухів на Півдні України, що і передбачав на сторінках своєї монографії Кучма.

Зараз у Верховній Раді лунають голоси про повернення статусу ядерної держави. Під час президенства Леонід Кучма вважав, що «Україна правильно зробила, відмовившись від статусу ядерної держави» [1, с. 264], адже Україна, попри всі свої економічні негаразди, виявила певну наполегливість і послідовність, змусила ядерні держави погодитися гарантувати її безпеку. На сторінках своєї монографії Леонід Кучма не раз повертається до близької для нього і, можна сказати, особистої теми — історії розвитку ракетно-ядерного комплексу. Президент аналізує проблему співвідношення «радянського», з одного боку, і «російського» і «українського» — з іншого, перераховуючи більш ніж значний список космонавтів і конструкторів українського походження. Все це є відображенням неподоланих комплексів, перетурбаціями складного періоду становлення національної держави.

Таким чином, підсумовуючи, можемо стверджувати, що другий Президент України тісно пов'язував роль особистостей у державотворчих процесах та їх неоднозначність в історичній пам'яті суспільства. Леонід Данилович наголошував, що мотиви Івана Мазепи щодо його переходу на бік Карла XII були продиктовані не стільки корисливістю, а в першу чергу тривогою за долю України, саме тому «зрада» Мазепи виглядає такою лише в очах

упередженого спостерігача. Кучма стверджує, що Петро хотів знищити Гетьманщину, саме тому перехід Мазепи на сторону шведів — це є виважений політичний крок, продиктований тогочасною політичною ситуацією, а не вчинок Іуди. Можна сказати, що і сам Л. Д. Кучма є творцем сучасної України.

Кучма першим з чиновників вищого рангу заговорів: Голодомор як про лихо, яке багато хто досі вважає наслідком помилок радянського уряду чи результатом неврожаю, а не цілеспрямованою акцією сталінського уряду проти українського селянства. Автор інтерпретує цю трагедію як загальносоюзну біду, що зачепила усі хліборобські регіони Союзу, а не винятково як українську трагедію.

Другий Президент не обійшов увагою і питання кримського та донбаського сепаратизму. Події «Русской весні» в Криму та Донбасі підтверджують його думку; він доводив, що ці території є невід'ємними частинами незалежної України зі спільною історичною долею. Автор наполягав, що сепаратизм цих територій не має під собою ніяких ґрунтовних підстав, крім імперських амбіцій владних кіл Росії, а Росія не в змозі забезпечити ці території, тому що сама має такі точки розколу. Прогноз автора про майбутнє цих територій в складі Російської Федерації справдився.

Таким чином, можна вважати, що думки другого Президента України Л. Д. Кучми, виголошені ним у книзі «Україна — не Росія», є цікавими та злободенними. Треба додати, що більшість прогнозів автора справдилися. Саме тому книга «Україна — не Росія» є цікавим об'єктом дослідження для майбутніх поколінь українських вчених і є актуальною для сучасної України.

Література та джерела

1. Бондаренко К. Портрет на фоні епохи / К. Бондаренко. — Х.: Фолио, 2007. — 635 с.
2. Кучма Л. Д. Україна — не Росія / Л. Д. Кучма. — К.: Поліграф, 2007. — 420 с.
3. Корж Г. П. Настоящая биография второго Президента Украины / Г. П. Корж. — Х.: Фолио, 2007. — 413 с.
4. Луканов Ю. Третій Президент : Політичний портрет Леоніда Кучми / Юрій Луканов. — К.: Такі справи, 1996. — 154 с.
5. Сабов А. Леонид Кучма: Украина — не филиал России [Электронный ресурс] / А. Сабов. — Режим доступа: [http:// www.rg.ru/ Anons/arc_2003/0916/6.shtm](http://www.rg.ru/Anons/arc_2003/0916/6.shtm). — Дата обращения: 27.02.2017.

REFERENCES

1. BONDARENKO, K. (2007) Portret na fone jepochi — Portrayt is on a background of the epoch. Har'kov: Folio. (In Russian).
2. KUCHMA, L. D. (2004) Ukraina - ne Rosiya — Ukraine — is not Russia. Moskow: Vremja. (In Russian).
3. KORZH, G. P. (2005) Nastojashaja biografija vtorogo presidenta of Ukrainy — Real biography of the second president of Ukraine. Har'kov: Folio. (In Russian).
4. LUKANOV, Yu. (1996) Tretiy prezident: Politychnyy portret Leonida Kuchmy — The third President: the political portrait of Leonid Kuchma. Kyiv: Taki spravy. (In Ukrainian).

**Президент Віктор Ющенко –
до сліз українець**

**Основні дати життя і діяльності
Віктора Ющенко**

- 1954 р., 23 лютого** – народився в с. Хоружівка Недригайлівського району Сумської області в родині сільських вчителів.
- 1975 р.** - закінчив Тернопільський фінансово-економічний інститут. Після навчання рік відслужив у лавах Радянської армії у прикордонних військах на радянсько-турецькому кордоні недалеко від Ленінакана (Гюмрі, Вірменія).
- 1975 р.** — помічник головного бухгалтера колгоспу «40-річчя Жовтня» в селі Яворів Косівського району Івано-Франківської області.
- 1976 р.** - влаштувався у районному відділенні Держбанку СРСР в смт Улянівка Білопільського району Сумської області. 1977-го, у віці 23 років, вступає до КПРС. Цього ж року одружився зі Світланою Колесник.
- 1985 р.** - працює у відділі кредитування і фінансування сільського господарства Держбанку СРСР.
- 1987 р.** - на запрошення Вадима Гетьмана перейшов у київське відділення Агропромбанку СРСР.
- 1992 р.** — перший заступник голови правління Акціонерного комерційного агропромислового банку «Україна».
- 1993 р.** - за рекомендацією Вадима Гетьмана і за підтримки тодішнього Голови Верховної Ради Івана Плюща обійняв посаду голови Національного банку України. Перебував на цій посаді до грудня 1999 року (у 1997 вдруге переобраний на цю посаду).
- 22 грудня 1999 р., з 22 грудня до травня 2001 року** — Прем'єр-міністр України.
- 2004 р.** - бере участь у президентських виборах.
- 2005 р., 23 січня** - відбулася інавгурація Президента України Віктора Ющенко.⁵³

---

⁵³ https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

Співбесідник відомого журналіста Дмитра Гордона, здається, Михайло Бродський, в одній з телепередач назвав Ющенка Президентом невикористаних шансів. А Ганна Герман, яка перебувала у статусі опозиціонерки за часів другого Президента, в телеінтерв'ю якось сказала, що Віктор Ющенко – справжній український президент. Щодо грубим, образливим визначенням, то їм у книзі не місце.

В унісон названим оцінкам мій перспективний аспірант з задоволенням погодився взяти за дослідження тему дисертації «Драматизм, приреченість і перспективність державних ініціатив Президента України Віктора Ющенка». Добірки аспіранта будуть наведені далі.

Конкретних фактів впливу Віктора Андрійовича на роботу колективу кафедри не багато. Але вони потужні. Перед усім, його участь у реалізації ідеї четвертої і п'ятої Всеукраїнських наукових конференцій «Інтелігенція і влада». На моє звернення до Президента про фінансову допомогу українським дослідникам з розумінням і чіткістю дій відгукнувся його виборчий штаб.

Оргкомітет конференції був приємно вражений таким щирим ставленням до нашого прохання. Наведу відповідні документи у їх послідовності.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ВИБОРЧИЙ ШТАБ "НАША УКРАЇНА"
ПРОГРАМНО-ІДЕОЛОГІЧНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ

04070 м. Київ, вул. Спаська, 37 Тел. (044) 206-60-75 E-mail: ideology@ua.org.ua

Вих. № _____ від 16 січня 2006 року

Керівнику виборчої кампанії –
керівнику Центрального виборчого штабу
"Наша Україна"
Р.БЕЗСМЕРТНОМУ

Копія:
Заступнику Керівника виборчої кампанії –
керівника Центрального виборчого штабу
М.КАТЕРИНЧУКУ

Доповідна записка

На виконання Вашого доручення (до вх.№03-01/1473 від 10.01.2006) Департаментом розглянуто звернення доктора історичних наук, завідувача кафедри Одеського національного політехнічного університету професора ГОНЧАРУКА Г.І. щодо проведення у другій половині березня 2006 у м.Одеса IV Всеукраїнської наукової конференції "Інтелігенція і влада".

За результатами розгляду матеріалів конференції та особистого спілкування вважаємо за доцільне підтримати ініціативу професора Гончарука Г.І.

Пропонуємо Вам визначити представників від Блоку, які візьмуть участь у роботі конференції.

З повагою,

Нижник Р.
Керівник Департаменту

Центральний виборчий штаб
Центральної партії "Наша Україна"
ЗАРЕЄСТРОВАНО № 14-03

Віктор Ющенко

Далі в той же день. Центральний штаб Народного Союзу «Наша Україна». Керівник виборчої компанії – керівник Центральної виборчого штабу

ОТ:ШТАБ

НОМЕР ТЕЛЕФОНА: 80442066031

ЯНВ. 26 2006 12:47 СТР1

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ВИБОРЧИЙ ШТАБ
НАРОДНОГО СОЮЗУ НАША УКРАЇНА

КЕРІВНИК ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ –
КЕРІВНИК ЦЕНТРАЛЬНОГО ВИБОРЧОГО ШТАБУ

До вх. № 14-03/1538 від 16 січня 2006 року

Згоден.
н. П. Глицишук

Григорію Григорійовичу
читати.

 Р. БЕЗСМЕРТНИЙ

Коли вчені дізнались про уважне ставлення до нашої пропозиції від виборчого штабу Віктора Ющенка, вони проявили якнайвищу зацікавленість у проведенні конференції. Надійшло до оргкомітету 200 заявок з проханням включити їх виступи до програми конференції. Як ніколи раніше, так пізніше, не було видано стільки публікацій: аж три випуски, три книги. А відомо, що для запрошення на конференцію важливо не стільки особистий виступ, скільки надруковані чи то доповідь, чи тези. Саме публікації залишаються з авторами на все життя, позитивно впливають на конкурсні обрання, залишаються в фондах головних бібліотек вічно. Представник Президента у Верховній Раді України, заступник голови Комітету Верховної Ради України Юрій Ключковський надіслав тему своєї доповіді на пленарному засіданні IV Всеукраїнської наукової конференції «Інтелігенція і влада». Тема така: «Політичні партії та соціальні групи: проблеми представництва та взаємодії» Конференція відбулась 20 - 21 березня 2006 року.

Зворушливо говорить про Віктора Ющенка Кондоліза Райс. Вона згадує, що у 1998 році президент Леонід Кучма звертається до Віктора Ющенка, на той час голова Національного банку України. Очільнику держави був вкрай потрібний компетентний прем'єр-міністр. А Ющенко мав такі дані. Банкіра краще знали за успішне впровадження гривні та вдале модернування впливу на Україну російської фінанккризи 1998 року. Ющенко добре впорався з роботою, забезпечивши зростання на 5% після дев'ятьох років падіння економіки й доставши схвалення МВФ та Світового банку.

Але, не дивлячись на бездоганний звіт, вже через рік уряд Ющенка пішов у відставку. Верховна Рада проголосувала за відставку. Очевидно, прем'єр-міністр дошкулив потужним бізнесовим інтересам своєю агресивною антикорупційною компанією.

Володимир Горбулін, який був радником президента Віктора Ющенко з питань національної безпеки і очільником РНБОУ, у своїй книзі «Мій шлях в задзеркалля» присвятив йому дев'ятий розділ «Ющенко. У зоні турбулентності». Тут знаходимо ствердження, що Ющенко був насправді єдиний, хто взявся за виконання місії лідера нації з невгамовною широкою спрагою перетворення та нового облаштування України шляхом її інтеграції в західний простір. Зокрема, читаємо на сторінці 153:

«Ющенко досить легко маневрував між політичною необхідністю й економічними догмами. Наприклад, чудово розумів, що навіть членство України в НАТО або ЄС не створить українським виробникам озброєнь і військової техніки практично жодних преференцій на ринку країн НАТО і ЄС. Погоджувався з тим, що тільки участь у спільних проектах відкриє Україні реальний шлях до Європи. Причому не лише щодо ОПК, а взагалі до наукоємних виробництв. Ми говорили про те, що швидко досягнути результативного рівня співробітництва з Європою «українська оборонка» шансів майже не має. Але тільки західні технології здатні зупинити наше відставання. Він, як мені тоді бачилося, був готовий узятися за невдячну роботу стиковки підприємств вітчизняного машинобудування з прогресивним світом західних корпорацій і концернів. Невдячну, бо Ющенко звітував собі: лаври з'являться не скоро й дістануться точно не йому».

Кондоліза Райс стверджує, що Віктор Андрійович наразився на конфлікт із президентом, який заздрив своєму успішному і популярному колезі.⁵⁴ Американка згадує і про Президента Віктора Ющенка. Зокрема, стосовно Плану дій щодо членства в НАТО. Вона щиро бажала допомогти Україні. *«Я сказала членам Ради національної безпеки, що ще кілька місяців я перебувала під сильним впливом особистості Ющенко».*⁵⁵ А ще до цього вона описала першу зустріч з ним. Наведу цитату тому, що передати своїми словами майже не можливо.

«Президент Буш і я нарешті одержали змогу зустрітися з новим демократичним лідером України на саміті НАТО в лютому 2005 року. Ми прийшли трохи зарано, бо така була в президента звичка. Всі чекали на зустріч із відважним і навіть ніби легендарним Ющенком. Але тепер нашої делегації ще треба було пристосуватися до того, що ми мали побачити. «Не дивуйтеся, — попередив Джон Гербст, наш посол в Україні. — У нього нечуваний вигляд». Джон був людиною емоційною, але ніщо не могло приготувати нас до того, що ми мали побачити.

Ющенко був високим, і легко було уявити, що колись він був напрочуд гарним. Тепер через отруєння його рябе лице було безладно вкрите пурпуровими й зеленими плямками, а вуха значно побільшали. Його супроводжувала чарівна, елегантна дружина, яка спиралася йому на руку. Звичайно, про його зовнішність ніхто нічого не сказав, хоча президент поцікавився, як він почувається. «Дякую, я одужую», — відповів Ющенко.

Президент Буш, однак, продовжив розмову, дивлячись йому просто в очі, але не торопіючи. Вони обговорили передвиборчу обіцянку Ющенка вивести українські війська з Іраку. Президент запевнив його, що все зрозумів. Перейшли

⁵⁴ Кандоліза Райс. Демократія. – С. 131 – 132.

⁵⁵ Там само. – С. 139.

до стану економіки. Ющенко пообіцяв боротися з корупцією й забезпечити приватні інвестиції. Співрозмовники трималися своїх позицій. Проте важко було зосередитися на тому, що казав українець. Загалом ситуація складалася сумно. Мабуть, жажливо було щоранку дивитися в дзеркало й бачити, чого коштувала йому відданість своїй країні.

Однак особисту жертву варто розташувати в перспективі: українська демократія встояла, і цей чоловік був вільно обраним президентом неопереної незалежної країни. Саме там і тоді Ющенко сказав президенту Бушу, що хоче приєднатися до НАТО. «Це буде гарантія нашої демократії», — сказав він. Президент США вагався... він не хотів обіцяти щось, чого не міг дати. Але він ніколи не забував про той момент, коли президент України — спотворений невдалим замахом на життя — звернувся до Америки по захист.⁵⁶

А тепер ще одна цитата з тієї самої причини .

«У січні 2008 року українець попросив мене про зустріч під час роботи Давоської конференції у Швейцарії. Дістатися до місця зустрічі було важко: машина ледве рухалася через щільний рух на по-зрадницьки вузьких дорогах. Наша автівка застрягла. Я позирала на годинник. Нарешті сказала: «Ходімо пішки».

«Жартуєте», — сказав Марті Краус.

«Автівкою ми туди не доїдемо», — відповіла я.

Тож ми вийшли з машини й подалися нагору до президентського готелю — «Бельведеру». Добре, що я в дитинстві багато займалася ковзанярством, бо тоді було досить ковзко. Ми вкрай задихалися, але прийшли вчасно.

Ющенко часу не марнував. «Нам конче потрібний План дій щодо членства в НАТО», — сказав він. Я взялася пояснювати всі складнощі процесу й запропонувала, що, може,

---

⁵⁶ Там само. — С. 135 — 136.

краще відкласти рішення, допоки Альянс виявить більше одностайності. Він перебив: «Інакше це буде кінцем нашої демократії. Невідомо, хто буде наступником президента Буша, а йому ми довіряємо». Я поглянула на його спотворене обличчя й побачила, як йому набігають сльози на очі. І я ледве втримувала плач.⁵⁷

Чітко і своєчасно відреагувала «Наша Україна», політична партія Віктора Ющенка, на наше звернення про підтримку V Всеукраїнської конференції «Інтелігенція і влада». Ось документ.

⁵⁷ Там само. – С. 139.

Голова організаційного комітету
V Всеукраїнської наукової конференції
«Інтелігенція і влада»
професору Одеського національного
політехнічного університету
Гончаруку Григорію Івановичу

Шановний Григорію Івановичу!

Центральний виконавчий комітет політичної партії «Наша Україна» підтримує Вашу пропозицію щодо проведення V Всеукраїнської наукової конференції «Інтелігенція і влада» в межах зазначеного Вами кошторису (фінансові витрати Партії), вносячи даний Проект на першочергове фінансування.

Заступник Голови
Центрального виконавчого комітету

Крикунов Ю.В.

Як і в IV конференції, в оргкомітет надійшло близько 200 заявок. Вразила несподіванка: прохання включити до програми промову Президента України В.А. Ющенко «Співпраця інтелігенції і влади – фактор національної незалежності, добробуту українського народу».

За декілька тижнів до конференції мене викликає начальник Управління освіти і науки Одеської обласної адміністрації Дмитро Демченко. Він почав з того, що очікується приїзд до Одеси Президента України Віктора Ющенко. Обласна адміністрація просить вас, Григорію Івановичу, як голову Одеського обласного конгресу української інтелігенції, виступити на зібранні з нагоди зустрічі з головою держави у рамках його передвиборчої компанії. Мені здавалось, що начальник управління начебто тушувався, був надто серйозним і обережним. Його можна було зрозуміти з огляду на шалену антипрезидентську травлю в засобах масової інформації та з боку уряду. Давши згоду виступити, прийшов до себе на кафедру. Незабаром телефонний дзвінок. Чоловічий голос клерка з названого Управління просив за пару днів подати у письмовому виді текст свого виступу на згаданому зібранні. На що я відповів:

— Шановний, я за комуністичних часів не подавав попередньо тексту свого виступу начальнику. До речі, мені більше подобається виступати не по написаному.

Зустріч з Віктором Ющенко відбулася в актовому залі у приміщенні філіалу Академії управління при Президентові України. В президії, поруч з головою держави, сиділа голова Київської обласної державної адміністрації Віра Ульяновченко і ще хтось. Зважаючи на те, що Віктор Андрійович обрав курс України в Європу, я серед іншого у своєму виступі торкнувся західноєвропейських зв'язків правителів Київської Русі. Зокрема Ярослава Мудрого, який був одружений з донькою шведського короля Інгігердою. Його донька Єлизавета

Ярославна вийшла заміж за норвезького короля Герольда Суворого, друга дочка – Анна Ярославівна – була одружена з французьким королем Генріхом II, третя дочка Анастасія стала дружиною угорського короля Андрія I. Його сестри і брати поріднилися через шлюб із знатними родами низки європейських держав. Закінчив свій виступ словами: *«Вельмишановний Вікторе Андрійовичу, ведіть нас впевнено і швидко до Європи. Це наш історичний дім».*

Не відходячи від мікрофона за трибуною, я подякував Президенту за підтримку нашої конференції і сказав, що приніс йому запрошення. Віктор Андрійович піднявся з-за столу, швидко направився до трибуни, я вийшов йому на зустріч, вручив йому красиве запрошення й програму конференції. Він міцно потиснув мені руку і сказав, що відгукнеться на запрошення.

Президент України

Організаторам, учасникам і
гостям П'ятої всеукраїнської
наукової конференції
«Інтелекція і влада»

Дорогі друзі!

Щиро вітаю із початком роботи вашого поважного форуму.

Питання відносин між інтелекцією і владою – надзвичайно актуальне для нашої країни й суспільства. Перекоаний, що воно має розглядатися передусім у площині національного становлення, утвердження демократії, глибинних перетворень як в гуманітарній та економічній сфері, так і в самому державному механізмі. Успішність виконання цих базових завдань безпосередньо залежить від того, чи зможуть інтелекція і влада знайти спільну мову, виробити нову, конструктивну модель взаємостосунків.

У цьому я вбачаю запоруку розвитку української нації в руслі сучасних європейських тенденцій, її здатності вчасно і адекватно відповісти на непрості виклики сьогодення.

Упевнений, що в ході обміну думками ви запропонуєте нові підходи і практичні рекомендації щодо посилення ролі інтелекції в розбудові України.

Бажаю здоров'я, щастя, натхнення й успішної роботи.

Віктор ЮЩЕНКО

Учасники конференції прийняли одностайно під оплески звернення.

**«Звернення
учасників П'ятої всеукраїнської наукової конференції
“Інтелігенція і влада”**

Шановні громадяни України !

Учасники нашого форуму, а це понад 200 вчених-істориків, філософів, політологів, соціологів тощо, вважають за необхідне висловити свою підтримку на президентських виборах чинному Президенту Віктору Ющенку.

Віктор Ющенко є фаховим економістом та фінансистом, який користується світовим визнанням. Саме цими якостями має володіти глава держави, щоб оздоровити українську економіку та сприяти економічному зростанню.

Віктор Ющенко - єдиний з кандидатів в Президенти, хто запропонував шляхи виходу з політичної кризи. Його проект змін до Конституції передбачає запровадження більш притаманної Україні президентсько-парламентської республіки, подолання хаосу та безвідповідальності у владі, розширення повноважень місцевого самоврядування та прав місцевих громад. Президентський проект - єдиний з варіантів нової Конституції, який отримав позитивні відгуки з боку Венеціанською комісією.

Віктор Ющенко є істинним демократом, який послідовно та принципово відстоює демократичні ідеали та стандарти в своїй політичній та громадській діяльності. Віктор Ющенко - єдиний з усіх політиків періоду незалежності, який запропонував, щоб нову Конституцію приймав весь український народ шляхом всенародного референдуму.

Президент протягом всієї своєї каденції докладав постійних зусиль з відродження української культури, мови, освіти тощо, повернення історичної пам'яті українсько-

му народові. Він послідовно відстоює ідею єдиної помісної церкви.

Віктор Андрійович є політиком європейського рівня, він запропонував і протягом 5 років реалізовував зовнішньополітичну стратегію України, яка передбачає інтеграцію до об'єднаної Європи, участь у Світовій організації торгівлі, співпрацю з структурами колективної безпеки за одночасного збереження добросусідських відносин з Російською Федерацією та іншими пострадянськими країнами.

Досвід роботи на посаді глави держави, цінні напрацювання та стратегічне бачення місця і ролі України у світі є додатковими перевагами Віктора Ющенко як кандидата в Президенти.

Ми впевнені, що вибір України на користь Віктора Ющенко є єдино можливим та вірним.

24.12.2009 р.
м. Одеса»

Засоби масової інформації, не зважаючи на близьке наближення нового 2010 року повідомляли про хід конференції. А газета «Вечерняя Одесса» розмістила звіт про форум науковців навіть 9 січня наступного року.

«ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ И ВЛАСТЬ»

5-Я ВСЕУКРАИНСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

В Одессе 24—25 декабря на базе Национального политехнического университета проходила пятая Всеукраинская научная конференция «Интеллигенция и власть», в работе которой приняли участие около 200 ученых — историков, философов, политологов, социологов, экономистов — из Киева, Донецка, Ивано-Франковска, Харькова и других городов Украины

Конференция проводилась при содействии политической партии «Наша Украина».

— Кажется, совсем еще недавно нас учили, что гегемон-ном революции и главной движущей силой является рабочий класс. О роли интеллигенции в развитии производительных сил, производственных отношений, экономики, благосостояния граждан, культуры, если и вспоминали, то мимоходом, — рассказывает о целях и задачах состоявшегося форума председатель его оргкомитета, доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории и этнографии ОНПУ Григорий Иванович Гончарук. — Но ученые Украины, которые начали и продолжают дискуссию на каждой новой конференции, доказывают обратное: интеллигенция — мощная сила в сферах науки, экономики, компьютерных технологий, образования, культуры, языка и так далее.

Обсуждение проблем, обозначенных в самом названии конференции и связанных с ролью и значением украинской научной, технической, культурной элиты в жизни государства, участием интеллигенции в формировании политических партий, структур власти, общественной мысли, в воспитании молодежи тому подобном, проходило в семи секциях, на двух пленарных заседаниях.

Тепло встретили участники конференции адресованное им приветствие Президента Украины Виктора Ющенко, который, в частности, отметил: «Вопрос взаимоотношений интеллигенции и власти чрезвычайно актуален для нашей страны и общества. Уверен, что он должен рассматриваться, прежде всего, в плоскости национального становления, утверждения демократии, глубинных преобразований как в гуманитарной и экономической сферах, так и в самом государственном механизме. Успех выполнения этих базовых задач непосредственно зависит от того, смогут ли интеллигенция и власть найти общий язык, разработать новую, конструктивную модель взаимоотношений. В этом я вижу залог развития украинской нации в русле современных европейских тенденций,

ее возможности своевременно и адекватно ответить на непростые вызовы времени...»

Участники конференции, в свою очередь, приняли обращение к соотечественникам, в котором выразили поддержку на президентских выборах действующему Президенту Виктору Ющенко, подчеркивая, что он — «единственный из кандидатов, кто предложил пути выхода из политического кризиса. Его проект изменений в Конституцию предусматривает присущую Украине президентско-парламентскую республику, преодоление хаоса и безответственности во власти, расширение полномочий местного самоуправления и прав местных громад...»

На пятой Всеукраинской конференции «Интеллигенция и власть» были также приняты рекомендации относительно дальнейшей разработки этой темы, которая уже более десяти лет исследуется на кафедре истории и этнографии Украины Одесского национального политехнического университета.

*«Вечерняя Одесса»,
№ 1-2 (9132—9133), 9 января 2010»⁵⁸*

Того ж дня і газета «Чорноморські новини» опублікувала розширений репортаж і текст Звернення.

Чутливість, здатність почути людину, проникнутися її турботами, допомогти вченим-гуманітаріям, відповідальність, пунктуальність, єдність слова і справи, і у всьому людяність – такими видалися нам стосунки з президентом Ющенком та його командою. Як впливає зі слів Кондолізи Райс, Ющенко – до сліз українець. Учасники IV і V Всеукраїнських конференцій теж були до глибини душі зворушені увагою третього Президента та його команди до себе та організаторів конференції. Дехто з жінок змахував з очей сльози.

⁵⁸ Г. І. Гончарук і ті, хто про нього. Газетні розум та емоції. – Одеса: Астропринт, 2012. – С. 411 – 412.

Пропонуємо читачу три коротенькі статті аспіранта Василя Реутського, який пише про діяльність Віктора Ющенко.

Президентські ініціативи Віктора Ющенко

Віктор Андрійович Ющенко, перебуваючи на посту Президента України, виявився не абияким патріотом своєї країни. З самого початку своєї каденції він розпочав процедуру впровадження законотворчих ініціатив, направлених на відстоювання інтересів українського народу, його самобутньої культури та історичного надбання.

Головною ініціативою третього Президента незалежної України був процес всесвітнього визнання Голодомору 1932-1933 років геноцидом українського народу. І з таким твердженням погоджуються більшість вітчизняних науковців, які в певній мірі досліджували державницьку діяльність В. Ющенко.

З ініціативи Президента в усіх областях України, в тому числі і в Одеській, були підготовлені і видані ґрунтовні дослідження про жертв Голодомору 1932-1933 років, встановлювалися і урочисто відкривалися у містах і селах пам'ятні знаки невинним жертвам.

Проте не Голодомором єдиним увійшов Віктор Андрійович в аннали української історії. Саме завдячуючи його державницьким ініціативам були реабілітовані воїни Української Повстанської Армії, що впродовж десятиліть перебували під цензурним ковпаком Кремля. Український народ нарешті отримав змогу шанувати своїх героїв. Вони зрівнювались в правах з ветеранами другої світової війни. Це, звісно, викликало певне обурення серед проросійського населення. Та В. А. Ющенко зазначив: "Тисячі й тисячі українських юнаків і дівчат зі зброєю в руках вийшли на бій від-

разу із двома людиноненависницькими імперіями - німецько-фашистською й радянсько-комуністичною. Їх справа здавалася безнадійною, але вони протиставили імперській силі силу духу й перемогли. Імперії рухнули, і на їх руїнах з'явилася незалежна, соборна, демократична Україна"[1]. Така президентська позиція поставила крапку в питаннях сприйняття вояків УПА.

З приходом до влади, В. Ющенко кардинально змінився вектор зовнішньої політики України, якщо до цього моменту вона була орієнтована на схід, то після подій помаранчевої революції змінилась на захід. Майже одразу було взято курс на інтенсифікацію євроатлантичної інтеграції держави з метою прискорити вступ України до НАТО.

Ющенко перший з президентів хто боровся за висвітлення білих плям української історії, саме для цієї мети був створений Інститут національної пам'яті України, головним завданням якого є посилення уваги суспільства до історії України, забезпечення всебічного вивчення етапів боротьби за відновлення державності України у ХХ столітті та здійснення заходів з увічнення пам'яті учасників національно-визвольної боротьби, жертв голодоморів та політичних репресій. Даний Інститут приймав активну участь в процесі реабілітації воїнів Української Повстанської Армії, висвітлені злочини радянського режиму по відношенні до пересічних українців. Саме завдячуючи Інституту національної пам'яті в Україні пройшов процес декомунізації.

В.А. Ющенко своїм особистим прикладом вчив українців любити свою державну мову, він перший з Президентів, що переймався проблемою українського книговидання. Під час виступу на урочистому відкритті 16-го Міжнародного форуму видавців у Львові Ющенко промовив: «Я закликаю спільно зі мною підтримати українське книговидання,

українську книгу. Ми знаходимося ще серед повені, але нашим ковчегом будуть люди, які візьмуть до рук українську книгу, підтримають її» [2].

До речі, варто нагадати, що саме при Президентові В. А. Ющенку в Україну було впроваджено зовнішнє незалежне оцінювання для випускників шкіл, що принципово змінило систему вступу до вишів.

Підсумовуючи вище сказане можемо прийти до висновку, що В. Ющенко, перебуваючи на посаді Президента України, проявив себе як талановитий керманіч, ініціативи якого були направлені на пробудження національної самосвідомості українського народу.

Література:

- Ющенко: УПА перемогла дві імперії зля <https://ukranews.com/ua/news/10778-yushhenko-upa-peremogla-dvi-imperii-zla>
- Президент обурився <https://tsn.ua/ukrayina/yushchenko-doriknuv-uryadu-shcho-v-nogo-nemaye-sovisti.html>

Зусилля Президента Віктора Ющенка по визнанню Голодомору

Продовж багатьох років проблема голоду 1932-1933 років бентежила вітчизняних істориків, фактів зlodіянь радянської влади було безліч, але говорити про це заборонялось. З моменту здобуття незалежності ситуація по трохи почала змінюватись, слово за словом, статтю за статтею і народ почав розуміти жахіття злочинів радянської влади. Головною ж заслугою В. Ющенка, як Президента незалежної України, можна вважати його внесок в пробудженні національної пам'яті українців.

Головне завдання даного дослідження полягає в бажанні відобразити ініціативність третього Президента незалежної України, в процесі відстоювання історичної справед-

ливості в питаннях, пов'язаних з визнанням голоду 1932-1933 рр. злочином проти людяності та геноцидом українського народу.

Проблематика досліджень пов'язаних з питань голоду 1932-1933 років полягає в біполярності поглядів на дану проблему. З одного боку, виступають дослідники, які не визнають голод 1932-33 років геноцидом українського народу, або навіть злочином радянської влади, вказуючи на мільйонні втрати від голоду в тому році. З іншого боку, дослідники, що спираються на архівні матеріали, розсекречені Службою Безпеки України стверджують зворотне.

Українські політики довго спекулювали на даній темі і лише В. Ющенко поставив крапку в цьому питанні. Підписавши у 2006 році Указ «Про встановлення дня пам'яті жертв Голодомору»¹. Згодом з ініціативи Президента Верховна рада України прийняла закон, кваліфікуючи голод 1932-1933 років як геноцид українського народу. За це рішення проголосували 233 депутати Верховної Ради при необхідному мінімумі в 226 голосів. Серед тих, хто голосував «за», головним чином, депутати від партій «Наша Україна», Блоку Юлії Тимошенко і Соцпартії. Документ вводить адміністративну відповідальність за публічне заперечення Голодомору. Тоді ж СБУ опублікувала в Інтернеті 5 тисяч сторінок документів ГПУ, що відносяться до періоду масового голоду 1932-33 років. В самому Києві почали лунаати заклики до вимогу компенсації від Росії як правонаступниці СРСР — правда, лише в тому разі, якщо рішення про визнання геноциду прийме ООН. Ні одна згадка Голодомору в ті роки не обходилося без слів про тих, хто сьогодні повинен покаятися за цей злочин.²

З приходом до влади Віктора Ющенко, основою ідеологічної політики керівництва країни фактично стала тема Голодомору 1932-1933 років на Україні. По всій Україні відкривалися пам'ятники жертвам голоду, музеї та вистав-

ки, присвячені трагедії 1930-х років. Противники Ющенко стверджували, що Голодомор став для Президента чи не національною ідеєю, навколо якої він спробував згуртувати націю.

Ющенко не ставив під сумнів твердження, що Голодомор був геноцидом українців, заявляючи: «Голод на Україні 1930-х років не був смертю через голод, а вбивством народу через голод». За словами Ющенко, «голод в Україні був обраний як засіб упокорення українського народу. Ці злочини за своїми масштабами, цілям і методам, безумовно, підпадають під визначення геноциду, яке дає конвенція Організації Об'єднаних Націй 1948 року. Мета була знекровити Україну, підірвати її сили і таким чином усунути можливість відновлення української державності. Ця мета не ховалася». Згідно з цією позицією українська влада активізувала свої зусилля і на міжнародній арені, намагаючись добитися того, щоб на рівні ООН Голодомор був визнаний геноцидом, а його заперечення — злочином.

За словами Віктора Ющенко, становлення і розвиток нації може відбуватися лише за умови, що вона пам'ятає і шанує свою історію. «Коли ми говоримо про власне національне «я» і як воно має формуватися, відповідь одна: на тих сторінках історії, що прожили наші діди, прадіди», - сказав Ющенко. Говорячи про цю трагедію, глава держави зауважив, що 1933-й рік був врожайним, але в Україні голодною смертю щодоби вмирили 25 тисяч людей. Голодомор в Україні за кількістю жертв і нелюдської жорстокості став однією з найбільших гуманітарних катастроф за всю історію людства. «Цей голод був цілеспрямованим, цей голод був задуманим, це голод, який був організований і спрямований. І в цьому його головна особливість і основна сутність», - підкреслив Президент3.

«Нам дуже важливо це все зрозуміти, тому що такого геноциду не знала жодна нація... Ми втратили близько 10

мільйонів осіб. Це питання не тільки історії - це питання нашої пам'яті. Якщо у вас є пам'ять, ви повинні оцінити таке зло», - сказав Ющенко. Президент наголосив, що відкриті архіви і тисячі свідчень очевидців незаперечно свідчать: Голодомор був свідомим актом геноциду, що сталінський режим здійснив проти українського народу. Наш обов'язок як українців, сказав Ющенко, відновити історичну правду і справедливість, домогтися міжнародного визнання і засудження сталінського геноциду⁴.

Твердження В. Ющенко, що від голоду загинули від 7 до 10 мільйонів українців, викликали гнівну реакцію серед російських дослідників теми. «Президент Віктор Ющенко надав своїй країні ведмежу послугу, заявивши про 10 млн смертей і втричі завищивши кількість убитих українців», - написав американський історик Тімоті Снайдер. З тим, що дані екс-президента перебільшені, погодилися Стівен Дж. Віткрофт, Станіслав Кульчицький, Людмила Гриневич і інші дослідники цієї теми. У 1932-33 роках масовий голод був також на Поволжі і Кубані (де проживало багато етнічних українців), в Білорусі, на Південному Уралі, в Західному Сибіру і Казахстані. Найбільше українців загинуло на території сучасних Харківської, Київської, Полтавської, Сумської, Черкаської, Дніпропетровської, Житомирської, Вінницької, Чернігівської, Одеської областей і в Молдові, яка тоді входила до складу УРСР. Близько 81% загиблих від голоду в Україні були українцями, 4,5% - росіянами, 1,4% - євреями і 1,1% - поляками. Серед жертв було також багато білорусів, болгар і угорців.⁶

Дослідники відзначають, що розподіл жертв Голодомору за національністю відповідає національному розподілу сільського населення України. «Вивчаючи дані РАГСів про національну приналежність померлих, ми бачимо, що в Україні люди гинули за ознакою місця проживання, а не національності. Невисока питома вага загиблих ро-

сіян та євреїв в їх загальній кількості, оскільки вони жили переважно в містах, де функціонувала карткова система забезпечення продовольством», - пише історик Станіслав Кульчицький. За даними Станіслава Кульчицького, восени 1932 року в Україні було майже 25 тисяч колгоспів, яким влада висунула завищені плани хлібозаготівель.⁷

Незважаючи на це, 1500 колективних господарств зуміли виконати ці плани і не потрапили під каральні санкції, тому смертельного голоду на їх території не було. Саме слово «Голодомор» вперше з'явилося в друкованих працях українських емігрантів у Канаді і США в 1978 році. В СРСР в той час історикам дозволяли лише говорити про «труднощі з продовольством», але не про голод. Коли про цю тему почали дискутувати все відвертіше, 1990 року ЦК Компартії України дозволив публікацію книги «Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів»⁸.

Наприкінці своєї каденції, третій Президент незалежної України, наголосив, що за останні роки, в темі вшанування пам'яті жертв Голодомору зроблено багато. По всій Україні і в багатьох країнах світу встановлені пам'ятники невинно убитим, впорядковано місця поховань жертв геноциду. Він при цьому додав, що «йдеться навіть не про суд., а про людське засудження». Також він закликав українців взяти з історії належні уроки для завтрашнього дня. Сьогодні ми дивимося на свою історію власними очима, відновлюємо розірваний зв'язок поколінь, зазначив глава держави. Дякуючи В.А. Ющенку було встановлені імена майже 2 мільйонів убитих людей, виявлені майже 14 тис. сіл і містечок у 18 регіонах України, де був великий голод, встановлені 3577 місць масових поховань жертв, з яких вже впорядковано 3124. Крім того, як повідомив Віктор Ющенко, Служба безпеки України підтвердила 816 масових поховань, де упокоїлися сотні тисяч українців. «Ми узагальнили списки 522 населених пунктів, занесених на «чорні дошки».

Це – конкретні назви і конкретні долі», - також зазначив третій Президент. Але через брак достовірних демографічних даних того періоду чисельність втрат серед українців оцінюють дуже по-різному: від 1,8 до 7,5 і навіть 10 млн. Однак більшість фахівців сьогодні сходяться на думці, що прямих жертв Голоду було 3-3,5 млн. За підрахунками Інституту демографії та соціальних досліджень НАНУ, їх було 3,2 млн. У рішенні Київської апеляційного суду щодо винуватців Голодомору вказано число 3,9 млн5.

Отже, спираючись на все вище сказане, можна прийти до висновку, що саме дякуючи ініціативі Віктора Андрійовича Ющенка вдалось зробити неможливе, а саме оживити десять мільйонів українців, пам'ять про яких на протязі сімдесяти років, намагались знищити, замовчати, забрехати. В. Ющенко, не дивлячись на свою політичну м'якість, виявився незламним в питаннях, пов'язаних з відстоюванням національних прав та інтересів українців. Голодомор 1932-1933 років було визнано геноцидом українського народу на законодавчому рівні, на момент написання цієї статті понад два десятки країн визнали його таким. На всій території України з ініціативи В. Ющенка було встановлено десятки тисяч меморіалів пам'яті жертв голодомору, а також встановлено день пам'яті, що припадає на четверту суботу листопаду.

В. Ющенко вже десять років як залишив крісло керманча країни, а його справа досі живе, досі проводять мітинги в пам'ять про загиблих, досі запалюють свічки, досі лунають українські пісні.

Список літератури:

- Про встановлення дня пам'яті жертв голодомору (Указ Президента) N 1310/98 (199) Електронний ресурс Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1310/98/ed19981126>.

- Про Голодомор 1932-1933 років в Україні Електронний

ресурс Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16>

- Ющенко про голодомор Електронний ресурс Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/1022631-yushchenko-pro-golodomor-takogo-genocidu-ne-znala-zhodnatsiya>

- Ющенко: правда про голодомор має дійти до кожної родини Електронний ресурс Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/1889977.html>

- Голод в Україні у першій половині ХХ століття: причини та наслідки (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947): Матеріали Міжнародної наукової конференції. 20–21 листопада 2013 р. Київ, Україна.

- Голодомор в Україні (1932-1933) Електронний ресурс Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомор_в_Україні_\(1932—1933\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомор_в_Україні_(1932—1933))

- Віктор Андреевич Ющенко вилучено з Електронний ресурс Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/Ющенко,_Віктор_Андреевич

- Десять фактів про голодомор Електронний ресурс Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2013/11/131122_ru_s_holodomor_10_facts

Ініціатива В. Ющенка щодо отримання автокефалії для Української православної церкви

Всім добре відомо, що завдячуючи державницькій політиці п'ятого Президента незалежної України Петра Олексійовича Порошенка, український народ нарешті отримав Томос на автокефалію наприкінці 2018 року. Проте мало хто знає, що першим Президентом, який переймався даним питанням, був Віктор Андрійович Ющенко.

Ідею створити всеукраїнську помісну церкву В. Ющенко виношував з початку двохтисячних. Чудово розуміючи

вплив закордонних сил на керівників Української православної церкви Московського патріархату, а разом з цим значення православної віри для українців, неможливо було б говорити про незалежність як країни, так і її народу, коли віряни продовжують ходити до храмів, де вшановують іноземних царів, вождів, диктаторів і при цьому відносять себе до іноземної культури.

В одному зі своїх інтерв'ю В. Ющенко зазначив, що навколо цього питання необхідно консолідуватися не тільки політикам, а всім без винятку. «Це велика національна справа. Давайте дивитися на горизонт, бо це стосується інтересів 45 мільйонів людей», – заявив третій Президент України [1].

В. Ющенко провів значну підготовку перед зустріччю з Вселенським патріархом Варфоломієм, з ініціативи Президента проводились зустрічі, зібрання та інші масові заходи для впровадження автокефалії на території України. Ця зустріч відбулась на початку 2008 року в Стамбулі і могла б принести чималі результати як для України, так і для всього християнського світу. На жаль, цього не трапилось, ініціативі В. Ющенка почали заважати як представники Російської православної церкви, так і українські можновладці на чолі з тодішнім прем'єр міністром Юлією Тимошенко, що саботували процес з самого початку домовленостей.

Ющенко згадує зустріч з Варфоломієм: «Патріарх мені декілька разів хотів нагадати, що, «пане президенте, це у вас питання політичне - створення української помісної церкви». Цю установку піднесли як політичну. Я апелював до того, що «Ваше святосте, подивіться отам на вулиці 12 млн, оті 12 млн благають, вимагають відповідно до православних канонів мати свою національну церкву. Чому я, як пересічний громадянин, як вірний своїй церкві, не можу мати це благо?»[2]

Говорячи про протидію даній ініціативі з боку РПЦ, не виникає питань. Тодішній патріарх РПЦ діяв виключно в ін-

тересах своєї церкви та Російської Федерації[3]. На відміну від Ю. Тимошенко, досі не відомо в інтересах якого народу діяла вона, перебуваючи на посаді прем'єр міністра України.

Якби В. Ющенку вдалось в далекому 2008 році створити помісну автокефальну церкву на території України, то, можливо, вдалося б уникнути анексії Кримського півострова та військового конфлікту на сході нашої країни. Церква завжди відігравала значну ідеологічно-політичну роль у вихованні суспільства. Якби священнослужителі з 2008 року почали вести богослужіння українською мовою, то в 2014 році могло б не постати питання про захист цих священнослужителів від патріотично налаштованих активістів.

Отже, ми прийшли до висновку, що Віктор Андрійович Ющенко був першим Президентом незалежної України, який намагався створити автокефальну православну церкву на території України. На жаль, через втручання в хід переговорів щодо отримання Томосу від Вселенського патріарху зовнішніх політичних сил, не вдалось довести справу до кінця. Проте, цей досвід послугував основою для Петра Олексійовича Порошенка, який пройшовши тяжкі випробування долі, домогся надання автокефалії, і український народ нарешті отримав свою Українську Православну Церкву.

Література

1. Ющенко - про автокефалію: Це стосується 45 мільйонів людей [Електронний ресурс] режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2456465-usenko-pro-avtokefaliu-ce-stosuetsa-45-mlioniv-ludej.html>

2. Ющенко розповів, як Тимошенко перешкождала наданню Томосу [Електронний ресурс] режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytjcs/2614282-usenko-rozproviv-aktimosenko-pereskozdzala-nadannu-tomosu.html>

3. Ющенко: У 2008 році наданню томосу завадив патріарх РПЦ Алексій II [Електронний ресурс] режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/vushenko-u-2008-roci-nadannu-tomosu-zavadiv-patriarh-rpc-aleksiy-II>

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ і ВЛАДА

Матеріали четвертої
Всеукраїнської конференції

20–21 березня
2006 року

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ і ВЛАДА

Серія: ІСТОРІЯ

6·2006

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ і ВЛАДА

Серія: ПОЛІТОЛОГІЯ

7·2006

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І ВЛАДА

МАТЕРІАЛИ
П'ЯТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

24-25 грудня 2009 року
м. Одеса

Частина перша

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І ВЛАДА

МАТЕРІАЛИ
П'ЯТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

24-25 грудня 2009 року
м. Одеса

Частина друга

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І ВЛАДА

МАТЕРІАЛИ
П'ЯТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

24-25 грудня 2009 року
м. Одеса

Частина третя

Президент України В. А. Ющенко і голова Одеської ОДА М. Д. Сердюк підтримали висунення кандидатури Г. І. Гончарука на присвоєння звання «Заслужений працівник освіти України»

Президент В. А. Ющенко на відкритті виставки, присвяченої Голодомору

Посвідчення № 2892

Гонгафуду
Мисиріло
Вановицу

Указом
Президента України
від « 8 » жовтня 2010р.
№ 128

ПРИСВОЄНО
ПОЧЕСНЕ ЗВАННЯ

«Заслужений працівник
освіти України»

Президент
України

В. Ющенко

АВ № 045795

**Петро Порошенко:
Президент невикористаного
шансу України**

**Основні дати життя і діяльності
Петра Порошенка**

- 1965 р., 26 вересня** - народився в Болграді Одеської області. Батько - Олексій Порошенко, мати - Порошенко Євгенія Сергіївна.
- 1989 р.** — після семи років навчання з відзнакою закінчив факультет міжнародних відносин та міжнародного права КНУ ім. Шевченка за спеціальністю міжнародні економічні відносини.
- 1992 р.** - навчався в аспірантурі та працював асистентом кафедри міжнародних економічних відносин Київського університету.
- 2002 р.** - захистив в Одеській юридичній академії кандидатську дисертацію на тему «Правове регулювання управління державними корпоративними правами в Україні».
- 1990—1991 рр.** - почав працювати в приватному секторі, зокрема заступником генерального директора об'єднання малих підприємств та підприємців «Республіка». Згодом очолив АТ «Біржовий дім Україна», яким керував до 1993.
- 1993—1998 рр.** - працював генеральним директором Українського промислово-інвестиційного концерну.
- 1998 р.** - став членом партії СДПУ(о), яку тоді очолював Віктор Медведчук.
- 2005 р., 8 лютого** - призначений на посаду секретаря РНБО.
- 2005 р., 5 вересня** - після висунення проти нього звинувачень з боку колишнього держсекретаря Зінченка подав заяву про відставку.
- 2007 р.** - голова Ради НБУ.
- 2009 р., 9 жовтня** - ВРУ підтримала кандидатуру Порошенка на посаду міністра закордонних справ.
- 2012 р., 23 березня** - Президент Віктор Янукович призначив Порошенка міністром економічного розвитку і торгівлі України.
- 2014 р., 7 червня** - приведений до присяги Президента України.⁵⁹

---

⁵⁹ https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

Так само, як про Віктора Ющенка, висловився в телепередачі співбесідник відомого журналіста Дмитра Гордона (здається, це був Михайло Бродський), про Порошенка. Він назвав Петра Олексійовича Президентом невикористаного шансу. А наводжу ці оцінки тому, що вважаю їх влучними, об'єктивними.

Але моє завдання надто скромніше, ніж обґрунтовувати наведені визначення. А саме: показати дотики дій президента, з одного боку, і діяльності кафедри, – з іншого. Їх небагато.

Весною 2014 року, з наближення виборчої компанії президента України, мені довелось звертатися до голови виборчого штабу народного депутата, претендента на посаду голови держави П. О. Порошенка, теж народного депутата Ковалю. Пропозиція була наступна: кафедра історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету в рамках своєї науково-дослідної теми готується до проведення VI Всеукраїнської наукової конференції «Інтелігенція і влада». У разі вашої згоди допомогти фінансами в організації конференції, вашому кандидату буде надана можливість виступити на пленарному засіданні в актовому залі кращого в Одесі Палацу культури студентів перед тисячною аудиторією вчених і студентів.

Через тривалий час відповів помічник начальника штабу. Його позиція зводилась до того, що їм слід вивчити, хто ми такі, наші можливості та ще щось. Було ясно: з ними, як кажуть, каші не зварить. Приймаю рішення вийти на головного фігуранта через його електронну адресу. Відповідь надійшла неочікувано і несподівано. Всього за півтори-дві години. Зміст: *«Зверніться негайно до начальника штабу в Одесі Олексія Гончаренко. Він чекає на Вас».*

Телефоную, негайно зустрічаємося. Ми трохи знайомі. Його головне запитання:

— Скільки Вам треба коштів?

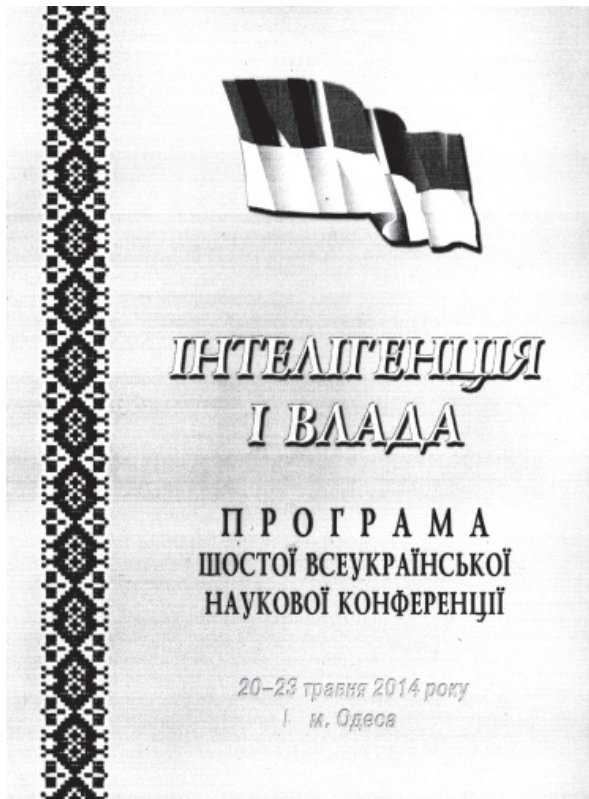
Відповідаю:

— Мені власне нічого не треба. Вартість видання матеріалів конференції, програми, запрошень назве вам видавництво «Астропринт».

Домовились про дату наступної зустрічі для ознайомлення з програмою конференції, ми обоє, задоволені зустріччю, розійшлись.

Підготовка до конференції йшла ретельно. На наше запрошення відгукнулись вчені з різних міст України.

Видавництво «Астропринт» своєчасно випустило збірник матеріалів, програму конференції.

21 ТРАВНЯ

10.00

**АКТОВИЙ ЗАЛ ПАЛАЦУ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ,
ПРОСПЕКТ ШЕВЧЕНКА, 1**

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

П Р И В І Т А Н Н Я

- Порошенко П. О.**, народний депутат України, заслужений економіст України, лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки
- Палиця І. П.**, народний депутат України, голова Одеської обласної державної адміністрації, заслужений економіст України
- Бриндак О. Б.**, в. о. Одеського міського голови, кандидат історичних наук
- Оборський Г. О.**, ректор Одеського національного політехнічного університету, доктор технічних наук, професор, заслужений працівник освіти України

Д о п о в і д і

- Адамович С. В.**, д-р іст. наук, професор, заступник голови Івано-Франківської обласної адміністрації
Роль української інтелігенції у відбудові національної держави та об'єднання країни на сучасному етапі
- Боделан Р. Б.**, одеський экс-голова, один зі спонсорів попередніх конференцій «Інтелігенція і влада»
Влада мусить навчитися співпрацювати з інтелігенцією
- Цвілюк С. А.**, д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри українознавства Одеського державного університету внутрішніх справ
Інтелектуальний символ української нації, її духовності і самосвідомості

Шановська О. А., канд. іст. наук, доцент Одеського національного політехнічного університету.

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ЯК ДОСЛІДНИЦЬКА ПРОБЛЕМА

СЕКЦІЯ ПЕРША

**ТЕОРЕТИЧНІ, ІСТОРИОГРАФІЧНІ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ТЕРМІНІВ
«ІНТЕЛІГЕНЦІЯ» І «ВЛАДА»**

Аудиторія 402 Р

Керівник — *Гончарук Т. Г.*, д-р іст. наук, професор
Заступник керівника — *Шановська О. А.*, канд. іст. наук, доцент
Секретар — *Татарова В. О.*, аспірант

Волкова С. М., канд. іст. наук, ст. викладач (Донецький обласний інститут післядипломної освіти)

Жінки в історії Донбасу: історіографія проблеми

Голудець Г. М., здобувач (Одеський національний політехнічний університет)

«Інтелігенція і влада» у матеріалах однойменних конференцій

Гончарук Г. І., д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри, заслужений працівник освіти України (Одеський національний політехнічний університет)

Складнощі у дослідженні теми «Інтелігенція і влада»

Гончарук Т. Г., д-р іст. наук, професор кафедри (Одеський національний університет імені І. І. Мечникова)

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ ОДЕСИ: ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ПОЛІТИКА

Керівництво політехнічного, вчені, студенти зібрались в залі на більше як тисячу місць в очікуванні Порошенка. Із Одеської облдержадміністрації повідомили, що в столиці гроза. Літак кандидата в президенти затримується

на невідомо, який час. В залі під оплески з'явився Дмитро Співак, довірена особа Порошенка. Слід надати йому належне: він, немов златоуст, зачарував слухачів, які кілька разів переривали його оплесками, а в кінці оваціями. Було прийнято Звернення до українського народу на підтримку названого кандидата в Президенти України, який із запізнення з'явився в Одесі уже після закінчення нашого пленарного засідання і поспішив на наступний захід – зустріч з журналістами, а потім відвідав одеський «Привоз». Засоби масової інформації повідомляли про нашу конференцію. Газета «Чорноморські новини» подала матеріал під назвою «Високе покликання нового Президента»

Настав дивовижний 2019 рік. Кафедра прийняла рішення провести наступну Всеукраїнську наукову конференцію «Інтелігенція і влада». Мене знову обрали головою оргкомітету. У зв'язку з тим, що суттєвих претензій до п'ятого Президента у нас не було, мені здавалось зручним діяти за старою схемою. Звертаюсь до земляка, активного народного депутата від фракції «Солідарність» блоку Петра Порошенко (БПП) Олексія Гончаренка. Він каже, справа слушна, варто підтримувати. Потім питає:

— А скільки грошей?

Кажу:

— Як і минулого разу. Тисяч 25-30 грн.

Каже:

— Йдіть, Григорію Івановичу, до губернатора. Він начальник обласного виборчого штабу Президента і зобов'язаний вам допомогти.

Телефоную в приймальню губернатора. Жіночий голос питає, на який предмет планую зустріч з головою облдержадміністрації. Кажу: вибори Президента. Маю пропозицію. Олексій Гончаренко радить звернутися до начальника виборчого штабу. У слухавці попросили почекати. За декілька хвилин чоловічий голос представився помічником губерна-

● Інтелігенція і влада

Високе покликання нового президента

21–22 травня в Палаці культури Одеського національного політехнічного університету відбулася VI Всеукраїнська наукова конференція «Інтелігенція і влада».

Конференція була організована за сприяння народного депутата, кандидата в Президенти України Петра Порошенка. З цікавою промовою перед учасниками наукового форуму виступив довірена особа кандидата Дмитро Спвак. Учасники і запрошені, які заповнили актову залу на 1000 місць, одностайно прийняли наказ виборців Петру Порошенку: під час першого візиту до Одеси у статусі Президента України відвідати Одеський політехнічний університет, щоб поділитися своїми першими успіхами та труднощами.

Конференція звернулася до українського народу віддати свої голоси за кандидата у президенти Петра Порошенка, економіста, фінансиста, досвідченого політика, патріота, успішного господарника, виваженого лідера, наділеного природною інтелігентністю. Українську інтелектуальну націю здатна очолити людина високого покликання.

Григорій ГОНЧАРУК,

головуючий на пленарному засіданні, доктор історичних наук, професор.

Звернення до українського народу учасників VI Всеукраїнської наукової конференції «Інтелігенція і влада»

Шановні співвітчизники!

Багатостраждальний український народ знову перед історичним викликом. Цього разу найскладнішим за всі роки незалежності України. Затяжна економічна, фінансова, політична криза ускладнилася неспровокованою агресією «старшого брата». Проти миролюбних українських громадян розв'язана brutальна війна нового типу — із застосуванням терористів, заручників, живого щита із жіноцтва та дітей, із розпалюванням міжнаціональної невірності й розбрату серед наших людей.

У цих умовах Вітчизні потрібний мудрий, виважений лідер, економіст-професіонал, фінансист, досвідчений політик, патріот, поважна у цивілізованому світі людина. Безумовно, кожен з кандидатів у Президенти України має свою харизму, свої достоїнства. Але, на наше переконання, українську інтелектуальну націю мала б очолити особистість, яка, окрім названих рис, наділена природою інтелігентністю, повагою до людини, яка переймалася б долею України, як своєю власною.

Саме таким є Петро Олександрович Порошенко. Він має здібності сконсолідувати націю і вивести її на європейський шлях розвитку. Він є вмілим господарником, що засвідчує його успішна підприємницька діяльність, шанована у світі. А за наших складних економічних умов уміння створювати робочі місця, випускати якісну продукцію — це неординарний досвід, який допоможе врятувати державу від економічної прираи.

Маючи унікальне явище Майдан, підтримку цивілізованого світу та ще, дасть Бог, президента Порошенка, український працьовитий народ стане по-справжньому європейським.

VI Всеукраїнська наукова конференція, у якій взяли участь вчені з усіх наукових та освітянських центрів України, одностайно підтримують кандидатуру Петра Олександровича Порошенка на посаду Президента України і закликає співвітчизників віддати свої голоси за цю гідну високого покликання людину.

тора. Розпитав детальніше про конференцію. Назвав відповідальну особу за організацію виборів. Дав телефон. Дзвоню. Апарат ввімкнувся на факс. Так було декілька днів. Дзвоню помічнику. Той самий жіночий голос відповідає, що він за межами Одеси. Коли повернеться, не знає. Кажу про відсутність зв'язку з відповідальною за вибори особою. Вона переконливо відповідає, що нічим допомогти не може.

Вирішив звернутись до Президента безпосередньо на електронну адресу. Ось цей лист

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ministry of Education and Science of Ukraine

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ODESSA NATIONAL POLYTECHNIC UNIVERSITY

пр. Шевченка, 1, м. Одеса-44, 65044 Україна
тел.: +38 048 7223474, факс: +38 0482 344273

Shevchenko av., 1, Odessa-44, 65044 Ukraine
phone: +38 048 7223474, fax: +38 0482 344273

E-mail: opu@opu.ua http://www.opu.ua, Код ЄДРПОУ 02071045

На № _____ № _____

Президенту України

П.О. Порошенко

01220, м. Київ, вул. Банкова, 11;

requests@apu.gov.ua

Вельмишановний Петро Олексійовичу!

20-23 травня 2014 року за сприяння народного депутата України П.О. Порошенка на базі Одеського національного політехнічного університету відбулася VI Всеукраїнська наукова конференція «Інтелігенція і влада», в якій взяли участь представники з усіх освітянських і наукових центрів України. На жаль з-за погодних умов Ваш літак не зміг своєчасно прибути до Одеси. Після виступу Вашого представника на Пленарному засіданні конференції тисячна аудиторія учасників прийняла звернення до українського народу на підтримку Вашої кандидатури в Президенти України. Засоби масової інформації висвітлювали цю подію. (Вирізка з газети «Чорноморські новини» додається) У другій половині березня 2019 року планується VII Всеукраїнська наукова конференція «Інтелігенція і влада». Прошу Вас:

1. назвати зручну для Вас дату Пленарного засідання конференції; виступити на Пленарному засіданні в тисячному Актівому залі найкращого в Одесі палацу культури студентів ОНПУ;
2. дати розпорядження голові Вашого виборчого штабу в Одеській області про надання нам допомоги в організації та проведенні наукової конференції;
3. про Ваше рішення (чи приймає наше до Вас прохання, чи відхиляєте) просимо терміново повідомити за адресою: kaf_histori_onpu@ukr.net 65044 м. Одеса, проспект Шевченка, 1, Одеський національний політехнічний університет, кафедра історії та етнографії України. Телефони: служб.: 705-314; 705-84-04; моб.: 0931848834

Голова оргкомітету,
завідувач кафедри історії та
етнографії України ОНПУ,
доктор історичних наук,
професор, заслужений
працівник освіти України,
почесний краєзнавець України
Вчений секретар ОНПУ
21 січня 2019 року

Григорій Гончарук
Володимир Шевчук

Оперативно відповідає з приймальної Адміністрації президента України С. Остафійчук. Просить дати підтвердження достовірності мого підпису. Відправляю лист на бланку політехнічного університету. Вчений секретар Володимир Шевчук ставить нижче мого підпису свій. У канцелярії ставлять мокру

печатку і відправляють Президенту. Паралельно звертаюся до названого С. Остафійчука. Прошу негайно відповісти по суті. Час не терпить ...

Напруга наростає. Відповіді нема. Пробую по телефону знайти С. Остафійчука.

Сказали, що він відсутній. Коли буде, не знають. Проходить ще тиждень. Відповіді нема. І час для підготовки конференції сплинув.

27.01.2019 № 128/78-01
На №

Президенту України
П.О. Порошенко
01220, м. Київ, вул. Банкова, 11;
requests@apu.gov.ua

Вельмишановний Петро Олексійовичу!

20-23 травня 2014 року за сприяння народного депутата України П.О. Порошенка на базі Одеського національного політехнічного університету відбулася VI Всеукраїнська наукова конференція «Інтелігенція і влада», в якій взяли участь представники з усіх освітянських і наукових центрів України. На жаль з-за погодних умов Ваш літак не зміг своєчасно прибути до Одеси. Після виступу Вашого представника на Пленарному засіданні конференції тисячна аудиторія учасників прийняла звернення до українського народу на підтримку Вашої кандидатури в Президенти України. Засоби масової інформації висвітлювали цю подію. (Вирізка з газети «Чорноморські новини» додається) У другій половині березня 2019 року планується VII Всеукраїнська наукова конференція «Інтелігенція і влада». Прошу Вас:

- 1) назвати зручну для Вас дату Пленарного засідання конференції; виступити на Пленарному засіданні в тисячному Актвому залі найкращого в Одесі палацу культури студентів ОНПУ;
- 2) дати розпорядження голові Вашого виборчого штабу в Одеській області про надання нам допомоги в організації та проведенні наукової конференції;
- 3) про Ваше рішення (чи приймає наше до Вас прохання, чи відхиляєте) просимо терміново повідомити за адресою: kaf_histori_onpu@ukr.net 65044 м. Одеса, проспект Шевченка, 1, Одеський національний політехнічний університет, кафедра історії та етнографії України. Телефони: служб.: 705-314; 705-84-04; моб.: 0931848834

Голова оргкомітету,
завідувач кафедри історії та
етнографії України ОНПУ,
доктор історичних наук,
професор, заслужений
працівник освіти України,
почесний краєзнавець України
Вчений секретар ОНПУ

21 січня 2019 року

Григорій Гончарук
Володимир Шевчук

Коли пишуться ці рядки, за вікном кінець січня 2020 року. Гублюся в догадках про можливу тоді причину мовчання п'ятого Президента і його Адміністрації. Що це? Стиль завершення переписки? Було прохання: згодні чи ні? І не було прохання мовчати. Думки різні. Все схоже на долю. А ще думка: можливо, Бог, що відав про поразку Петра Порошенка на виборах президента, не побажав незручностей колективу кафедри?

Та попре всі наші невдачі не можуть затьмарити наше почуття пошани до п'ятого Президента України, який зробив чимало для розбудови незалежної України та піднесення її міжнародного авторитету.

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ministry of Education and Science of Ukraine

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ODESSA NATIONAL POLYTECHNIC UNIVERSITY

пр. Шевченка, 1, м. Одеса-44, 65044 Україна

тел.: +38 048 7223474, факс: +38 0482 344273

E-mail: orpu@orpu.ua <http://www.orpu.ua>, Код ЄДРПОУ 02071045

Shevchenko av., 1, Odessa-44, 65044 Ukraine

phone: +38 048 7223474, fax: +38 0482 344273

На №

21.01.2019 № 128/18-01
22/002 до 38-15

Адміністрація Президента України

Приймальня Президента України

Остафійчук С.

01220, м. Київ, вул. Банкова, 11;

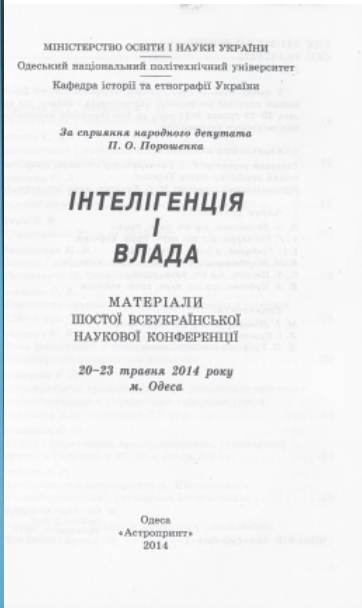
requests@apu.gov.ua

На Ваш 22/002035-15 від 18.01.2019 направляю підписане звернення до Президента України П.О. Порошенко. Прошу, благаю Вас негайно відповісти по суті. Конференція вимагає багато зусиль, а часу обмаль.

Завідувач кафедри
Історії та етнографії України
Одеського національного
політехнічного університету

 Г. Гончарук

Про отримання прошу повідомити.

Президент Петро Порошенко на спільній прес-конференції з президентом ЄС Дональдом Туском і президентом Європейської Комісії Жан-Клодом Юнкером у Києві в рамках самміту Україна-ЄС.

Колектив кафедри

Кафедра історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету є наступницею кафедри історії КПРС, яка була створена у 1963 році чисельністю понад 20 осіб. За комуністично-радянських часів, в умовах кадрових, дослідницьких, навчальних пресінгів тут було написано п'ять монографій, з них чотири автором цих рядків.

Здобуття незалежності України, перехід на викладання навчальної дисципліни «Історія України» різко змінило результативність роботи колективу кафедри. Не зважаючи на значне скорочення чисельності (зараз на кафедрі маємо всього п'ять викладацьких ставок), навчальний процес забезпечений текстами лекцій, методичними розробками для студентів щодо підготовки до семінарських занять, написання рефератів, а для заочної форми навчання - написання контрольних робіт. Працюють науково-методичні семінари для викладачів, проводяться студентські наукові конференції.

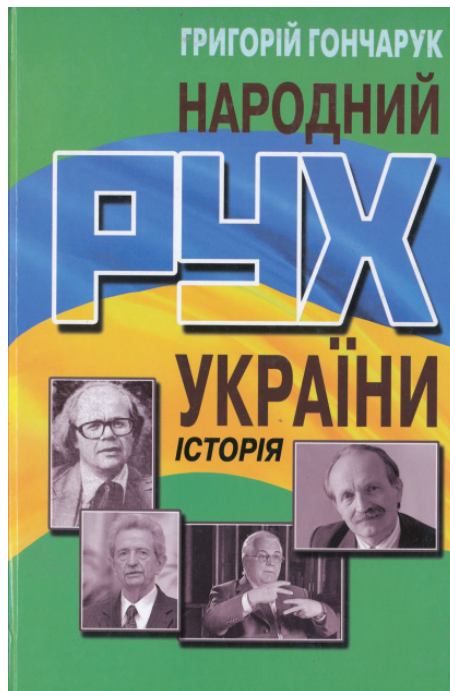
Кафедра здійснює потужну дослідницьку роботу. Коли існувала держбюджетна тематика, ми за п'ятнадцять років п'ять разів перемагали на конкурсах проектів і успішно їх реалізовували. Основна наукова тематика: історія політичних і громадських угруповань в Україні, взаємостосунки інтелігенції і влади та інші редакції названих проблем. З 1995 року функціонує аспірантура. Нею підготовлено близько 30 кандидатів наук. Чому пишу близько? Тому, що колись, точніше, до 2016 року, діяло своєрідне рейдерство, яке розповсюджувалось і на нас. Його суть така: наш аспірант, який успішно навчався, написав дисертацію, опублікував необхідну кількість статей, три роки отримувал стипендію, неодноразово його наукові здобуття обговорювались на наукових семінарах, всіма зусиллями колективу доводилась дисертація до кондиції і за результатами обговорення отримувал протокол засідання кафедри з рекомендацією праці до захисту, при зверненні до Спеціалізованої вченої ради в іншому вищому закладі (у нас, в технічному навчальному закладі, не було таких рад з історії)

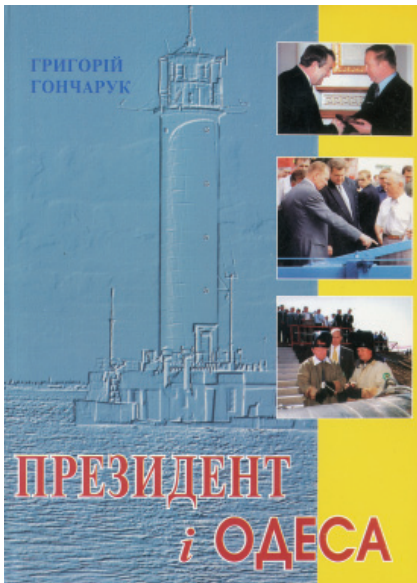
отримував ультиматум від керівників ради: або ти напишеш на авторефераті дисертації мене своїм науковим керівником, або шукай іншу раду. Що залишалось незахищеному аспіранту? Не послухаєшся – не захистишся. Звичайно, наведені приклади – випадки, але не поодинокі.

Про напружену дослідницьку працю колективу кафедри свідчить низка досліджень. Серед них: понад 40 монографій, в тому числі дві колективні, авторами яких були вчені багатьох вищих навчальних закладів; 19 всеукраїнських наукових конференцій, дві всеафганські наукові конференції. Ініціатором, головою оргкомітетів, головою редколегії збірників матеріалів був автор цих рядків. Колектив кафедри видає науковий фаховий збірник «Інтелігенція і влада» Серії: історія, який індексується низкою міжнародних наукомитричних баз. Випущено 41 номер. В ньому публікуються вчені майже всіх наукових центрів України, маємо статті вчених Росії.

З приводу направленості даного видання, слід зазначити: витримала два випуски книга «Народний Рух України. Історія», опубліковані монографії «Українська національна ідея і Народний Рух України», «Президент і Одеса», «Громадсько-політична діяльність Івана Драча» тощо.

Відрадно, що молоді науковці, переважно аспіранти, сміливо беруться за серйозні теми. Наприклад, «Державотворча діяльність першого Президента України Леоніда Кравчука». Це майбутня докторська дисертація. Пишуться за старими найменуванням кандидатські дисертації: «Кредо Україна – не Росія в діяльності Леоніда Кучми», «Драматизм, приреченість та історична перспективність починань Президента України Віктора Ющенка» та іншу.

І. В. Яковлев

ЖИТТЯ ТА ГРОМАДСЬКО-
ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ІВАНА ДРАЧА

Григорій ГОНЧАРУК

**Атакованный
за призвание**

Григорій ГОНЧАРУК

**ГАЗЕТНА
ПАМ'ЯТЬ**

Післямова:

Вчімося шанувати своїх президентів

Президент - від латинського *praesidens* (*praesidentis*), що перекладається, як сидячий попереду, на чолі. У низці держав обирають голову країни. Він уособлює, очолює владу – систему політичного панування, права і можливості розпоряджатися структурами управління суспільства. Влада здійснюється за допомогою насильства. Так свідчить енциклопедія. А насильство ніхто не поважає. Для протидії насильству, обмеженню всездозволеності влади громадяни винайшли демократію і свято її беруть. Спостерігаємо дивні явища: і влада здатна зловживати своїми можливостями, і демократія часто проявляє насильство. Але викладене вище веде нас до висновку: краще протидіяти невдалим діям свого президента, чим стояти мовчки на колінах перед чужим.

Найсуттєвішим у нашому українському патріотизмі мені представляється: здатність кожного піднятися вище дріб`язкових, особистих почуттєвих образ на владу в ім`я головного – незалежності України. Не ставити долю Батьківщини на одну дошку зі швидко талими негативними персональними емоціями .

Деякі українці через щось дрібне, образливе ставляться до влади гірше, ніж справжні вороги – внутрішні і зовнішні. Часто в хороводі так званої опозиції щирі українці кричать голосніше хитромудрих «п`ятиколонівців», не усвідомлюючи, в якому вони стані опинились. Слід вчитися, можливо варто заснувати громадську академію своєчасного впізнання і розкриття замаскованих недругів держави. Допомогати довірливим українцям розпізнавати, де банальна демагогія, критиканство, чи замасковане українофобство, чи здорова, конструктивна критика - терпеливий обов`язок свідомого громадянина. Навчити розпізнавати замаскованих недругів – значить допомогти заблудлій людині зберегти свою грома-

дянську гідність, не дати їм попастися на гачок антидержавнику. Інколи людина, намагаючись зловити з човна впущений золотий ланцюжок, сама випадає з човна в швидку ріку і тоне.

Коли пишуться ці рядки, засоби масової інформації повідомляють про довгоочікуваний обмін полонених, політичних в'язнів, заручників між воюючими державами Україною і Росією. Знаходячись в русофільському оточенні так званих екс-моржів, почув запитання:

— А как вы, Григорий Иванович, относитесь к обмену?

Відповідь така:

— Радий, як громадянин України, як і люди всього світу, що наші президенти знайшли мудрість звільнити полонених і політично ув'язнених патріотів. Але у мене є ще мрія... (я на мить зупинився, очікуючи питання).

— Какая? — почув одразу від кількох співбесідників.

— Реанімувати пропозицію обміну «всіх на всіх» за спрощеною системою, процедурою...

Я знову замовк в надії, що заінтересовані екс-моржі попросять уточнити, що значить за спрощеною процедурою. Воно так і сталося.

— Моя мрія: всіх українофобів, незалежно від національності і віросповідання, що в Україні, обміняти на всіх українофілів, незалежно від національності і віросповідання, що в Росії. Для обґрунтованості такого обміну варто провести референдум. Вважаю, що моя мрія здійсниться.

Тут питання:

— Так, Григорію Івановичу, спочатку належить всіх посадити, а потім вносити в списки.

Відповідаю:

— Пропоную за спрощеною процедурою: без арештів, без судів. Доручити це громадським організаціям. Вітати добровольців на обмін. Всім обіцяти квартири, що звільнять бажуючі покинути цю прокляту ними Україну, і з'єднатися з «матушкой Росией». А у них в Україні гарні квартири.

Мертва тиша.

Мені подумалось: як це добре, що людина вмiє мріяти. Добрі мрії одних на мить паралізують язик злим мріям інших.

Читачу, не шукай друзів, приятелів серед тих, хто зле говорить про наших президентів. Тікай від них, як від шкідливих гризунів, комах, як від зарази.

Чим же не угодив Президент України Леонід Кравчук українофобам? Тим, що дозволив Народному Руху України відбутися, не задушив його, як немовля, у зародку, що Верховна Рада України під його, Кравчука, головуванням прийняла Акт про незалежність України; за те, що був ініціатором юридичної дикції розвалу Радянського Союзу, за те, що...

А за що частина українців не поважає першого Президента України?

Перед усім його ненавидять українофоби за те, що президент Росії розтоптав Будапештський меморандум про гарантії територіальної цілісності України.

А за що українофоби не люблять другого Президента України Леоніда Кучму? За його книгу і політику « Україна – не Росія ».

Але за що не поважають його частина українців? За те, що вони, страждаючи рабською хворобою меншовартості, заглядають в рот представникам колишньої пануючої нації і не уявляють себе повноцінними громадянами незалежності Батьківщини. Пам'ятаєте у Миколи Некрасова: «Люди холопського звання сущеє псы иногда. Чем тяжелее наказания, тем им милее господа»

А чим не сподобався українофобам третій Президент України Віктор Ющенко? Тут ясніше: тим, що він був бездоганним головою держави, ще раніше – одним з кращих банкірів світу та успішним прем'єр-міністром при президентстві Леоніда Кучми; тим що за його очільництва держава Україна не провалилась в світову економічну кризу, підвищила ВВП, зміцнила гривню, навіть підвищила народжуваність в країні.

А за що його не любить частина українців? За те, що його ненавидять українофоби!

За що українофоби ненавидять Президента Порошенка? Відповідь коротко, схематично. За безвіз до Європи. За створення сучасної української армії. За Закон України «Про мову». За Томос Вселенського патріархата про надання автокефалії Православній церкві України. А ще ненавидять за створення антипутінської коаліції, санкції проти агресора, за зупинення наступу агресора на землі так званої Новоросії та інше.

За що значна кількість українців ненавидять Президента Порошенка? Відповідь проста: за те, що його ненавидять українофоби. Чомусь на пам'ять спали слова великого російського поета Михайла Лермонтова стосовно імператора Наполеона: «в испуге не поняв позора своего, как женщина, ему вы изменили и, как рабы, вы предали его».

Якщо людина не здатна захищати гідність свого Президента, а значить і свою, то вона просто негідник. Якщо людина в скаженому хорі ворогів України співає антиукраїнські пісні, то він, сам того не розуміючи, стає на бік ворогів України. Просто ворог за політичною сліпотою.

Чимало наукових праць, дискусію маємо стосовно походження Російської імперії. Прошу читача викинути, спростувати, чи, як кажуть, роздраконити моє уявлення щодо названих проблеми. Російська імперія, що проголошена Петром I, мала своє історичне коріння. А саме: міста Володимир, Ярославль, Москва засновані київськими князями. Славетний князь Святослав утвердив володіння від Білого моря до Кавказу. Київський князь Юрій Довгорукий заснував Москву. 16 тисяч українських козаків збудували Санкт-Петербург, а до цього брали участь у війнах Петра I. На землі Московії українські просвітителі, священники принесли освіту та православ'є. Московські царі, співпрацюючи з правителями монголо-татарської держави, успішно перейняли їх агресивну завоюницьку стратегію і тактику. Завоювали, крали, що могли.

У Києва украли навіть назву його держави - Русь. Придумали для зручності імперської історії «Київська Русь». Володимир Ленін, Лев Троцький і їм подібні кричали: без України нема Росії, без Росії про Україну не може бути й мови. Тоді прошу відповіді: у чому ж винні наші президенти? Що мали мужність і гідність виступити на захист свого народу, його земель?

Читач, очевидно, має запитання і до автора цих рядків. Наприклад, а чому Гончарук поважає названих президентів України? Принаймні троє з чотирьох причиняли йому суттєві незручності? Мовляв, сам писав вище, що Леонід Кравчук фактично відмовив йому у підтримці писати про нього книгу; Леонід Кучма, очевидно, відмовив у присвоєнні йому звання «Заслужений діяч в галузі науки і техніки України»; Петро Порошенко фактично зірвав проведення чергової Всеукраїнської конференції «Інтелігенція і влада».

Відповім коротко: чого варті мої дрібні незручності, пов'язані з іменами президентів України, з їх внеском в незалежність моєї Батьківщини. Незалежність Батьківщини для повноцінного громадянина кожної держави - святе. Нам слід вчитися у інших повноцінних народів любити свою Батьківщину, свою землю, давати по зубах агресорам, що зазіхають на неї. Якщо Батьківщина поневолена, то кожна її людина нещасна.

Мова йде не про всепрощення, навіть не про заповіді Господа «любов, прощення і терпіння», а про звичайну повагу до свого Президента, обраного більшістю громадян. Повага не виключає вимогливості. Колись мій батько стосовно виховання дітей наводив прислів'я: «Люби, як душу, а труси, як грушу». Християнська, людська мораль вчить поважати людину взагалі, а тим більше Президента. Стаття 105 Конституції України стоїть на захисті честі і гідності Президента України. Перед тим, як уподобатися папузі, казати щось образливе про голову держави, подивися кому ти підгавкуеш. І ти зрозумієш, що перед тобою недруг України. І тобі мусить стати соромно за себе і незручно перед ненькою Україною. Поважати свого Президента слід вчитися у західній демократії.

Згадайте, як наші вороги ставилися до померлих очільників України. Михайло Грушевський нарахував понад 60 гетьманів України. А скільки збереглося їх могил? Тільки могили тих кількох гетьманів, які співпрацювали з імперською владою. Поглумилися над похованнями Петра Сагайдачного, Івана Мазепи, навіть Богдана Хмельницького. Розтоптані могили гетьманів не мовчать, вони – свідки звірячого поводження з ними ворогів України. Вони волають: бережіть неньку, бережіть своїх президентів.

Маленький колектив нашої кафедри в міру своїх сил приділяє увагу президентам незалежної України. Їм присвячено низку публікацій. Один аспірант завершує дисертацію «Кредо Україна – не Росія» в діяльності Президента Леоніда Кучми». Інший аспірант обрав тему дисертації «Перспективність історичних ініціатив Президента України Віктора Ющенка». Молодий кандидат історичних наук взявся до написання докторської дисертації «Державотворча діяльність Президента України Леоніда Кравчука». Впевнені, що хтось з аспірантів нового набору візьме тему про Президента України Петра Порошенка.

На завершення хочу нагадати просту мораль: шукайте могили наших гетьманів та шануйте своїх президентів.

Література

- Григорій Гончарук. Афганістан, прости. Исследование пережитого. Москва – Одесса : Реклама, 1992. – 164 с. + иллюстрации.
- Григорій Гончарук. Одеське протистояння. — Одеса : Астропринт, 1999. - 270 с.
- Григорій Гончарук. Народний Рух України. Історія. Вид. друге, доп. — Одеса: Астропринт , 2014. - 334 с.
- Григорій Гончарук. Президент і Одеса. — Одеса : Астропринт, 2001. – 234с.
- Григорій Гончарук. Одесская стратегия 1999 – 2000 г. — Одесса : Астропринт, 2001. - 256 с.
- Григорій Гончарук. Атакований за призвание. О деятельности Одесского городского головы Руслана Боделана с августа 2001 по июнь 2003 года. — Одесса : Астропринт, 2003. — 240 с. + иллюстрации.
- Володимир Горбулін. Мій шлях у задзеркалля. Не лише подорожні нотатки. — Київ : Брайт Буке, 2019. — 266 с.
- Юрій Діденко. Народний Рух України у державотворчих процесах (1989 – 2002 рр.). – Одеса : Астропринт, 2006. – 160 с.
- Евгений Изотов. Огни бухты Провидения. — Одесса : Друк, 2002. — 108 с.
- Кондоліза Райс. Демократія. — Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. – 320с.
- Леонід Кравчук. Перший про владу. — Київ : Фамільна друкарня huss. — 343с.
- Латинські прислів'я та приказки. Упорядкування і переклад з латинської Юрія Цимбалюка. Вступне слово Йосипа Кобова. — Київ : Дніпро, 1987. — 254 с.
- С. И. Ожегов. Словарь русского языка. Изд. четвертое. Исп. и доп. Государственное издательство иностранных словарей. — Москва : 1961, – 355 с.

- III Всеукраїнські збори Народного Руху України 28 лютого – 1 березня 1992 року. Стенографічний звіт. — Київ : 1995. – 357 с.
- Три дні вересня вісімдесят девятого. Матеріали Установчого зїзду Народного Руху України за перебудову. — Київ : 2000. – 494 с.
- Українська національна ідея і сучасність. До 185 – річчя з дня народження Тараса Шевченка. — Одеса : Астропринт, 1999. — 256 с.
- Б. Ю. Хигир. Тайна мужского имени. Полная энциклопедия имени. АСТ. Астрель. — Москва: 2003. – С. 492-504.
- Ігор Яковлев. Життя і громадсько-політична діяльність Івана Драча. – Одеса : Астропринт, 2019. – 136 с.

Науково-популярне видання
ГОНЧАРУК Григорій Іванович

Президенти України і колектив кафедри

Серія : «Мемуари професора»

Книга восьма

Головний редактор   Й. О. Бурчо
Комп'ютерна верстка   О. В. Замойська

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 12,55.
Наклад 150 прим. Зам № ____

Оригінал-макет виготовлено
в редакційно-видавничій фірмі «Прес-кур'єр».
Свідоцтво про внесення видавця до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 3764 від 22.04.2010 р.
65076, м. Одеса, пл. Б. Деревянка, 1, оф. 717,
тел./факс (048) 764-96-58, E-mail: gazeta.press@mail.ru

Видавництво і друкарня «Астропринт».
65091, м.Одеса, вул. Разумовська, 21.
Тел. 7-855-855. www.astroprint.odessa.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1373 від 28.05.2003 р